

84(2-44.2)/6
K-140

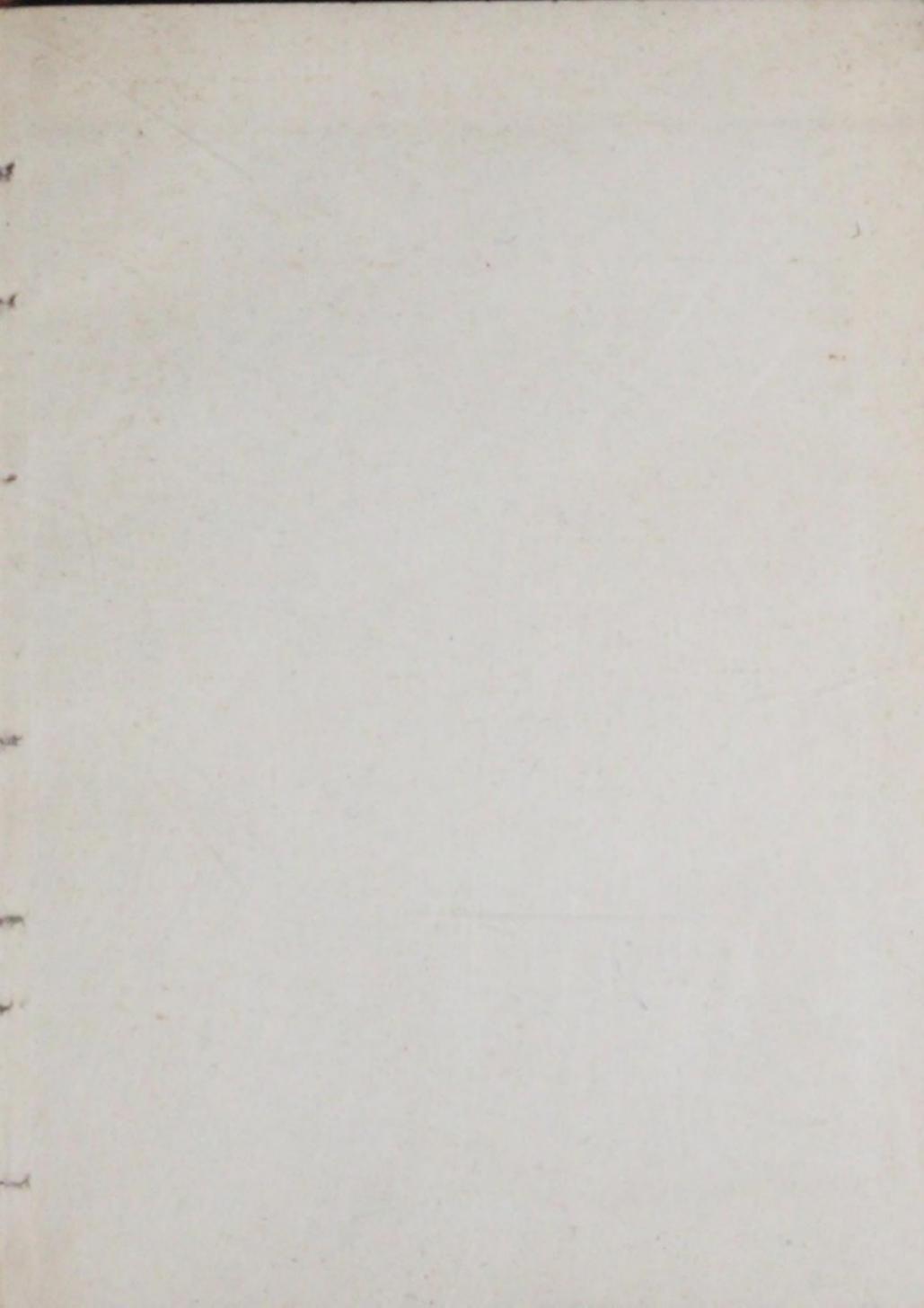
Э. М. КАЗАКЕВИЧ

Pa
K-14

**КÖК
ТЕТРАДЬ**

xp.

P2
K-140.
Э. М. КАЗАКЕВИЧ

23
КОКТЕТРАДЬ

Повесть.

хр. 155744 ✓
0
0

АЛТАЙДЫҢ БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР
ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫҢ ТУУЛУ АЛТАЙДАҒЫ
БОЛУГИ • 1965

Горно-Алт. областная
БИБЛИОТЕКА

84(2=4-1-1. 2) 5-4
K 140

Алтай тилге
М. КАЧКЫШЕВ көчүргөн

5-көт-кТ

КОКТЕЙЛЬ

Түндүк таланың жарык тенгеризин боромтык ай билдирер-билдирбес жарыдып турды. Көллө эки кеме жүзүп брааткан.

Ленин баштапкы кемениң кийини јанына отурып алган, ыраакта боромтык өткүре көрүнип јаткан јерди көзин сыкыйтып алала,

сүре ле ајыктап турат. Анда, көлдин ол жа-
нында, ончо амыр, јеткер јок болзо, көп шүүл-
телерин темдектеп бичип койгон көк тетрадь-
ты алдыртып алар, оног ол сүрекей јаан учур-
лу брошюраны анда бичип божодор деп, ол
сананат.

Ол, ыраакта туман туй тудуп койгон јер
јаар кезе көрүп отурала, бу мынайда калас
јерге көрүп отурганынан кандый туза болор,
көсти јумуп та алза, кем јок деп, ичинде са-
нанды. Мындый санаа алдында онын шүүл-
тезине кирбеген. Эмди көзин јумуп аларда,
кеменин чыкырты, суунын шылырап акканы
кулагына угулат, учы-кыйузы јок тегеринин
алдында кемеде отурганы, тегерик ай јенил
туман өткүре там ла сол јаны јаар жылып ба-
ратканы санаага билдирер-билдирбес эбелет.

Оны кандый да терен, амыр шүүлте кур-
чап ийди. Көп өйлөрдиг туркунына мындый
амыр болбогон эди. Ол көп айлардын турку-
нына улай јүгүрген, түрген јүгүрген, кезикте
тыныжы буулып кыр өрө, кезикте токтодынып
болбой кыр төмөн јүгүрген бололо, эмди амы-
раарга келишкен болзо, мындый болор эди.
Коштой туралар, оромдор, городтор, ороон-
дор, улустар өдүп тургандый, јүзүн-башка
үнле кыйгырыжып ла изү шымыранып айткан
тоозы јок көп сөстөр, орустап ла өскө албаты-
лардын тилиле айткан сөстөр, ученый ла те-

гин, кату ла јымжак, кару ла јаман сөстөр угулып тургандый: ончозы согулыжып, ийди-лижип тургандый. Је кенетийин ынг-шың боло берди. Бойы дезе јарык тенгеринин алдында карануй суула кичинек кемелү жүзүп брааткан эмтир. Јүзүн-башка сөстөр, элбендеген улустын жүстери көрүнери үзүле берди, аайына качан да чыгып болбогодый күч сурактар мееде токтоды. Кеме араайынан чыкырайт, суу табынча шылырайт.

Суунын јарады там ла јууктап турды. Торт ло јараттын бойында кемени мылтыктардын адыжыла уткыган болзо, анда кижии кайкаар неме јок болор эди. Лениннин јажынатан јерин билетен он кирези улустын кажы бирүзи ол керегинде айдып ийген болзо, мында юнкерлердин ле казактардын тозуулы келип калар эди. Јаратта кажы ла агаштын кийининде юнкер эмезе казак јажынар аргалу болгон. Өткөн воскресенде Таврический дворецтин јанында көргөн казактын бүдүжи Лениннин сагыжына кирди. Онын бүдүжи тенеку ле көс јок немедий, бойынын штанынын лампасазы ошкош, кып-кызыл болгон. Ол јаныс ла шыкаарын билер, өскө нени де көрөр аргазы јок, сыкык көстөрлү казак суунын јаказындагы агаштардын бирүзинин кийининде турар аргалу болгонын Ленин сананат.

Ленин бир де кичинек коркыбай, чынын айт-

са, Ульяновтың жүрүмин жаан кысканбай да турган. Төртөн жети жыл мынан кайра Симбирск городто чыккан, туудый көп книгалар кычырган ла туудый көп чаазын бичиген бу Ульянов сүрекей арыган, уйкудан чыккан, бажы оорыыр боло берген кижине. Оны, ол мөңкүлик ар-бүткеннин бир тужунда түңгей ле өлүп калатан бөлүгежи болгонын жаш ту-жунан ала сүрекей жакшы билетен кижини, түрген ле шыра жок өлүм кичинек те коркыт-пай турган. Же Лениннин, Россияда эн ле ре-волюционный партиянын башчызынын, жүрү-мин кыйалтазы жоктон корулаар керек.

Онын өлүми революциянын өштүлерине сү-рекей керектү болгондо, байла, онын жүрүми революцияга керектү туру. Айтпаза да, көп жылдарга революцияны белетеп тура, ол ого бойын да белетеген. Чындап та, ол Европа-нын городторыла, кырларыла көп баскан, онын сууларында ла көлдөринде көп эжинген, конёкту жыгылаган, велосипедтү мантаткан—бу мыны ончозын керектү тушта, өй келгенде чыйрак, турумкай болорго революциянын ке-регине болуп эткен. Же акту бойы керегинде ол ас сананатан. Жүк ле бу жуукта, үч ай мы-нан озо, он жыл эмиграцияда жүрүп, Питерге айланып келеле, өдүп турган айалгаларда бойынын учуры жаан болгонын ол баштапкы ла катап ондогон.

Финляндияның јерин кечире келгенин ол кандый да каткымчылу, коркушту удап калган неме кирелү эске алынды. Онызы онын Россияга јанарында јалтаныш јогынан өткөн, бастыра телекейге јарлу јолынын калганчы бөлүги болгон. Онын ла үйинин сагыжында јангыс сурак болгон: керде-марда поезд Петроградка тунде келзе, озор Широкий улицага, Анна Ильиничнага канайып једер арга бар. Орой энирде, ого үзеери, пасха күнде, Финляндский вокзалдан улус тартар абралу ат табылар ба? Је качан перрондо јуучыл моряктардын күндүлү каруулын ла уткып келген көп улусты, вокзалдын подъездинде турган броневиктерди, кызыл флактарды ла «Ленинге уткуул» деп бичиген лозунктарды јарыдып турган военный прожекторлорды көрүп, ол гран ары јанында јүрүп, революциянын тебүзин кандый уян билгенин ле билдирбезинен, эмештен кандый көп иш бүдүргенин бастыра јүрегинен билип алган. Бу билдирбес, көскө көрүнбес иштин јүрүмде бүдүп турганын керелеп тургандый, уткып келгендердин ортозында, Парижтин јуугында, Лонжюмодо партияный школды божоткон питерский ишмекчи Чугурин көрүнип калды. Чугуриннин јүзи көстинг јажынан улам үлүш болгон.

Ленин броневиктин үстүне чыгып келерде, онын көзине мундар тоолу албатынын бө-

рүктери, картустары талайдың толкузынды
толкуланып турган, ол гран ары жанынан кийип
келген бойының көнөк ошкош шляпазынан
эмеш кемзине берген. Броневикте, восстание
көдүрген ишмекчилердин ортозында, ол сү-
рекей эби жок болгон. Ол көнөкти уштыла,
эмди качан да кереги жок неме учун, кийини
жанына жажыра салган, онын кийининде броне-
викте шофердын жанындагы отургушка салып
койгон. Качан мундар тоолу албатыга уткыт-
кан броневик Петроградтын оромдорула ман-
тап ийерде, Ленин абралу ат керегинде са-
нааркаганын эске алынган, байла, эмди «тап
алдынан кижиге болуп» абралу атты качан да
бедребес, эмезе революционный Россияны
башкаратан, эмезе өлөтөн өй келгени керегин-
де ол эмеш кунукчыл сананган. Ол күндерде
сүрекей көдүрингилү керектер де болуп турган
болзо, шак бу шүүлте онын меезине кезикте
эбелип туратан.

Ол ок өйдө «Одиссеяда» айдылган терен
шүүлтелү мындый сөстөрдиге эске алынган:
Одиссей талорто жүрүминде төрөл Итакага
жанарга албаданган, же жерине жедип келеле,
оны таныбаган. Ленин бойының Итаказын
алаңзу жоктон танып ийген, же ол онын Одис-
сейин болгонын бачым ондобогон.

Бу күндерде ол оны билип алган. Ол бойы
революциянын тыныжын сүрекей чокум он-

доор, онын ичкерлеп, тескерлеп турганын ондоп турар аргалу кижн болгонын билген. Ол качан да мындый өдү болбогон ошкош. Эмди ол улустарды, бөлүк улустарды, жуундарды ла учреждениелерди көдүрнп турган ичбойындагы пружиналарды јарт көрүп, јаан учурлу ла оок-теек керектерди јенил ылгаштырып турган.

Ол анчадала бойынын партийный нөкөрлөрн сүрекей ајарулу шннжүлеп, олардын ченемелине, революционный турумкайына ла жүзүн-башка таланттарына, темдектезе, куучын айдарына, литературный ла организационный једимдерине ајару эднп, ол јок болзо, нөкөрлөрнннн кезнги оны солыыр аргалу деп түп шүүлтеге келген. Је ол бар учун, олардын кажызынын да оны солыыр аргазы јок. Орус революция јангыс кнжнден камаанду эмес, је, байла, оны чокум ла учына јетнре башкарзын деп, история шак ла оны көстөгөн ошкош.

Ленин көзнн јумуп алала, кемеде кыймык јогынан отурган. Амыр, тымык айалгада отурып, ол ок өйдө бу амыр төгүнчнк болгонын, эмди, бу ла минутта, күннннн ончо сурактары бойынын улу јаан бүдүмнле онын алдына тура берернн ол бнлнп отурган. Бнр ле кезек өй өдөр, онон калганчы күндерде болгон чочыдулу керектер, Надежда Константиновна, эје-сыйындары, партийный нөкөрлөрн санаа-

зына кирер. Онын партиязынын улузы, сүүнчилү ле турумкай, амыр јок ло кату бүдүмдү, текши керек учун жүрүмин де кысканбас улус керегинде кичеемел онын жүрегин катап ла токтотпой келер; ишмекчилердин, матростордын, солдаттардын жүстеринин элбегдешкени онын көстөрине көрүнип келер, олордын жүрүми, тыны учун каруулу болгоны оны курч бычактый такып шыркалаар. Ол уур санааны ла күч политический керектерди сананбаска албаданат, ого амырап аларга керек, ол күч јеткенче амырап отурган. Андый сагыштардан айрылар арга торт ло јок боло бергенде, ол көзин ачып, онын табарузын јалтаныш јоктон уткыйт.

Ленин көзин ачып ийерде, онын көзине јуукта кыймык јогынап турган јыраалар көрүнди. Јабыс сынду койу агаш торт ло суунын јаказында турды. Кеменин кырларын камыш өлөгдөр тырмай берди. Кеменин тумчугы јаратка барып түртти.

2

Емельянов кайыктарды салып койоло, бир кезекке тындааланып отурды, онын кийининде туруп, јаратка чыгала, кемени суудан чыгара тартып ийди. Коля јаратка калып чыкты.

Јанына экинчи кеме токтоды. Анда кем де шымыранып, улус шакпыражат. Ыраак јокто састыг кужы кижн үниле табыштанып ийди.

Будынын јанында јаткан чаазындарлу чөй-бөк кайырчагажын Ленин јоктоп таап алала, онызын колтуктанып алып, јаратка чыгып келди. Экинчи кемеден төрт кижн базып келди. Емельянов улусты, кемелерди, көлди ајарып көрөлө, Ленинге айтты:

— Баралы.

Ол озо басты, Ленин онын кийининен. Емельяновтын уулдары Коля, Александр, Кондратий, Сергей база Зиновьев оморды ээчий бастылар. Озо баштап, јер үлүш учун кижн басканда эмеш мачылдап турганы угулат, је онын кийининде јердин кыртыжы кату боло берди. Састыг ла јаланнын өлөни јытанат.

Бу чичкечек јолычакты Емельянов билетен. Ленинди бого экелерден озо, ол бу јерлерле сүрекеј јакшы таныжып алган, керек дезе бир катап тунде де келип јүрген. Онын учун ол алаңзу јогынан тапту јаан алтамдарла базып, бу керекти сүрекеј эптү сананып тапканына бойы ичинде сүүнип, оны Ленин билзин деген күүндү барып јатты. Онын јүктенип алган таары он јардын эмеш базып турды. Бу јерлерде улус јогына бүдүп те турза, кандый бир мылтык аларын Ленин јаратпаганына ол эмеш

ачынып браатты. Анда жажырып койгон үч мылтык бар. Жазап сүркүштеп салган мылтыктар, ондор тоолу окту обоймалар жажытту жерде жадылар. Ол керегинде Ленинниг угар да күүни жок болгон. Ол жагыс ла каткырып, колын жагыйла, мынайда айткан:

— Мылтык сонгында керек болор, оморды чеберлегер. Омор сүркүштү деп айттыгар ба? Онызы жахшы. Омор керек болор. Уч болчок эмес, үч миллион керек болор; онын азына мен жөпсинбей жадым. Уч мылтык биске жеткил эмес. Кандый бир керек боло берген учуралда омор бисти элекке экелер. Бүгүн бис слерле жуучылдар эмезис, а политиктер болуп жадыс.

Емельянов алдынан бери партийный жуучыл болгон. 1905 жылда ла онын кийининде онын колы ажыра көп мылтыктар өткөн. Онын шүүлтезиле болзо, мылтык качан да чаптык болбос. Карманында наганду эмезе жардында мылтыкту болзо, ол омок болор эди. Же ол эмеш кимиректенип жүреле, токтоп калган.

Бир канча күнге онын сарайынын таскагында жадып, анда салам төжөнчиктү уйуктаган, онын билезиле кожо картошкдон кайнаткан мүн, селедка ла сүтке кайнаткан тараан жиген, балдарла, Надежда Кондратьевнала күүнзеп эрмектежип, ого көп катап аяак-казан жунарына болушкан, жагыс сөслө айтса, онын билезиле кожо жаткан кижин Ленин болгонна,

онын сырагай ла кулагына жуук тыныш, Ленинин тыныжы болгонына Емельянов эмди де жуу ле арайдан буюуп турган. Ленин керегинде бастыра Россия куучындап турган. Уч ле ай мынан озо онын ады сурекей коп эмес улуска—большевиктерге-партийныйларга, эн ле озочыл ишмекчилерге, айтпаза да, большевиктерге ошту партиялардын башчыларына таныш болгон. Эмди пригородный поездке отурып барып жатсан, онын ады угулбай калбас. Ол Питерге келген ле кийининде Россияда жузун-башка ундердин ортозында сурекей жаан ийделу ле откун табышту жагы ун угулган. Ол там ла там тыгып, жаан удабай арткан бастыра ундерди туй базып ийген. Ол чичке ундю сыгырткыштардын, оосло ойноор чуралардын чыгырыжынын, топшуурдын кыгырууш ундеринин ортозында откун трубанын жаан ийделу кычыру унине туней болгон. Ишмекчилерден болгой, ишмекчи-большевиктер де апрель айга жетире бойларынын классовый жилбулерин ондобой тургандар. Ле оорды азыйда болбойтон жаим айалга кодурип ийген. Оордын ойи штатский кийимду жандармаларды ла шпиктерди андаарына, тоозы жок коп митингтерге, выборлорго жуерине одуп туратан. Емельянов служить адип турган мылтыктар эдер Сестрорецкий заводтын ишмекчилери бойларынын жагын тузала-

ный, заводтыг начальнигин генерал-майор Гиберди ле онын болушчызын генерал-майор Дмитриевскийди ижинен жайладып ийгендер. Главный артиллерийский управление бу керекти жаратпай да турза, ишмекчилердин жобин аяруга албас аргазы жок болгон. Бу керек ишмекчилерге коркушту жараган, озор сүүнчилү ле омок жүрер болгондор. Ишмекчилер 21 мартта, бойлорынын текши жуунында, питерский большевиктердин чыгартулу кижизинин докладынын кийининде, «Удурумга турган башкарунын эски жагнын арткан-калганын жоголторына, албатынын једимдерин тындыдарына ла элбедерине ууландырылган ончо иштерин ишмекчи класс жөмөжөр учурлу» деп јөн чыгарган. Эки недеде өткөн кийининде андый резолюциянын болор аргазы жок болор эди.

Көп большевиктер, ол тоодо Емельянов бойы да, Ленин келгелекте мындый шүүлтелү болгондор. Је ол жүк ле куучында болгон, озордо төзөлгөн, чындык бүдүмчи жок болгон. Кижинин ончозын уткыр, ончозына бүдер, чикезин айтса, төжинде кызыл бөс тагыган ончо улусты кучактап алатан күүни келетен. Шак мындый айалга трубанын кычырулу үни угулгалакта болгон.

Ай булут ажыра јажына берди. Бойынын кийин јанында Лениннин јенил алтамдарын

Емельянов угуп браатты. Ленинди бу койу агаш ортозына ончо өштүлөрдөн: Керенскийден ле Половцевтен, Рибодон ло Ллойд-Джорджтон, бастыра он эки казачий черүден, Россиянын ончо губерниялардагы өштүлөрүнөн, Антантанын ончо ороондорынын кайучыларынан жажырып турганын сананып, Емельянов сүрекей сүүнип, маказырап турды. Сергей Аллилуевтиг жеерен пальтозын, Емельяновтын эски картузын кийген, кичинек чөйбөк кайырчагаш колтуктанган бу улу кижинин кийининен келип жатканына ол эмеш бүтпей ле кайкап, түргөн-түргөн алтайт.

Агаштардын ортозында тегерик ак көрүнди.

— Мында — деп, Емельянов эрмектенди.

Ленин тура түжүп, айландыра ажыктайла, келтегейине чадыр тудуп койгон жаан эмес обооны көрүп ийди. Кайырчагажын жаш өлгөнүнүн үстүнө салып койоло, карануй жаар бир канча алтап базала, анда жылыып калды. Онон чыгып келеле, ол өлгөн чабарга турган кижини чилеп, алакандарын жыжыштырып айтты:

— Чалгы, тырмууш бар ба?

— Бар — деп, Емельянов каруузын берди. — Эртең тура бойыгар көрөригер.

— Чын ла өлгөн иштейтен кижини чилеп, ончозун белетеп алар керек.

— Айса! Кыйалтазы жоктон. От салайын ба?

УЧ 551

— Јеткерлү эмес пе?

— Јок. Мында бир де кижі јок.

Эмеш сананып турала, Ленин айтты:

— Андый да болзо, бүгүн от салбас керек.

От јогынап уйуктап каларыс. Эртеп ајыкта-
нып көрүп алала, чын жүрүмди баштаарыс.

Јаап уулчактар Александр, Кондратий ле
Сергей айландыра јаткан јерлерди көрөргө
бардылар. Кичинеги — он үч јашту Коля ар-
тып калды: ол јаап улусла жохо болорын
сүйүтөн. Зиновьев өлөнгө отурып алала, өдүк-
терин уштыды: оның сол будын өдүк өйүп
турган.

Ленип јапашка базып келип, оның ичин кө-
рүп, оның кийининде ого киреле, апап кый-
гырып ийди:

— Сүрекеј јакшы! Јакшы айыл эмпир!
Јылу, јымжак, јараш јытту. — Ол өлөп-
нип үстүне јада берди, араайыпап каткырып,
опап айтты: — Питерле колбулу болорго, бу
өлөпнип ортозына эмик јок телефон јажы-
рып алза, сүрекеј јакшы болор эди... Николай
Александрович, слерге иженип турум. Газетти
өйлү өйинде јетирип турарын ундыбагар...

— Ончозы болор — деп, Емельянов кара-
пуйда казан-айакты калырадып айтты. — Он-
чозы бойының јеринде. Је, уулдар, баралы.
Јолды јазап көрүп алыгар, керек тужунда ка-
жы ла өйдө келеригер. Слерди кемеге јетирип

койорым. Сашка, эртен тура газетти сен јетирерин.

Јапаштаң Ленин айтты:

— Слер анда, сууның јаказына барала, тың эрмектежип ийигер, бис угарыс. Анан табыш кандый угулатан эмтир, көрөргө. Коля, бери кир.

Коля јапашка киреле, Лениннин јаны орто отурып алды. Емельянов јаан уулдарыла јүре берди. Олордын басканының шылыраган табыжы угулбай барды. Ленин уулчактын ийининен кучактай алып:

— Ук, — теди.

Он беш минут кирези өй өткөн. Не де угулбайт. Ун де јок, кайыктардын табыжы да угулбайт. Ленин бу керекти јарадып, бажыла кекип ийеле, сурады:

— Уйуктаарыс па, Григорий?

— Слер уйуктап болороор бо, Владимир Ильич?

— Кандый да аланзу јогынан — деп, уйуктап болбозын јарт билип те турза, Ленин каруузын берди.

— Мен уйуктап болбозым.

— Онызы коомой. Бис эмди истедип јүрген ан ошкош. Түрген уйуктаар, сергелен болор керек... Будыгар кандый?

Зиновьев чичке үниле комудап айтты:

— Бир бөстөр... Түрүлеле... Ойкөп койгон.

— Андый эби јок керектерди философский јанынан көригер. Ай эскиде философствовать эдерге јакшы. Бу ай ончозын көргөн ине... Байла, полициядан јажынып јүрген, будына орошкын ороп билбес интеллигенттерди база көргөн...

— Слер кокурчы ла...

Кижинин баскан табыжы угулды.

— Бу мен — деп, Емельянов карангуйдан унчукты.

Ленин ле Коля чыгып келгилейле, јапаштын эжигине отура бердилер. Емельянов олого коштой отурды. Ленин сурады:

— Слер куучындаштыгар ба?

— Эйе.

— Тын ба?

— Эйе.

— Не керегинде куучындаштыгар?

— Хе-хе... Мен айткам: «Байла, чухонецтер эмди уйкуда болор. Эртең тагнан ала иштеп баштаар. Коомой улус эмес ошкош, өлөң чабарында ченемелдү...» Саша айткан: «Јаңыс ла бистин тилди билбейтени ачынчылу...»

— Јакшы. Конспираторлор. Анайдарда, суунын јарадынан бисти укпас. Онызы јакшы.

Зиновьев јууркандарын тудунганча јапашка кирип, анда төжөк јазап турды.

— Ада, эртең тура от саларыс па? — деп, Коля сурады.

— Одуарарыс, одуарарыс — деп, Емельянов каруузын берди.

— Мен одуарарым.

— Је. Эмди кирип уйукта.

— Мен база эмеш отурайын, јараар ба?

— Сеге отураар ла болзын...

Јапаштын ичинде Зиновьев кыймыктап јадала, тым болуп калды.

— Мында бир једикпес бар — деп, Ленин араай айтты.

— Бөкөнөк пө? — Емельянов бурулу кижикептү, колын јайды. — Эйе, бөкөнөктөр көп, анчадала тунде көп.

— Јок, керек анда эмес. Тунде иштеерге јарабас болгоны коомой.

— Айса болзо, онызы торт — деп, Емельянов каруузын јандырды. — Амырап аларыгар.

— Танкы тартатан улуска јакшы — деп, узак унчукпай отурала, Ленин айтты. — Мындый тунде јарыткыш јок отурып, јаныс ла канза соргылап јат... Чынын айтса, калас отурыш, је андый да болзо, нени де эдип отурганы ошкош.

— А слер танкы тартпаганыгардан бери удап калды ба?

— Качан да тартпагам. Ой јок болгон, ого үзеери, тегин, керек јок чыгым. Сүрекей тапчы јатканыс, кажы ла акчаны чеберлеерге келишкен. Ого үзеери, онын тузазы јок, кар-

шузы бар. Темиге берзен, таңкы јокко бодонорын, иштеп болбозын. Бистин ссылкадагы ла эмиграциядагы јүрүмисте таңкы јок артыш сүре ле болотон эмей. Анайып ла кунукучыл јүрүмдү јүрүп калгам: таңкы тартпагам, аракы ичпегем, кыстардын кийининен јүгүрбегем... — Ол каткырып ийди. — Је андый да болзо, јүрүм солун, слер канайда бодоп туругар? — Эмди дезе торт ло авантюрный романда неме ошкош! Көлдиг ол јанында чадыр... Өлөн чабатан финидер болуп јүрген улус... Григорий, слер уйуктап калдыгар ба? Уйуктап калтыр. Арыган. Ого јакшы амырап аларга керек, ол торт ло чучураган.

3

Је Зиновьев уйуктап болбой јатты. Онын кускузы келип, эмеш бажы айланып турды. Јаңыла ла кемеде оныла сан башка неме болгон. Ленин отурган кеме јүк ле арайдан көрүнип брааткан, а оног ары ай-карагууй. Зиновьевтин сагыжында алдындагы кеме түби јок карагууйга јууктап келгендий, ол дезе экинчи кемеде бууладып койгон немедий. Кемелер ичкери барып ла јат. «Акыраар! Бойсын! Токтогор!»—деп, кыйгырар күүни келген.

Июль айдагы демонстрация оодо соктырт-

кан кийининде, бу өйгө жетире болгон керектерди сананып, Зиновьев көп керектерден алаңзып ла жалтанып турар боло берген. Бүгүн, бу туманду ла жыду көлдин үстүндө үлүш, жылу түндө, онын алаңзыыры там ла тыгып турды. «Бис чын барып жадыбыс па? Бу туманда жылыып каладыс эмеш пе? Ильичтин жалтанбазында ла жөпсинишпезинде жастыра керектер бар болор бо?» Ленин эн өткүрө албаданчаак, ончозын учына жетирер күүндү, керектерди жазап чотобос, керектү тушта өштүлөрле жөпсинижерин билбес, калык-жоннын алаңзыжын тоого албас. Учы-учында бис жүк ле тоолу интеллигент улус ийнебис деп, соокко сиркиреп, Зиновьев сананып жатты. Айландыра дезе учы-кыйузы жок Россия, ачап-сыйап хуторяндар, жимекчи лавочниктер, аракычы мастеровойлор ло жүүлгексү кудайзактар. Ол Россия кайда да барбаган, жарымдай талымзырап та калган болзо, ол бар ине. Калык-жоны бичик билбес, аайы-бажы жок. Шак андыйын олор үч ле төрт июльда көргүскен, олорго иженерге болбос. Жайым ла аайлу неме алала, олор Помяловскийдин бурсактары чылап, ончозын өодор ло чачар күүндү. Баштаган керегинен неме болбой калган учуралда, олор карыга бередилер. Түймеен көдүрген кезик полктордын чыгартулу улустары Керенскийдин алдына буруларын алынарга кел-

гендер. Балтийский флоттын кезик керептери большевиктерди Вильгельмининг агенттери деп жаратпай тургандар. Кронштадт «түймеен баштаачыларды» тудуп берген. Каменевти, Коллонтайды, Раскольниковты, Рошальды, Си-версти ле өскө дө көп улусты арестовать эт-килеген. «Правданы» ла «Солдатская правда-ны» оодып, чачып койгондор.

Ленин десе эмди жапаштын жанында торт ло амыраарга келген кижичилеп куучындап оту-ры. Ишмекчининг билези огородтынг ажыла-жадып болор бо, базарда маала ажы канчага турар, учында, Сестрорецкий Разливте кандый балыктар бар деп, ол Емельяновтон угуп, «ерш жогынан, тонг калды окунь жогынан кай-наткан уха — ол темей неме» — деп, учында айдат.

Кече Зиновьев жаны газет кычырып отурала, ачуурканып, Ленинге айткан:

— Калык-жон ийде-күчке кандый белен ба-гып жат!

Ленин ол жаар көрбөй дө, жылгыр каруузын берген:

— Олор эмди тургуза бойлоры ийде-күч болголок! — Ол анайда айдала, бурылып, Зиновьевтинг кычырып отурган газедин көрүп, түрген кычырып ийеле, айткан: — Калык-жон керектинг аайын жакшы билер, ол тегин жерге бажын тузакка сукпас. Олор таг алдынан

базып жүрген интеллигенттер эмес. Кедендейтени, мактанып куучын айдатаны омордың кереги эмес. Андый керекти омор классический гимназия божоткон, көп гимназисттерди жүүлткен карган Плутархты кычырган, жүзүнбазын Керенскийлерге ле Авксентьевтерге берип жат... Төзөмөл коомой болгонынан улам жеңү алып болбогонын калык-жон ондоп ийер. Келер өйдө омор оны тоого алар.

Зиновьев күүн-күч жок күлүмзиренип ийген: эмдиги айалганы көрүп тура «келер өйдө» деп айдары өчөлгөндү немеге бодолду болгон.

Ленинге бойынын шүүлтезин ачык-жарык, торт айдары керектү болгонын Зиновьев билп турган. Же ол унчукпаган. Ол коркып турган. Ол шүүлтезин угуза айдып ийзе, онын уяны, турумкай эмези жартала берер — андый кылыкты Ленин ле бастыра партия торт жаратпайтан. Зиновьев Лениннинг шүүлтелерин сүрекей албаданып, бир де жердег кыйа чыкпай айдып жүретен учун, нөкөрлөринин ортодо турумкай, партиянын керегине беринген кижидеп тоололып туратан ине. Ленин ле онын ортодо кезикте болуп турган жөпсинишпестер качан да терең барбайтан. Ол эмди, сүрекей күч өйдө, бойынын жалтанчаагын ла турумкай эмезин көргүссө, ол тушта онын мында Ленинле кожо эдер немези де жок, онын жуук болушчызы болуп жажынары да жок, тегин жерге

Емельяновтың арыштың кулурынан быжырган калажын, тараанының кашазын да жибес керек. Ол тушта Зиновьев нуль. Оныла ол жӧпсинер бе? Ол жӧпсинбес.

Ол Ленинди уй кижиге кептӱ сӱӱп, ого кӱнӱркеп, Ленинге жуук улуска ачынып туратан. Ленин дезе бу ойдӧ нени де сеспей, бу сӱӱшти жагыс ла бойының темиккени аайынча партийный кӧрӱм-шӱӱлтезиле колбой жӧмӧп жӱретен.

Ленинниг омок-седени жагыс ойдӧ Зиновьевти атааркадып та, ачуркандырып та туратан. Же калганчы эки кӱнде, бу јерге кӧчӱп келер алдында, бу эки удур-тедир шӱӱлтеге учинчи, там кӱч шӱӱлте кожулган: Зиновьевке Ленин жӱк ле тыш кебериле омок-седен ле кунукпай турган болуп кӧрӱнип, чынын алза, революциядаг эш неме болбогони, озор божогони, Удурумга турган башкаруның кижиге олтӱреечилери Плехановтордың, Потресовтордың ла Черновтордың ун јогынаг сӱӱнип турганыла — амадузына јетпеген орус Робеспьерди ле оның нӧкӧрлӧрин кыйнап олтӱрерин ол јарт билип тургандый билдирген. Качан Ленин сананып, бир кезекке кунукчыл боло бергенде, бу керекти Зиновьев сӱӱнчилӱ кептӱ кӧрӱп отуратан. Шак анайып, Ленин кунукчыл сананып отурганда, ол, Зиновьев, келер ойдиге коркыганду сагып, је ичинде сӱӱнип, бойын токунадып туратан: андый болордо, ол

Зиновьев тог коомой кижэ эмес турбай, айдарда, онын сүүнчилү эмес санаазы, онын коркунчак ла эш немеге жарабас болгонынын керези эмес турбай...

Же Ленин тургуза ла керекти билип, унчупай отуруп калганын жылгыр сезип, солун немелер керегинде куучындап, революция кандый жолло барарын, эсеро-меньшевиктердин эш неме ондобозын электеп, жажынып жүрети ни кандый эп жок болуп турганын ла өскө дө сурактар аайынча шүүлтезин айдып отуратан. Же онын кунукчылы чечиле бергенине Зиновьев чала бүтпей жүретен.

Айдыг жаркыны жапаштын үч толукту жытыгынан кенетийин кирип, агаштарды, үсмечин чилеп, жалтырада жарыдып ийди. Зиновьев Венада музейде евангелияга учурлаган журуктарды көргөнин эске алынды. Бу өйдө онын сагыжы сүрекей карануй болгон. Иисус деп неме чындап ла жүрүмде болгон болзо, байла, оны өлтүрерге тудуп апарар алдында, евангелиянын авторларынын тенексү көргүскени аайынча болзо, ол, ыйлап ла калактап отурган эмес, а бойын сүүнчилү эдип көргүзерге, каткырып ла кокурлап турган болбой кайтсын деп, ол сананган.

Бу өйдө Ленин каткырып ийди.

— Ай ойто ло чыгып келди — деп, ол айтты.
— Айла, көрзөгөр дө, Николай Александрович,

ол там ла сол, там ла сол тала јаар жылып отуры... Торт ло Россиянын келер жуук өйи ошкош. Гм, гм... Григорий уйуктап калган... Колянын тумчугу салактап отуры. Уйуктап көрөлик пе, Коля? Николай Александрович, билереер бе, качан бис бойыстын чындык революциябысты өткүрүп, женип чыксабыс, слерге ады-жолыгарды солыырга келижер. Сырангай каандардын ады-жолына түней!

Емельяновтын каткызы угулды. Онын кийининде Емельянов сурады:

— Владимир Ильич, революция жылгыр болор бо?

Кезек өйгө табыш жок. Ленин канайда сана на бергенин, көзин сүмелү көрүп, соогын тартынып, керсү шүүне бергенин Зиновьев бо доштырып жатты.

— Удабас. Революциянын төс учурлу задачаларынын бирүзи де бүтпеген ине. Буржуазия тургуза ла жууны токтодотон, тургуза ла крестьяндарга јер беретен, тургуза ла сегис час иштеер күн тургузып ла производство ишмекчи шинжү тургузатан, капиталисттердин, военный спекулянттардын астамын астадатан болзо, ол тушта ол революцияны токтодор аргалу болор эди. Је ол тушта ол буржуазия деп адатпас эди! Рябушинский ле Бубликов ол тушта бистин партияга јайым ла кирип алар аргалу болор... Удабас, эмди уда-

бас!.. Ол тушта слердин де үч мылтыгаар керектү болор.

4

Эртен тура ойгонып келеле, Зиновьев кайда жатканын бачым ондоп болбой турды. Ол жапаштаң бажын жылгыр чыгарып келеле, сол жанында, жыраалардын ортозында Ленинди көрүп ийди. Ленин төгөшкө такталанып отуруп алала, тегерик болчоктын үстүне нени де түргөн бичип отурды. Таң эртениги изү эмес күн онын бажына тийип турды. Оны айландыра сары ла көк секиртиштер кыймыражып турат, ол дезе оморды колыла улам сайын бойынан үркүдип, катап ла чаазын жаар бөккөйт. Бир секиртиш чаазыннын үстүнче базып келди, ол дезе оны эки сабарыла, жаан ла ус сабарыла тудуп алала, көрбөй дө, жыраа жаар таштап ийди. Ол мында да айылындагы немедий — саң ла башка бүдүмдү кижиле, онызы Зиновьевти жаңыс катап кайкаткан эмес.

Лениннин чырайы, ол бичигенде жаантайын андый, бүркүк, керсү болгон. Чырайын кубултпай да, Зиновьев жаар көрбөй дө, ол айтты:

—Ойгонып келдигер бе, Григорий? Слер городтогы чылап уйуктап жадыгар. Слер өлөн

чабатан финн болгоныгарды ла иштенетен өй
једип калганын ундып койгоноор. Бу ла бой-
ыла, кышка бир де акча иштеп албазыгар...
А балдар дезе көп! Мен бүдүн-јарым статья
бичип алдым. Пероло, чалгылу чылап ок, тыг
иштедим... јунунып алала, кычырарыгар.

Емельянов одуда нени де эдип турды. Кичи-
нек көнөк лө чөйгөн отто, темир асмышта тур-
дылар. Көнөк кайнап келди. Коля кайда да
јок болгон, је ол ажындыра куш болуп сыгы-
рып ийеле, агаш аразынан чыгып келди.

— Айландыра тымык — деп, ол айда сал-
ды. — Кемелер көрүнбейт.

— Араай, чапчашпа — деп айдала, Емелья-
нов Ленин јаар имдеди.

Је андый да болзо, Коля араайынанг мын-
дый солунды угусты:

— Балдарлу ёж көрдим!

— Ол кандый ёж? Бүдүмјилү бе? — деп,
Ленин ыраактанг, база ла кем де јаар көрбөй,
түрген бичип сурады. Ол Коляны каткынынг
чырыштары јуулган шыкшыдыла ла көргөн-
дий болды.

— Бойыстынг! — деп, Коля кыйгырып, тыг
күлүмзиренип ийди.

— Чапчашпа — деп, Емельянов ачынып
шымыранды. Ол Зиновьевке көнөктү базып
келди. — Мында јунунарыгар ба эмезе көлгө
барарыгар ба?

— Билбей турум — деп, онызы аланзып турды. — Мында торт болор. Кем жок, кем жок, мен бойым.

— Уруп берейин. Эптү ине.

Зиновьев чемоданынан самын ла тиштин щетказын чыгарып алды, же порошокты торт ло таппай турды. Олор сүрекей араай эрмектежип турдылар, же Ленин ончозын угуп отурала, айтты:

— Менин порошогымды алыгар. Анда, жастыктын жанында, полотенцеге ороп койгом, көрүп ийеригер.

Картошколу көнөк кайнап турды. Емельянов вилкала кадап көрөлө, «белен» деп Зиновьевке шымыранды:

— Оны кычырып ийигер...Эмезе, чаптык этпейлик пе?

— Владимир Ильич, курсак белен.

— Браадым, браадым — деп, жылгыр айдып, Ленин бажын көдүрип ийди. Же ол тургуза ла туруп чыкпады, бир кезекке сананып отурды, онын бүдүжи бүркүк боло берди, шак ла онызы Зиновьевтин бажын айландырып туратан.

Сагалын кырып койгоны Лениннин бүдүжин сүрекей кубултып ийген.

Бир минут кирези отурала, ол оттын жанындагы улуска кожула берди. Ол үн жогынан, түрген ажанып, каа-жаада сурап отурды:

— Газеттү Сашадан суру жок по?

— Эмди тургуза эрте — деп, Емельянов каруузын берип, карманынан мөңүн жаан часты кодорып көрүп турат. — Газет садып турган киосктор сегис часта ачылып жат. Садып алар, ойто келер, кемеде жарым час...

Ленин бойынын энчикпей турганын билдиртпеске албаданат, же мынызы темей неме болды. Ол көл жаар барган жолды улам сайын ајыктап, тизезине сабарларыла согуп отурды. Эмди ол, аланзу жогынан, коштой отурган улустарды да, отгон келип турган жылуны да, ажанып та отурза, бойынын нени жип отурганын да сеспей турганы жарт.

— Газеттерди алзабыс ла отурыгар, үч июльдагы керектер аайынча бойыгардын статьягарды бичип божодыгар, Григорий — деп, туруп жада, ол учында айтты.

— Эйе, кыйалтазы жоктон — деп, Зиновьев каруузын берип, ол ок өйдө колын жайды: — Же оны кайдаар эдер? Газеттерди жаап койгон.

— Бистинг улус эбин таап ийер. Кронштадта кепке базып аларыс. Кронштадта «Голос правды» газет жабылбаган болор деп иженип турум. Анда турумкай улус... Аргалары да жаан...

— Кайдан билер — деп, Зиновьев кимиренди. Мындый айалгада газетти канайып чеберлеп алар?.. Аланзулу неме. — Бойынын ка-

рыга бергенин жажыарга албаданып, ол өрө туруп, чала омок кижн болуп көрүнөргө, өкпөөрүп унчукты. — Бичиир, бичиир, бичиир.

— Он час — деп, Емельянов бойынын мөнгүн часын көрүп жарлады. — Саша эмди ле жедип келер.

Ленин ле Зиновьев жыраанын ортозынан Емельяновтын арчып койгон жерине барып отуруп алдылар. Олор экү, кажызы ла бойы төгөштү, төгүлбес чернильницалу, бир кезекке унчугушпай иштенип отурдылар. Күн там ла бийик көдүрилип, жылу боло берди. Ленин түрген бичип отурды. Кезикте ол туруп, ары-бери базып, статьянын сөстөрүн шымыранып айдып, онын кийининде катап ла отуруп бичийт. Учунда, ол бажын көдүрүп, Зиновьев жаар көрди. Онызы сананып отурды, онын жаан тосток көстөри жалан жаар көрөт. Ленин күлүмзиренип ийди.

— Бичилбейт пе? — деп, ол сурады. — Андый болзо, кычырыгар.

Ол бичип алган чаазындарын бүктөй тудуп, төгөш ажыра бөкөйип, олорды Зиновьевке берди.

Ол жетире бичилгелек «К лозунгам» деп адалган статья болгон. Зиновьев өлөнгүнн үстүнө жадып алала, кычыра берди. Ол кычырып, бичигенинин сүрекей ийделүзин, чындыгын ла терегин кайкап жатты. «Новый Рейн-

ский газетинг» өйлөринде революция өзүп турган, ол жегүлү болор деп бодолып турган өйдө Маркстын бичиген эг артык произведениелерине келижёр...» — эмтир деп, Зиновьев сананып жатты. Онын жымжак, эмеш көбүксү бүдүжи кату кеберлү боло берди, же кычырган сайын онын чырайы там ла чөйбөйип турды. Ол бажын жайкап, чаазындарды жууп, узак теңдештире салып жатты.

— Не? Жарабады ба? — деп, Ленин сол кабагын көдүрүп сурады.

— Статья сүрекей жакшы... Жаңыс ла...

— Жаңыс ла не?

— Торт жаңы сурак тургузып жадыгар. Канайып? Эмдиги өйдө «Бастыра жаңды Советтерге!» деген эг жарлу лозунгты туура таштайтан ба? Лениннин лозунгын! Слердин лозунгаарды! — Ол кайкап, коркыган кеберлү туруп чыкты. — Слердин тургускан, слердин сүүген лозунгаарды! Эмди слер оног мойножып жадыгар! Кайкамчылу! Бүтпей жадым! Мен бодозом, оног туза да жок ошкош! Калыкжон ол лозунгга темигип калган. Эйе, эйе, онызын тоого алар керек!

Ленин каткырымзып унчукты:

— Ах, андый туру ине! Айдарда, слер статьяны жарадып жадыгар, же анда бичилгенин жаратпай туругар ба?

Зиновьев колдорыла жаңый берди:

— Андый эмес, андый эмес! Слердин шүүлтелеригерле мен жөп, же тургуза бөйдө онын учурлузына аланзып турум. Мен слердин статьягарды мактагам...

— Сүрекей жакшы, же большевизмнин чокум ижинде кереги жок произведение бе?

— Акыраар, мен учына жетире айдайын. АЙ-СА болзо, керек эрмекти тизгөнгинде. Олорды жымжадар керек. Менин шүүлтемле болзо, ЦИК-да эсерлер ле меньшевиктер бойлорынын жастыразын, большевиктерле тартышканы олордын бойлорына ок жеткерлүзин ондоп келген ошкош... Буржуазияга сабарынды ла берген, ол бастыра колынды јудуп ийерин олор билип ийген ошкош... Мындый айалгада...

— Ах, андый туру ине! Слер оок буржуазный ишчилерге бойынын жастыразын түзедер арга берерге туругар! Меңшевиктер ле эсерлер эмдиге жетире бойлорын социалисттер деп адап турганын ундып болбой јадыгар. Ол балдардын шүүлтези эмезе торт тенексү санаа, ол мешандардын моралин политикага кийдиргени. Эмдиги Советтер — контрреволюциянын болушчылары. Мындый айалгада олордын «жастыразы» керегинде кандый куучын? Олор бисти контрреволюцияга табыштырып береле, бойлоры тууразында артып калгандар. Олор контрреволюциянын орозына бойлоры да түжүп калгандар. Жакшы учурал-

да, олар сойорго экелген, мойыны малтанып алдында јаткан, мааражып турган койлорго тўней. Милюков то оны билер. Слер јўзигерди тегин јерге чырыйтып туругар. Кезик учуралдарда оштўлер айалганы бистен артык кўрўп ле чике ондоп јат. Олордон ўренери де ујат эмес. Эмдиги Советтер керегинде, ол ўч карагайдын ортозында аза берген деп, «Живое слово» деген бульварный газет чын бичиген. Кенетийин кем де айткан: казактарды кычырар керек. Советтер казактарды кычырып алган... Слердин эмдиги Советтеригер ол!

— Менин Советтерим — деп, Зиновьев кўўн-кўч јок кўлўмзиренди.

— Июльский керектердин кийининде менде мындый сок јангыс шўўлте бар: јанды революционный пролетариат алдынан бойы алар учурлу. Ол тушта јангы Советтер тўзўлўр, је бу, эмдиги революциянын керегин саткан эмес, а јангыртылган, таскаган, тартыжуда тынгыган Советтер келер.

— Онызы ончозы чын. Је...

— Калык-јонго чын керекти айдарга јараар ба? Кыйалтазы јоктон јараар. Калык-јон керектин чынын билер учурлу. Тўгўндегенинен јеткерлў не де јок.

— Тўс суракка јўпсинип турум...

— Тўс суракка јўп болзо — онын бўлўкте-рине, качан да, кандый да айалгада!

— Ах, Владимир Ильич, текши сурактарды меге не айдадыгар. Олорды мен слерден де коомой эмес билерим! Слер текши керектерди айдып жадыгар, мен десе тактика керегинде айдып жадым.

— Сүрекей жакшы. Бистин тактикабыс — калык-жонго чынын айдары. Чын керекти олорго, ол биске каршулу да болзо, көскө айдар керек; жангыс ла ол тушта олор биске бүдер. Бис кажы ла өйдө, историянын кандый да бурулталарында калык-жонго чынын айтсабыс, «тактический шүүлтелерден...» улам төгүндебезебис, бис ол тушта, жангыс ла ол тушта жендиртпезис. Ненин учун десе, бир кезек нөкөрлөрдин шүүлтези чилеп, тактика стратегиядан бөлүк эмес... Мен арай тыг табыштапып ийдим, бис жажытту жүргенисти ундып койдым.

— Ундып койтыраар — деп, Зиновьев каткырып айтты. — Бис десе жажытту жүрүбис! Онын учун, мен бодозом, эмди жангы революционный пролетариат тангынан колына алары керегинде айдарга ла бичиирге жарабас. Суракты анайда тургусканынан улам революционный тартыжу бөлүнтилерлү боло берер, онызы алдында болгон чылап, контрреволюцияга ла болушту болор эди...

— Калганчы керектер, өйи жетпеген тушта, төгүнге кирип көдүрилбезине ишмекчилерди

үреткен бөлор деп иженип турум. Революциянын амыр айалгада өзөтөн өйи катап бурылбас болуп өдүп калганын, эмди жаны, бастыра керектерди мылтык-жепселдин күчиле аайлайган өй келгенин слер көрбөй туругар эмеш пе? Көрбөй туругар ба? Кайкамчыкту! Мен дезе көрүп турум. Мен оны ончозын кыйалтазы жоктон бичиirim!

Зиновьев кылайып калган унчукпай отурды. Ол Лениннин бичиген листтерин ачып, бойынын чичке үниле айтты:

— Андый да болзо, бичигенигерди катап санып көригер. Мен бодозом, статья эг өткүре ачурканган тушта бичилген ошкош... Данга ла Церетелиге тыг ла ачынган тушта... Же ачуурканышта жаан туза жок.

— Жалтанып коркыганынан жаман эмес!.. Кадеттердин «Речь» деп газеди бисти Васька Буслаев ошкош жалтанбас ушкуйниктер деп адаган. Же кайтсын, наукага төзөлгөлөнгөн, обществонын өзүминин жолун жакшы үренип билип алган ушкуйниктер — Россиянын улузынын учы эмес. «Жалтанбас, жалтанбас ла база катап жалтанбас» — деп, Васька Буслаев айткан эмес, кижиликтин историязында улу революционный тактик — Дантон айткан.

Сөс блаажып тургандардын үндери кезикте араайлап, кезикте сүрекей тыгып турганын угуп, Емельянов эмеш чочый да берди. Ол

агарып көрүп жүрөр каруулчык эдип Коляны көл жаар ийди, бойы десе чүми жок хозяйствозын башкарып, экүнинг сөс блаажып турганын тындады. Ол акту жүрегинең Ленин учун болгон. Ол, алдынан бери партийный кижиге, жалтанбас, турумкай улусты жакшызыннатан.

Ленинниң айткан сөстөрүн сүүнчилү тындап, Зиновьев көрөлө, тарына бербезин деп, каткызын жажырып, «Суламазын берип жат, макалу ла берип жат!» — деп, ол кими ректенип турды. Бу кичинек жалаңда Ленин ого олордын заводунагы динамомашинаны ошкош билдирди, — ол торт ло ийде-күчи бадышпай селендеп, эмди ле јеринен кодорылып, ичкери жүрүп, жүрүп ийер немедий болды!

5

Андый да болзо, Зиновьев Ленинди жакшы билетен учун онын ачурканып турганын ол жастыра албады. Чындап та, Ленинниң жүрегине ачымчылу ла эрикчилдү санаалар кирип турды.

Мындый санааркаш көп болбойтон эди. Ол айса болзо, көп иштегенинен, митингтерде ле жуундарда куучындап арыганынан, өкпөөринип турганын тыш јанынан билдиртпеске тың албаданып турганынан улам болуп жат. Ого

көп тоолу табаруларды ла коптошты ол торт ло керексибей, электеп тургандый өткүретен жанын иокөрлөри кайкагылап тургулайтан. Же ол шак андый керекке жүрүминде темигип калган. Андый да болзо, ич жанындагы өкпөөригенин билдиртпези эмдиге жетире күч келижетен.

Же кичинек ле керек, озо баштап кандый да аяру эдилбегедий керек, Ленинди атыйландырган эди.

Уч конок мынан озо, качан ол Разлив станцияда Емельяновтын таскагынын үстүндө жадар тушта, Сестрорецкий заводтын ишмекчи-большевиктеринин ортозынан элчиге жүргедий сагышту, жеңил, турумкай ла бүдүмжилү кижитаап берзин деп, Емельяновты сураган. Ленинге Питерден Төс Комитеттин элчизи келип жүрген, же керектү тушта жылгыр анаар ийер кижиге жанында болзо, коомой эмес болор эди.

Емельянов андый кижини табаачы болгон, же Ленин сананып отурала, озо баштап ол кижини ченеп көрзин деп жакарган. Емельяновко оны таскактын жанына экелип, анда эрмектежер керек болгон, ол тушта Ленин куучынды угуп алар, жарагадый кижиге болзо, түжүп келип таныжар эди.

Эртенгизинде Емельяновко жиит ишмекчи келген. Таскактын жыртыктарынын бирүзи өткүрө Ленин оморды экилезин аяктап, омор двордын ичиле араайынан базып келгендерин,

тураның јанына туруп, оноң сарайга јууктай баскылап келгенин көрүп отурган. Емельяновтың тапкан кижизи Ленинге јараган. Ол чыйрак бүдүмдү, сары чачту, јобош, каткычы, јараш чырайлу уул болгон; ол Емельяновко ло оның кийининде, оныла јакшылажарга базып келген Надежда Кондратьевнага, сүрекей күүнзек ле буурзак болгоны билдирип турган. Оның кийининде Емельяновтың үйи бойының көп тоолу хозяйственный керектерин бүдүрерге јүре берген.

Емельянов уулды таскакка кийдирген, озор экилези столго отурып алгандар. Ленин дезе сүрекей јилбиркеп, өлөңниң үстүне јадып алып, тындай берди.

Емельянов јөткүрип ийеле, таскакты тындап, уулдан сураган:

— Је, Алексей, заводто керектер кандый?

— Керектер! — деп, Алексей каруузын берди. — Керектер коомой. Бисти торт ло кыстап алгандар. Торт арга јок. Көс лө көргөн јер јаар качып барардан өскө.

— Нениң учун?

— Не сурайдын! Јадарга да бергилебейт. «Германский шпиондор, Вильгельмниң агенттери...» Оичо керектер үрелген.

— Је онызы јарт, пролетариаттың өштүлери — деп, Емельянов айткан.

— Өштүлер!.. Јаңыс өштүлер болзо, кем јок

болор эди. Ончозы айдыжат! Көс лө көргөн јер јаар качар керек.

— Качар ла качар деп не калактап отурың?.. Эш кереги јок улустың эрмегин угуп алала, эриге бердинг.

— Ленин де керегинде куучындар бар... Јаңыс ла туш улус айдыжып турган болзо кайдат? Озодон бери революционерлер де... Олорго не туза? Коомой. Эби јок.

— Эх, аамай, аамай! Не ле эрмекке бүдүн жадың... Је кем јок, баралы, баралы...

— Бүдүн те турган эmezим... А бис экү оның ичинде болбооныс ине. Оны кем билер? Бис тегин улус, ишмекчилер. Ол дезе бастыра јүрүмин гран ары јанында өткүрген. Сен оның јанында сүре болдың ба? Бойың билеринг — Азеф, Малиновский. Олорго база бүткендер. Малиновский керек дезе большевик, Төс Комитеттинг члени болгон... Бу куучындарды угуп, мен јүүлип браадым, тунде уйкум келбейт. А Ленин бойы? Јажынып калган эмес пе? Јажынбаган болзо, јаргыга келген болзо, актанар эди. Ол тушта эрмек болбос эди. Ол дезе јажына берген. Германия јаар аэропланла уча берген деп бичип турулар.

Емельянов кунугып калган отурды. Оның јүреги тың согуп турган. Ол эмди Алексейдин айдып турганын укпай да, таскактагы эрмекти тындап отурган. Тышкары пөтүк этти, ийт

үрди. Пөтүк жакшы тыг ла узак этсе, ийт үзүк жоктон үрүп турза кайдат деп, Емельянов ичинде сананат. Ол тушта таскакта табыш угулбас эди. Ол кенетийин тура жүгүрөрдө, отургуш антарыла берди.

— Мен сени кижиде деп бодогом... Эх! Же, баралы, баралы... — деп, Емельянов чөкөп айтты.

— Сен тегин жерге тарынып турун, Николай Алексеевич, — деп, Алексей түргөн айдып турды, — тегин жерге. Жүрегим сыстайт. Сен нөкөрүм учун, ачык-жарык айдып турум.

— Же кем жок. Баралы.

Алексей унчукпады, оного туура көрүп сурады:

— Эмдиге ле жетире оорыганчан ба?

— Ээ.

Олор сарайдан чыга бергендер. Алексей бажыла эби жок кекип ийеле, жүрө берди. Емельянов бир кезек турала, таскак жаар басты, мында бир кезек тыгдап турды. Кандый да табыш жок. Онын жүзи ненин де учун кызара берди, чамчазын түзедип, тепкишти өрө чыкты. Ленин столдо нени де бичип отурды. Качан Емельяновтын бажы таскактын жарыгынан көрүнүп келерде, ол Емельяновты узак кезе көрүп, аяктайла, оного кенетийин жымжап айтты:

— Же, өрөкөн, элчини тапкан ла эптиригер! Тапкан! Кем жок, кем жок, санааркабагар... Иш-

мекчи класс, ол ырыс болуп, ырыс болуп! — бир түйеи улустан турбай жат ине. — Ол таскактын жарыгына базып келеле, тизеленип отуруп, Емельяновтын ийинине таптап ийди. — Санааркабагар.

Емельяновтын бүдүжи жарый берди, ол жеңил тынып ийеле, бурулу айтты:

— Улусты мен коомой билетен кижиге эмтирим...

Ленин эрке айткан:

— Санааркабагар.

Же энгиргери көличектин жаказында Емельяновтын чеденине жаба туткан серүүн мылчада «Политическое положение» деп статья бичип отурала, ол бойы да санааркай берген. Тегин көрзө, ол уул жакшы, ачык-жарык болгонуна санааркаган. Ол немени билер, культурный кижиге ошкош. Чын, ол ары болуп жүрүп отурарда, Ленинге жарабаган. Онын тулку, чала коркок, семис сырты жарабаган. Же керек онын сыртында эмес, өткөн куучында болгону ол жарт билип турган.

Мылчада ару, серүүн ле бүрүңкий. Ленинге кунукчыл болгон. Ол бажын столдын үстүндеги колдорына салып тым отурган. Азыйда анайтпайтан эди. Алдында, качан ол Швейцарияда ла Краковтын жуугында жадар тушта, кезикте онын ал сагыжы шак мындый карагуй болотон. Андый тушта ол ижин тургуза ла

таштап, кыр жаар барып, анда жойу базып, күчи чыкканча ла жүрөтөн. Мында анайдар арга жок болгон. Мында ол мылчала, таскакла кол булу. Же анчадала, ол Питердеги керектерле бек колбулу, жүзүн-жүүр ууламжылу газеттерде ишмекчи класстын ла солдаттардын көзинче большевиктердин партиязын жамандап, оларды төгүндөөрге багырыжып, коптогылап бичип тургандарын ажарузынан чыгарбай турган.

Ол бажын көдүрип ийди. Газеттин страницалары столдын үстүндө жергелей жаттылар, онын кажы ла строчказында корон. Кадеттердин «Речь» деп газетинде бичилет: «Ленинди ле онын колтукчыларын тургуза ла арестовать эдип, онызыла Россиянын жайымына ла жеткер жок болорына жаңы табару болорын жоголтсын деп, албатынын жайымынын партиязы некеп туру».

«Олор провокаторлор эмес, же олар провокаторлордон ары: олар бойлорынын ижи аайынча жаантайын II Вильгельмнин агенттери болгон... Жайым республикадан Лениннин бастыра ижин шиндеп көрзин деп албаты некеер жанду. Большевизмнин кылыктарын жартаарга бис канча катап бурыларыс». Мынайда Владимир Бурцев бичийт.

«Господа, качан Германияны өдүп келген улустын үндерин укканда, качан олардын үредүзин шүүп көргөндө, ол тушта меге жартала

берет: немецтердин ортозында узак болгондордын өзөк-буурына олардын идеялары өдүп калган — керек андый. Мында орустан не де артпаган». Бу октябрист Савичтин куучыны.

Милюковтын куучыны: «Ленинле колбулу эрмек болгондо, мен үч ле сөслө каруу берет: арестовать, арестовать, арестовать!»

«Баштапкы Кадетский Корпустын залында. Советтин члени С. А. Кливанскийдин лекциязы. «Революционерлер бе айса контрреволюционерлер бе?» Ленинизмди критикалаганы. Лекцияга киреринин баазы 30 акча».

«Би-Ба-Бо» деп кабар. Бүгүн 10 час энирде. Концерт-ойун. Кысты эрикчилден эмдеери. Ленин керегинде частушка. Большевик ле меньшевик керегинде кожогычак. Таадак ла чалкан керегинде чөрчөк. Кандады койгон кижиле оноң до өскө номерлер. Киретенин баазы 10 салковой».

«Төрөл карындаштар-казактар, слерге, элбек чөлдөрдун жайым уулдарына, кару энези-Россия колын сунуп, ачу ыйлайт. Бойыгардын ортогордон Ермакты эмезе Мининди табыгар, а гражданин Керенскийди бойыгарга Пожарскийдин ордына алып, Россияны аргадагар. Садынатаны, анархизм ле ленинский уят жок болзын. Бойыгардын үлдүлеригерле амыр-энчүни жеткилдегер, ол учун кайралга телекейлик орден аларыгар».

Ленин мылчаныг кичинек көзнөктөри өткү-
ре курч көрүп, «уйалбас танмалар» — деп
ичинде сананды. Кадеттер ле Керенский өйи-
нен өдө бергендер. Большевиктерди жүзүн-
жүүрлөп коптоп турган миллиондор экземпляр
буржуазный газеттер, элбек калык-жонды боль-
шевизмле билижер арга берип жат. Качан олор
большевиктердин чын учурын билип алза, ол
тушта кадеттер де, Керенский де божоор.
Эсерлер ле меньшевиктер ары-бери булгалгы-
лап турган. Оок буржуазный немелер ончозы
андый. Бир көрзөн, олор Ленинди жүзүн-жүүр
коптон корыгылайт, Церетелиниг бойынын
сөстөрилө болзо, Ленин «идейный, чын тарты-
жу өткүрип турган болор», «Ленинниг кере-
гин» көрөтөн следственный комиссия төзөп ту-
рар, оног көрзөн, жүзүн-жүүр копторды жөмөп,
следственный комиссияны жоголтып, Ленин
буржуазияныг жаргызына келерин некегилеп
турар.

Жагыс ла өштүлөрдиг агитациязына кирип,
эмдиги Советтердег чыккан «карган револю-
ционерлердин» ле буржуазный жаргыныг чын-
дыгына бүдүп турган ишмекчилер учун, ол се-
мис житкелү Алексей учун ачу.

Ол Алексей деп неме Малиновский керегин-
де Ленинди эске алындырып, онын жүрегинде
жазыларга жеткелек жагы шыркага болгобос жа-
нынаг табарып ийген. Роман Вацлавович Ма-

линовскийди 1912 жылда партиянын Төс Комитетининг членине кооптировать эткендер, IV Государственный думада большевиктердин фракциязынын башчызы болгон. Ол дезе провокатор болгоны — ол учун полициядан айына беш жүс салковойдон акча — эн бийик провокаторский жал алып турганы жарталган. Февральский революциянын кийининде буржуазный печать Малиновскийдинг керегиле колбой большевиктерди электеп, провокаторды «корулаган» деп Ленинди бурулаган. Чынын алар болзо, Малиновскийдинг садынганына торт калганчы өйлөргө жетире, полициянын департаментининг архивинен онын садынганын керелеген чындык көргүзүлү кере бичиктер чыгарына жетире, Ленин бүтпеген. Ого бир кезек нөкөрлөр айдып та турган болзо, улусты сүрекей чокум агылап билетен кижиге, Надежда Константиновна Крупскаяга, Малиновский жарабай да турган болзо, Малиновскийдинг кылыгы сан башка болуп, ол бойы, кенетийин Государственный думанын члени болгонын керелеген мандадынан мойноп, гран ары жаны жаар жүре де берген болзо, ол бүтпеген. Онын бүдер аргазы жок болгон, бүдер күүни жок болгон. Ненин учун? Малиновский ишмекчи, слесарь болгон учун болор бо? Ленин жангыс та бүткүл ишмекчи класска эмес, же ишмекчи улуска, анчадала кажы ла таң алдынан иш-

мекчиге бүдүп жүрөтөн. Ол Плехановко туней социалисттерди, «пролетариатка» күүнзеп, «пролетариатла» чертенип те турза, же Ваняга, Федяга, Митяга, Иван Ивановичке ле Пелагея Петровнага сүрекей килебейтендерди, олардын санаа-шүүлтезине бүтпейтен ле оларды эш немеге бодобойтондорды көрөр күүни жок болгон. Андый социалисттерге «Пролетариат» табынча кандый да чачыны, аайы жок, кудай ошкош куру кеберлү билдиретен.

Эйе, Думада ишмекчинин сүрекей жакшы куучындарына, онын бичикчи-билгирин, жилбиркегин, онын эптү эрмегин угуп, Ленин оморкоп туратан. Бу кижиден келер өйдө чындык ишмекчи башчы, «орус Бебель»болор деп иженип жүрөтөн. Малиновскийдин үйи бойын бойы өлтүринерге ченешкени керегинде куучын да угуларда, качан Малиновский Поронинде коркып ла маңзаарып та калган келерде, оны садыган деп Лениннин сагыжында да жок болгон. Учы-түбинде көрүп турар болзо, Малиновскийдин үйи тегиндү эмес өлөргө сананган болгодый. Думанын председателине ле онын нөкөрлөрине тыг коркыду эдип турган ишмекчи башчы Лениннин бичип берген текстиле Думада тыг куучын айдып турган Малиновский, ол куучындарын ажындыра полициянын департаментинин директоруна Белецкийге көргүзип туратан эмтир!

— Андый болордо, ишмекчи ишмекчиден башка, күндүлү Алексей... — деп, Ленин угуза айткан.

Ол Алексеиди ле андый ок јетире сананбас улусты төгүндеерге кандый јенгил болгоны керегинде сананып, кородоп ло кунугып отурды. Полициянын колына кирери эмди де орой эмес. Кандый да јаргы болбозын, ырысту учуралда Ленинди түрмеге отургузып койорын, оны өдүп турган керектерге кандый да камаанын јетирбес эдерин, а коомой айалгада онызында алаңзу да јок, түрмеге апарып јадып, јолдо өлтүрип койгылаарын Алексей билбей јат. Ол, Ленин, бу јолло барган болзо, ол оок буржуазиянын јолына кирер эди. Онызы пролетарский революционердин кылыгына келишпес ле јарабас неме болор эди.

Андый да болзо, кижн деп неме база чыдал јок ло! Бу керектер ончозы јарт та болзо, буржуйлардын јаргызынын алдына нени айдарын, ончозын бойы шүүп отурганын Ленин биллип турды. Ого керек дезе прокурордын куучыны угулып тургандый болды. Онын бурулаачыга каруу берип, большевизмнин онбеш-јылдык историязын, онын идеологиязын, онын амадузын корып турганы јарт угулат. Шпионаж керегинде копты алар болзо, онын төгүни јаргычылардын бойлорына да јарт. Орус разведка бу јуукта немецкий шпионды —

прапорщик Ермоленконы тудуп алган. Шак ол шпионнын јетиргенине тайанып бурулап жадылар. Онын айтканыла болзо, оны бойына тартып алган генштабтын офицерлери, ого, Ермоленкого, үзеери, Россияда Германиянын агенттери болуп, Ленин ле большевиктер иштеп турган болуптыр. Је јангы ла агент болуп кирип алган кижиге германский генштабтын офицерлери бойынын агенттерин айдып бергенине јангыс ла эш неме билбес, карануй улус бүдер аргалу. Андый «керечи» керегинде төгүнди орус контрразведка ла онын башчызы генерал Деникин туку май айда белетегилеп алгандар, је онын көк төгүни јарт билдирип турган учун јарлабагандар. Јүк ле июль айда, јуу-Јепселдү демонстрациядан коркыган юстициянын министри Переверзев садыган Алексинскийдин болужыла бу төгүнди јайып ийген. Олордын амадузы — большевиктерди солдаттардын көзинче јамандаары болгон.

Төгүнчилердин кобын јаргынын алдына оодо согорында күч неме јок. Ленин санаазында «керечилердин» чырайларын көрүп отурды. Бу кара сагышту јылбыркай, ончо садынчактар ошкош јескимчилү, јаан јамыга једерге өлүмдигип јүрген Григорий Алексинский; коокыга туттуртып койгон пиджакту, мен «революционер-террорист» деп бойын аданып туратан, је јүрүминде бир де кижии өлтүрбеген Бур-

цев, анархист Борис Савинков, алдында марксист болгон Потресов ло алдында большевик болгон Мешковский. Олордын профессорский сагалдары ла салактап калган жаактары көскө көрүнөт. Олордын коркып калган ла кыгырууш үндерин угуп, олорго каруу берип, олордын төгүнин, эш неме билбезин, революция керегинде угар күүндери жок болгонын, калык-жоннон коркыгандарын, орус ишмекчи классты көрөр күүндери жок болгонын, пролетарский демократияны жаратпай, европейский, буржуазный демократияга тату бажыргылап тургандарын ак-жарыкка чыгарып айдып тургандый болды. Олорло жаргынын залында да, өскө дө жерде туштажарына, бойынын каруулу сөзүн айдарга ол белен болгон. Анчадала ол ончозынан артык Плехановло көстин көскө туштажарга күүнзеген, эмди ол бойы революцияла кожо өзүп келген тушта, онын көзине чике көрүп, оныла тартыжарга сананган. Интернационалист-Плеханов Россиянын коркушту урапатриоды боло бергени, революционер-Плеханов — жагыс бойын кичееген либерал боло бергени — былар ончозы өткөн жылдардын жаан ченемели бар да болзо, Ленинди сүрекей кайкадып турган. История — ол чүмдү неме. Айса болзо, Вольтер эмезе Руссо тирү жүрген болзо, бойлорынын ок идеяларыла болгон Улу французский революцияны жараткылабас

эди. Бойынын өйинде өлгөни кандый ырыс!
Плеханов анайып болбогон.

Ленин жаңыскан отуруп, бойынын жаргыда айдатан куучынын шүүп, шүүп отурган. Онын көзи жалтырап, эриндеринде күлүмзиренген чийүлөр көрүнөт. Оок буржуазиядан табылган политический өштүлөрүн ол агитационный шүүлтеден көрбөй турган эмес: олардын статьяларын, олардын куучындарын, олардын жаң-кылыгын, олардын чилекейи чачылып туруп молжонгонын, чертенгенин акту жүрегинен жаратпай, жескинип угатан. Олардын эш неме ондобой тургандары оны кезикте кайкадып та туратан. Керенский ого тал-табышту жаш баладый билдиретен. Дан ла Церетели ачынчак, уурчы уулчактардый болгондор, Мартов—уян, ырыс жок уулчак, Чернов — жаман кылыкту, жаңыс бойын сүүр уулчак. Орус революциянын кемине ле учурына көрө, олар ончозы жабыс, эш немеге жарабас улус болуп калган, алдында оларды улуска бодоп туратанын эмди Ленин кайкап турат.

Олор Россиянын бир кезек теренг шүүлте жок копсок улузына түңгей бүткен улус, олардын турумкай эмезин, жарымдай эрмек айдатанын, аланзулу сагыштарын ла эренгис кылыктарын алынгандар. Олардын жараш сөстөри аамайлардын бажын айландырып ийген. Оларды албаты-жонго салтар жетирбес эдип са-

лары — бистиг бүгүңги күнде туура салбас
задачабыс. Олорды оодо сокпой жадып, өш-
түлерге, буржуазиянын башчыларына, ачык
ла жарымдай ачык контрреволюцияга — Ми-
люковко ло Маклаковко, Рябушинскийге ле
Терещенкого согулта берер арга жок. Олор не-
ни эдерин билер. Олор жаан керектер башка-
рып билер, политиканы кирелте жанынан көр-
өр, буканы мүүзинен тударын билер улус. Тар-
тыжу шак ла олорло болуп турган, июльдын
кийининде государстводо жангы шак ла олор
тургускан, Алексейдин Ленинди келзин деп
кычырып турган жаргызы — олордын жаргызы.

Эмдиги жөпсинчек Советтердин каршузын
ла Керенскийлердин ле Переверзовтордын
жаргызынын төгүин ишмекчилерге кыйалта-
зы жоктон жартаар керек болгон.

Кичинек, серүүн мылчада отуруп, Ленин
эки статья бичири керегинде шүүнип алган.
Соңында олор «К лозунгам» ла «О конститу-
ционных иллюзиях» деп адалган.

6

Ол статьялардын баштапкызын жапажынын
жанында агаштардын ортозында бичип божодып
браадарда, темдектү сыгырыш угулды, оноң
тегерик акта Емельяновтын жаан уулы,

он јети јашту Саша, көрүнип келди. Ленин ого удура јенил тура жүгүрип, газеттин уур пачказын онын колынан алды. Ол бир де сөс айтпай, өчүп калган оттын јанындагы өлөнгө Зиновьевтин ле Емельяновтын јанына отурып, газеттерди ээчий-деечий ачып, кычыра берди. Ол кезикте нени де кими ректенип айдып, кезикте: «Андый, андый», «Э-э», «андый, андый» деп унчугып отурды. Ол кемле де үн јогынан калапту тартыжу өткүрип тургандый болды, онын көзинен кезикте сүрекей чугулданганы, эмезе санааркаганы, эмезе сүүнгени, эмезе маказыраганы билдирип турды.

— Кыйнап өлтүрери јанынан јанды ойто орныктырары керегинде куучын өдүп јат — деп, ол учында бажын көдүрип айтты.— Корниловтын кыйалтазы јоктон бүдүрзин деп некегенине келиштирген телеграммазы бу жүрү: «Сагыжы јок, карануй, кижии бүдүмин јылыйткан улустаң төзөлгөн черү качып јат. Оны јайратпай тудатан јан јок. Революционный башкару эмезе бу керекти токтодып, уйатка түжерин јоголтсын, эмезе ол оны эдип болбос болзо, история бу керекке өскө улус тургузар, озор керекти түзедер, оныла коштой революциянын једимдерин јоголтып койор, онын учун ороонго ырыс берип болбос... «Слер угуп туругар ба, Григорий, бу туйук кезедүни? Сүрекей солун! Сүрекей көрүмјилү! Онон ары: «Мен, ге-

нерал Корнилов, жүрүмнүн баштапкы ла күйүнөн ала бүгүнгө жетире төрөли учун кыйа баспай туружып келген кижилер, төрөлис өлүп жат деп угузуп турум... Тургуза, удурумга бүдүрөтөн керектер...» Удурумга? Андый да болзо, төрөли «учун туружаачы» чынын айдарынан коркып, кыйбындап жат—«... тура берген сүрекей күч айалгадан чыгар өскө арга жок учун, жуулар өдүп турган жерлерде жалаңда жаргы ла кыйнап өлтүрөр жаң тургузар». Мынызы чике куучын. Кыйбындууш жогынап. Мында ок көрзөгөр! Кыйнап өлтүрөр жаңды орныктырары керегинде башкарунун указы. Керенский, Ефремов ло Якубович кол салыптыр. Корниловтын некелтези бүткөн. Бир ле кичинек кубулталарлу: жалаңдагы жаргы эмес, а военно-революционный жаргы тургузылган. Онын шылтагы жарт: бу керекти Керенский калык-жонго революционный деп көргүзөргө сананган болгодый. Корниловты база коркушту революционер террорист-белетрист, Борис Савинков, жөмөп туру: «Төрөли, жери ле жайымы учун жүрүмин кысканган улусты кыйнап өлтүрөр керек». Олордын калырууш сөстөри кандый революционный, а ичи куру, ненин учун дезе жер де жок, жайым да жок! Ол өйдө Советтердин Төс Исполнительный Комитеди нени эдип жат? Бистин социалисттерис нени эдип жат? Ага! Андый, андый! Көригер, бу «рос-

сийский демократиянын чыгартулу башчылары кандый эмтир». Ишмекчилердин ле Солдаттардын Советтеринин Депутаттарынын Төс Исполнительный Комитединин ле Крестьянский Депутаттардын Исполнительный Комитединин кожо өткүрген заседаниези керегинде отчет. Керенскийдин куучыны: «Терен шүүлте, агару арга жеткил эмес болгон учуралда, башкару Россияны темирдин, каннын болужыла аргадап, бирликти тыгыдып алар». Оны биске учурлап айткан. Улустарды арестовать эдетени, өлтүрөтени ле коптоп жамандайтаны терен шүүлтенин, ак-чектин ле агару керектин некелтези болгон туру. Ого карууны Николай Семенович Чхеидзе бойы берип туру. Ол Удурумга турган башкарууны ончо жанынан жөмөөр болуп сөзүн берген. Эйе, Керенский Чхеидзени кучактай алып жат, олор окшожып жадылар. Олор окшожорун сүрекей сүүйтен эмей! Мещандар кижин кыйнап өлтүрерин орныктырып тура, окшожорун сүүйтен болгон деп, Россиянын историязына бичип койор керек. Господин Дан мени ле слерди, Григорий, жаргыга келзин деген некелтелү резолюция белетеп алган. Ол резолюция эмди, кыйнап өлтүрерин орныктырганыла колбой, сүрекей жарамыкту, сүрекей жарамыкту. Ол ло Федор Дан, он беш жыл мынан озо менин «Что делать?» деп книжкемди эки түптү чемоданга

сугуп алып, Мюнхеннег Белостокко јетирген эди. Ол бу книжкени коркушту мактап, јардып туратан, айла, ол до тушта бистин амаду-быс — социалистический революция деп јарт айдылган болгон. Историанын јолы тўс эмес! Большевиктерди јаба базарына башкарунын алдырткан черўлери Питерге кирип турулар. Јўс јетен јетинчи Изборский полк, Венденский пехотный полк, Кольтанын пулеметторлу тогузынчы командазы, прапорщиктердин ўчинчи школы... келип кирдилер. Он тўртинчи Митавский полк, јеткил јуу-јепселдў келип, Дворцовый площадька чыкты. Мында оны, ўскў кем де эмес,—ха-ха!—эсерлердин башчызы ла буржуазный башкарунын министри Виктор Чернов уткыган... Керек бонапартистский диктатурага јууктап јўрў, социалистический министрлер дезе онын бўктўнчизи болуп јат. Петроградский гарнизоннын офицерлеринин чрезвычайный јууны. Олор айалганы коомой эмес, алдында марксист те болгон улустаг артык ондоп јадылар. «Профессиональный организациянын, Советтердин, государственный керектерди башкара кўчи јок»—деп, капитан Журавлев айдат. Капитан Милованов кыйнап ўлтўрер законды тылда, гражданский де улуска тургузар керек деп шўўлте айдат. Олордон артык, чокум сўстўрди сотник Хомутов айдат: «Хирург керек. Хирург — бўткўл воен-

ный диктатура» О! Эрмек-куучын тың. Кандый да Арбузьевтин, байла, псевдоними болор, статьязы. Јарт ла кадет, аланзу јоктон кадет. Статьянын ады кыска, сан башка: «Ол». Каткымчылу, је сүрекеј јарт политический шүүлтелү статья. «Қалганчы айда мен ол керегинде улам сайын санангам — деп, кадет (аланзу јок, кадет!) бичийт. — Ол кандый болгонын билип аларга албадангам. Онын бүдүжин менин јолымда тушташкан улустаң бедрегең, онын ады-јолын биске күнүн сайын келип турган газеттерде адаган көп тоолу таныш эмес улустаң табарга ченешкем. Онын келерине мен күнүн сайын там ла тың бүдүп турум. Ол кем? Айтпаза да, военный. Офицер. Поручик эмезе айса болзо, јнит капитан. Эмдиги өйдө чинде кандый да учур јок. Таланттуларга јол ачык. Ол јанаркак, иште турумкај, сүрекеј сайыркак, онызын јажырып билбес болор. Онын сагыжы јарт, соок, сергек, шпага ошкош ээлгир ле курч. Ого «төрөл», «јайым», «пролетариат», «тең право», «демократия», «социализм» ле «бастыра-текши ырыс» деген сөстөрдө кандый да учур јок. Ол көрүп, сақып, ижинип јат. Уч июльда Садовой оромдо адыштын кийининде бир минутка мен оны көрүп тургамдый билдирген. Окпөоринигип калган калык-јон талайдый шуулап турган. Көрзөм, талайдын толкузында эжинип јүргендий, бир канча

улустың ийининде тере курткалу офицер көрүнип келген, оның жеңинде шырказының тоозын керелеген үч жамачы болгон. Ол ийининин бажына жаңы ла кызылгвардеецтен блаап алган мылтыкты салып алган. Ол жаан эмес, жеңил ле ээлгир болгон. Оның жылтырууш кара көстөри аярулу ла курч көрүп турган. Оның кебери кемди... эйе, айтпаза да, Наполеонның жиит тужын эске алындырат. Оның табыжынын жаңылгазы ыраактан угулып турганы слерге билдирбейт пе, кычыраачы? Петроградтын ак тундеринин чанкыр тагдагында кемнин де улу-жаан көлөткөзи жерден тегери өрө көдүрилип турганын слер көрбөй тургар ба?..» Көрзөгөр, бу буржуйдын амадузы! Петроградтын ак тундеринин чанкыр тагдагынан жеңү алган пролетариаттын улу-жаан көлөткөзи жерден тегери өрө көдүрилип турганын буржуй сүрекей жакшы көрүп туру. Ол оны көрүп, кут жок коркыганына бастыра бойы тырлажып, ол көлөткөнни өскө, оның жүрегине жарамыкту, кызылгвардеецтин мылтыгын блаап алган российский бонапартиянын көлөткөзи бөктөзин, оның сүүген диктаторынын, — «төрөл», «жайым», «пролетариат», «социализм» ле «бастыра-текши ырыс» деген сөстөрдү эш немеге бодобос неменин көлөткөзи бөктөзин деп амадап жат... Поручик эмезе жиит капитан керегинде буржуй тегин, мекеленип ай-

дат. Мында поручик эмес, мында чын ла генералдын бойы табылар. Айса болзо, ол «бастыра жүрүмин төрөлине беринген», «удурумга» кинчектеп өлтүрөр жанды орныктырган генерал болор бо? Же жүзүн-жүүр Арбузьевтер керектерди ээзи жогынап башкарарга турулар. Бу жүзүн-жүүр профессорлор ло буржуйлар албатыны, калык-жонды эмдиге жетире историянын өтөги деп бодоп жадылар. Олор бойлорынын амадуларына министрлерди солыштырып, портфельдерди ле үлежип алганыла једип аларына эмдиге жетире иженип турулар!.. Же, бу слерге поэзия, угугар:

Казанчыла кожо мен
Гусар кожоң чөйдим.
Эй, Россейюшка, антарылба,
Луначарскийдинг орозына..
Меге аракы керек беде,
Уйимниг окшожи неме беде.
Јажырып койгон Ленинди
Көргүзип берзен, артык эде.

Мында коомой јетирүлер жүрү. Ревельде большевиктердинг «Утро правды» ла «Кийр» деп газеттерин оодып чачкан эмтир... Гельсингфорсто «Волнаны» јаап койгондор. Кронштадта «Голос правданы» јапкан... Статьягарды бичип божоттыгар ба, Григорий? Божотподыгар ба? Түңгей ле, божодыгар. Мен бойымдыйын эмди база божодорым. Кем јок, кайда-кайда

кепке базып чыгарарыс. Саша, сен не кунугып калган? Коркыба. Олор керекти ээзи жогынан башкарып турулар. Сен коомой жетирулер де экелген болзон, газеттер учун сеге быйан. Коомой жетирулер кижининг жан-кылыгын тындыдып жат... Барып жадын ба? Энеге эзен айт. Жакшы болзын, Саша. Эртең газеттерди кем экелер?

7

Тал түш киреде сүрекей изү боло берди. Агаш аразында да кей кызып калган, кара көлөткө дө күннин изү чогын жеңип болбойт. Бөкөнөктөр, келескендер ле секиртиктер жажынатан жерди көлөткөдөң калас бедрегилейт. Ленин улам сайын ижин токтодып, жарымдай жылангаштанып алып, өлөң чаап турган Емельянов жаар көрүп турды.

Емельянов өлөңди чындап ла өлөң эдип жүрген кижини болуп көрүнерге амадап, обоо, эмештен де болзо, жаанап турзын деп кичеенип, чаап турды. Же ол эрчимдү, билгир ле маказырап иштейтен. Онын колдоры тегин де ус болгон. Мында чабарга күч. Бир катап Ленин чаап көрөлө, арай ла болзо, чалгыны сындырбаган. Өлөңнин ортозында көп тоолу кичинек төнөштөр бар. Таскактын үстүндө де жадарда,

Ленин кезикте Емельяновтың узанып эмезе јер казып турганын, Надежда Коидратьевна эки јашту Гошазын кучактанып алып, тыш-кары оттын јанында курсак белетеп турганын јилбиркеп көрөтөн. Онын килег магдайы тер-дин оок тамчыларыла бүркелип, керсү чы-райы кызарып келетен. Бу ишмекчи улус — ишмекчи классты јайымдаары учун тартыжу-да тынын да кысканбас, чын ла революци-онерлер—деп, Ленин сананатан. Олор, керек коркышту јеткерлү де болзо, Ленинди јажы-рарына сөс јогынан јөпсингендер. Је биле — ол биле ине. Керектер аразында олор хозяй-ственный иштерин мендештү ле јилбүлү бүдү-рип, грядкалар сугарып, аш-курсак белетеп, туранын иргезин көмүп, јети балазын чыда-дып, олорды билдирбезинег, арбаш ла кыйгы јогынан, бойларынын ак-чек јүрүмиле, чын-дыгыла, иштенкейиле үредип, таскадып тур-гандар.

Бу калганчы өйлөрдө Ленинниң јүрүмиле колбулу орус ишмекчининг баштапкы билези болгон. Ого орус тилле балдардын куучында-ганын угарга јилбүлү болгон. Ол балдарга те-гин де ас јолыгатан болгон до болзо, олор эмигранттардын балдары болгон, француз эмезе немец тилле эрмектенгилейтен. Таң ја-рып ла келерде, уйуктап болбой кинчектелип, ол өлөгнинг үстүнде јаткан балдар ажыра

араайынан базып, таскактан түжетен. Балдар кызыл чырайларлу, жылу, алча-бөкө түжүп калган јаткылайтан, балдардын козырыгын ла токуналу тыныжын ол јакшызынып тындайтан. Олорды Надежда Константиновна көрзө кайдат деп сананатан. Бу өйлөрдө ол Емельяновторго, олордын билезине ле сүүнчизине эмеш-эмеш атааркап туратан. Мындый ырыстан ол, профессиональный революционер, эрте астыккан, ол качан да келбес.

Уйкудан туруп, бастыра биле иштенетен. Кажызы ла күчи јеткенче билениг ижин бүдүретен.

Бу јаан биле, онын мендеш јогынан јадыны, ижи, керектери Ленинге сүрекеј жарайтан. Качан олорды, олордын ижин көргөндө, онын колло эдер иш бүдүрер, казар, тудар, јандаар, јер тажыыр, пол јунар күүни келетен. Је јаан удабай ол керегинде ундып, ол бойынын статьяларына, полосаларына бурылатан, оны ойто ло өскө керектер, калык-јоннын шыразы ла амадузы, партиялар ортодо тартыжular курчап ијетен.

Качан Коля көлди айландыра «шинжү» өткүрип јүреле, ойто келерде, Ленин ойто ло тыгыда иштеп отурды. Јапаштын јанына отурып алып, ол Ленинди узак ајыктап, коркушту изүни эш немеге бодобой, канайда бичип, сананып туруп, ары-бери базып, терег сүүнип

турганын узак көрүп отурды. Коля Ленинди сууга эжинерине кычырарга сананды, же онын ижин үзерине тидинип болбоды. Андый керек учун адазы чугулданып туратан.

Эмеш отурала, ол ойто ло көл жаар барды. Мында, бир эптү жерде, жажырып койгон кармактар бар. Ол бирүзин алып, кармактап отурган, же балык тиштебейт: эн өткүре изү болгон. Онын учун кармакты ойто сугуп койоло, ол ок жерден саадак алып, эмеш тагма аткылады. Эртен тура ол жапашты айландыра жүрүп, кайучылдын ижин сүрекей жакшы бүдүрген. Ол чичке жолычактарла араайынан базып, жыраалардын ортозын табыш жогынан ыраштырып, айландыра аяктап, агаштын жарт эмес табыжын, жыраалардагы көп тоолу бөкөнөктөрдүн кыгылууш үнин тыгдап жүрген.

Койу агаш аразыла ол терен жүре берген, онын кулагына чалгынын табыжы жарт угулып турды. Ол өңөлөп, база Сестрорецктин ишмекчизинин, Разлив журтта Емельяновтордон ыраак эмес жаткан Рассоловтын, өлөн чабатан жерине чыгып келди.

Коля жада берди, онын кийининде жылып барала, бир агаштын кийининде жажынып калды. Рассолов, улам сайын жүзинин терин колыла арчый согуп, өлөн чаап жүрди. Ол чалгыны мендеш жогынан тартып, онызы төгөшкө эмезе төгөзөккө табарганда, кими ректенип,

арбанып турды. Рассоловты ла онын уулын Витяны Коля сүрекей жакшы билетен. Же керек жилбүлү болзын деп, ичинде бу Рассолов эмес, а өлгөн чабаачы болуп Ленинди бедреп жүрген шпик, Удурумга турган башкарунын кижизи деп бодоп алып, оны Ленин чилеп көзин сыкыйта көрүп, ајыктап јатты. Коля он колун јудруктанып, ус сабарын револьвер эдип чике сунуп, Рассоловтын мандайы орто лаптап шыкап алды, онын кийининде онын көксине шыкап, јангыс окло бу «јыланды» божодор арганы сананып турды, ненин учун дезе удур дедир адыш боло берген учуралда, кайда ла, кажы ла агаштын кийининде јажынып жүрген өскө шпиктер јеткилеп келер.

Анайтканча, Рассолов ижин токтодып, чалгызын өлгөглө арчып, јапашка јөлөп койоло, бойы ажанып отура берди. Ол таарынан калаш, сарју, јажыл согоно ло огурчын чыгарды. Ол обоого јөлөнип, Коляга кабыргалай тууразынан отурды.

Коля ого казырланганын токтодып, килемјизин јетирип, бу тушта оны атпас деп шүүди, ненин учун дезе эмди адарга эп јок ло анайда ок оног туза болбос. Коля агаш аразы јаар тескерлеп барала, алдындагы ла јолыла араайынан базып, кажы ла табышты тура тўжүп тындап браатты. Јаан удабай жүрүп, ол чымалынын јаан уйазына учурады. Ол јерге ја-

ба тыг тынбай да жадып, бу чымалылар да шпиктер болор аргалу чылап, оморды аҗыктай берди. Чымалылар өрө лө төмөн, тескери ле ичкери сунгулап, бойлорын ажыра мантажып турдылар. Колянын келгенин, андый да болзо, омор билгилеп ийген: омордын уйазында манташ, түймеең иле тыңый берди, торт ло революция эдип турган ошкош. Омордын бойынын Керенскийи бар болгодый. Бир чымалы кызыл жалбырак апарып җатты, байла, большевик болбой кайтсын. Жаңыс ла митинг эдип омор билбес, бойлорынын керегин үн җоктон бүдүргилейт. Невскийдеги солдаттар чылап, кузук черткилебейт.

Коля чымалынын уйазын айландыра база ла, көлдин жаказы жаар ууланды. Ол җажынарынан, җерге жаба өңөлөөринен, кажы ла табышты тындаарынан, ончо ло немелерди шпиктер ле казактар деп көрөринең эмеш арий берди. Җе көлгө чыгып келеле, ол кенетийин җерге жапшына жада берди. Көлдө кеме жүрди. Колянын жүреги тыг тирсилдеп турды. Ол жапаш жаар жүгүрерге шүүнди, җе оноң санаа алынып, кемени аҗыктап жадар деп шүүнди. Жаан удабай, ол кемеле эки кижиле болгонын, омордын бирүзиле Кондратий карындажы болгонын танып ийди. Карындажы кайыкла эҗип турды. Коля күлүмзиренип ийди, җе җыраанын ортозынан чыкпай, карындажын танып ийге-

нин ундып ийерге албаданып, кемени курч көстөриле шинжүлөп жатты. Кандый да болзо, оны чымалынын уйазыла түнгөйлөргө болбосине! «Бейин келип жат» — деп, Коля өкпөөринип турган кижини болуп, кими ректенип айдат. Кеменин бажында тере курткалу кижини отурды. «Мындый изүде тере курткалу» — деп, Коля аланзулу сананды. Кеме суунун жакасындагы камыштарга түртүп алды. Тере курткалу кижини Коля танып ийди. Бу Сестрорецкий заводтын ишмекчиси Вячеслав Иванович Зоф эмтир, ол алдында Ленинге канча катап келип жүргөн.

Коля карындагына ла Зофко көрүнбөй, жыраалар жаар жылып барала, жапашты көстөп жүгүрө берди. Адазы өлгөн чаап божоп калган, оттын жанында нени де эдип турды. Ыштын ачусымак жыды анаг удур согуп ийди. Жыраалардын ортозынан эмеш көрүнүп отурган Ленин ле Зиновьев эмдиге бичигенче эмтир. Коля кучкаш болуп тыг сыгырып ийеле, керектин жылбүлүзин көдүрөргө, жыраадан чыкпай турды.

Бир минуттын бажында күн чалып турган агычакка Зоф ло Кондратий чыгып келдилер. Ленин омор жаар түргөн базып келеле, тура түжүп, бажын жантийтып, Зофты каткынчылу аяктап, Зиновьевке имдеп айтты:

— Ол бойы, тере курткалу... Чыйрак, ээл-

гир. Жылтырууш көстөри курч ла кадалгак... — Ол каткырып ийеле, солун сөстөрдү угуп, нени де ондобой турган Зоф жаар удурга басты. — Слерди жиит Наполеонго түнөй эмитиринг — деп, кем де айтлады ба? Жок по?.. Же онызы жакшы. Курткагарды уштыгар, нөкөр Зоф, коркушту изүү ине.

— Мен оны ич кыбына болуп алгам — деп, Зоф кемзинип айдат.

Ол куртказын уштып, онын ичиндеги кыбын сөгүп ийерде, онон камык чаазын төгүлө берди. Кенетийин соккон салкын оморды көдүрүп алып чыкты, Ленин жүгүрүп, оморды тудуп турды, Зоф ого болужат. Ленин каткырып турды, Зоф десе оны эби жок жөмөп, мындай күч айалгада онын чочыбазын, өкпөөриникпезин кайкап турды.

Качан чаазындар ончозы тудулган кийининде, Ленин бүркүлүп, араай сурады:

— Айдарда, бистинг газеттерди ончозын бектеп койдылар ба? Кронштадтын «Голос правдызын» база ба? Кронштадта нөкөрлөр оны канайып корулап болбогон?

— Онын ордына «Пролетарское дело» чыгып жат. Людмила Николаевна Сталь редактировать эдип туру.

— Сүрекей жакшы! — деп, Ленин тын айдала, Зиновьев жаар көрди. — Көрдигер бе, бис экүнинг санаабысча, омор уятка түшпей-

тир. — Ол жыраалардын ортозында бойыннын иштеп турган жери жаар барала, ол ок бйдө, бичиген чаазындарын тудунганча келди. — Отурыгар, нөкөр Зоф. Мен слерге эмди ончозын айдып берерим. Бу слерге жаңы ла бичип божоткон эки статья — «Политическое положение» ле «Благодарность князю Львову». Мында мениг база бир статьям бар, оны мен Питерде бичигем, кадеттер анда министерстводон чыгып баргандары керегинде айдылат. Бу үч статьяны «Пролетарское дело» табыштырыгар. Ол эмди бистинг сок жаңыс газедис, жаңдар шылтактанып, оны база жаап койбозын деп, текстте «жуу-јепселдү восстание» ордына «турумкай тартыжу» деп бичигем... Бу эрмекти ишмекчилер чын ондоор деп иженип турум... Газеттин тиражы канча?

— Билбезим, јүк ле жаңыс номер чыккан. Чокум јетирүни кийининде эдерим... Бу письмолор. Надежда Константиновна ла нөкөр Лилина су-кадык јүрүлөр. Кийимди ле бскө доок-теек немелерди эртен Токаревала берип ийер.

— Сүрекей јакшы. Бүгүн мен база бир статьяны бичип божодорым, оныла берип ийерим. Жаан учурлу статья. А эмди мен «Пролетарское дело» редакциязына письмо бичирим. Анда бис экүнинг колыс турар, Григорий. Кронштадт, жаңыс та Кронштадт эмес, Питер

де, бистин тирүбисти, бистин иштеп турганысты ла уяады јок копты јаратпай турганысты улус билзини.

Ленин бичий берди. Онын түрген ле терен сананын бичий отурганын Зоф көрүп отурды. Оны бөкбөктөр курчап ийген, секирткиштер учкулдайт. Олорды ол сол колыла күүн-күч јогынап үркүдин отурды. Кезикте чаазынын үстүне секирткиш чыгып келерде, ол оны тудуп алала, көрбөй дө, јыраалар јаар таштап ийет.

— Питерде не бар? — деп, Зиновьев сурады. — Революционный черүлердинг мылтык-јепселин айрың алгандар ба?

Зоф бичий јаткан Лениннен көзин айрып, куучындай берди:

— Эие, таң эртен Дворцовый площадьта Баштапкы пулеметный полктынг мылтык-јепселин айрың тушта мен бойым анда болгом. Площадьты черүлерле курчадып алгандар. Зимнийге коштой казачий ле атту јүрер черүлер турган. Төс Штабтынг јанында — самокатчиктер, финанс јанынаг министрствонунг лагыш јанында керектер аайынча министрствонунг эжик алдыла, Баштапкы гвардейский дивизиянынг черүлери, Александровский колонналарды айландыра — Егерский ле Семеновский батальондор ло фронттон келген контр-революционный черүлер турган. Певческий күрде пулеметторлу грузовиктер толо болгон...

Бистин пулеметчиктер командала бөлүк-бөлүк келгилеп, мылтыктарын площадьта салып тургандар... Мылтыктарын айрып алала, солдаттарды Соляный Городок жаар айдай бергендер.

Зиновьев бажын жайкап, сурады:

— Чокумдап айтса, олорго кандый жеткер болор?

— Байла, олорды үчинчи разрядла фронтко ийгилеер болор. Штрафниктер эдип...

— Олор мылтыктарын ончозын табыштырып ийдилер не? — деп, ыраакта отурган Ленин бажын чаазыннан өрө көдүрүп сурады. — Мылтыктардын ончозын табыштырдылар эмеш пе?

— Табыштырарда көп пулеметтор жетпей калган дешкен. Оныла колбой, анда жаан талтабыш болгон. Поручик Козьмин ачурканып, кыйгырып турган.

— Андый болзо, мылтыкты жажыргылаган эмитир! Ишмекчилерге бергени жарт! Жакшы! Слер ол жанынан ончозын чокумдап угуп алыгар, ол жаан учурлу, сүрекей учурлу. Солдаттардын күүн-табы карануй ла болбой кайтсын? Слерге олорло куучындажарга келишпеди бе? Би-рүзиле де?

— Борисовло мен эрмектешкем. Сагыжы карануй турган. Олорго уятту да, ачу да... Борисов — ол керекти сүрекей жакшы билетен крестьянин. Ол Владимирский губернидан. Мени көрөлө, ыйлаган, онын кийининде кат-

кырала, јудругын көргүзип айткан: «Кем јок, олор бисти фронтко ийзин, бис анда, фронтто, база иштеерис — олор сүүнбес!..»

Ленин сананып отурала, сурады:

— Борисов? Ол кандый Борисов? Мен оны билерим бе?

— Јок ло болор...

Ленин сүүне берди.

— Јок ло болор — деп, ол айтты. — Јок ло болор, онызы јакшы. Анайдарда, олор, андый улус көп эмтир. — Ол катап бөккөйлө, түрген бичий берди. Оног туруп чыгала, бичип алган чаазынын Зиновьевке берди. Редакцияга бичиген письмоны Зиновьев кычырып турарда, Ленин Зофко базып келди. — Эмди менде база бир јаан јакылта бар. Сүрекей учурлу. Стокгольмдо, јартын айтса, онын кайдаазын. Надежда Константиновна билер, менин бир тетрадим бар. Көк өңдү, кату кадарлу тетрадь. «Марксизм о государстве» деп бажалыкту. Оны канча ла кире јылгыр бейин, меге јетирер керек. Ундыбагар: көк тетрадь. Ол сүрекей јаан учурлу. Ундыбазаар ба?

— Ундыбазым.

— Мынан слер кайда барарыгар?

— Выборгский управага барарым. Надежда Константиновнага статьяларды табыштырып берерим. Тургуза ла машинкага соктырып ий-

ерис, эртен турадан оройтыбай одор Кронштадта, нөкөр Стальда болор.

— Сүрекей јакшы. Меге келбезин деп, Надежда Константиновнага айдын барыгар: кый-алтазы јоктон оны кетегилеп тургулаган болор. Көк тетрадь керегинде ундыбагар.

Зиновьев кычырып отурып, Ленинниң көк тетрадь керегинде сурагын угуп, сүрекей кайкады. Ол тетрадь ого таныш болгон. Поронинде ле оның кийининде Цюрихте Ленин ого Маркстың ла Энгельстин государство керегинде айткан ончо төс учурлу сурактарын бичип туратан. Азыйда Ленинниң Емельяновло капустанын баазы керегинде ле окуньду ла окунь јок уханын јакшы-јаманы керегинде куучындары Зиновьевти кайкадын туратан, эмди оның көк тетрадьты бейин, јапашка экелзин деген сурагы оны база айдары јок кайкатты. Июль айда демонстрацияны тоскурған ла большевистский полктордын мылтык-јепселин айрыган кийининде, теоретический сурактарга терен кирип, онон бедренетенин Зиновьев эш кереги јок неме деп бодоп турган. Ол эмезе Ленин өйди ле санааны күч диалектический сурактарды шигдегени ажыра өткүрерге, ончо немени ундырга турган болор бо? Эмезе, көк тетрадь брошюра болуп чыгып, керде-марда ол мынан улуска јетсе де, кандый бир учурлу, кандый бир тузалу болорына ол чын ла бүдүп

туру эмеш пе? Ленинниг омок, сүүнчилү болгонына Зиновьев база ла бүтпей, ол оны, Зофты, Емельяновты мекелеп тургандый билдирди. Зиновьев письмого колдог салаала, оны Зофко берип, бойы билдирбезинен Ленин јаар көрди. Ленин өдүк жок турды, онын кыйа жакалу кара чамчазынын топчылары чечик, онын көзинен чедиргендер чагылып, ойто өчүп турды. Таныш чедиргендер, озор Ленин өкпөөриниккен, маказыраган тушта чыгатан. Ол Зофты үйдежерге барды. Крыленконы, Механошинди ле Арутюнянцты арестовать эткендери керегинде Зофтыг ого куучывдап браатканын Зиновьев угуп турды, Ленин десе бу коомой јетирү ого угулбай да турган чылап, айдат.

— Тетрадьта материалдар ончозы јакшы көчүрилип бичилген, аайлу-башту, кожулталу. Оок то болзо, јарт бичилген, ондобой узак отурага келишпес. Пролетариаттын диктатуразынын эн керектү сурактары...

Онын үни ыраакта јылыып калды.

«Јок, меге сергидинер керек — деп, Зиновьев эрдин тиштенип сананды. — Мен јенгиртиштеп улам бүдүмчизин, күүн-табын јылыйткан ујан кижн болорым ба? А ол? Ол кем? Гегельдинг айтканы чылап «Мировой дух» болор бо?»

Ойто келеле, Ленин айтты:

— Изү коркушту. Иштеер арга јок, башта кандый да каша. Барып эмеш јадар ошкош.

Ол јапашка кире берди, јаан удабай онын табыжы жылыйып калды.

«Мировой дух» уйуктаарга јапашка кире берди» — деп, Зиновьев күлүмзиренип, ичинде сананды. Ол Емельяновко айтты:

— Сергидинер керек, Николай Александрович, канайда көрүп туругар? Барып сууга эжинелик пе?

Коляны јапаш каруулдадып артырып койоло, озор көл јаар бардылар. Коля Ленин отуратан төнгөшкө отурып алала, тумчугы салактап, үргүлей берди, је јаантайын сергелен болоры керегинде энезинин ле адазынын некелтезин эске алынып, уйуктабаска албаданат. Ол кенетийин энезин эске алынып, санана берди. Је кайкучыл кижиге анайдарга јарабас деп, ол ичинде сананды. Ол бут бажына тура жүгүрип, Ленин чилеп ары-бери базый турды.

8

Бу өйдин туркунына Надежда Кондратьевна Емельянова сүрекей бийик көдүрингиде болды. Ол нени де эдип, нени де иштеп турганда, аяк-казан да јунганда, курсак та белетегенде, кийим де јунганда, маала одогондо, чулук ја-

маганда, балдарын уйуктадып жатырганда онын санаазы жаантайын Разлив көлдин жанында болгон. Ол сыртыла көл жаар уулу туруп, эки колыла десе көлди ле жапашту жаланды ончо өштүлөрдөн корулап аларга, бөктөй туруп алат.

Онын көзи курч, кулагы уккур боло бергендй. Оны айландыра болуп турган ончо керектерди ол эмди ондой берди. Алдында андый эмес эди. Ол эмди чеденнин ары жанындагы жыраада эр ле үй кижинин басканын анылаштырып ийер; айылдаштарында ла оромдо улустын куучынын ажарулу тындаар ла терен шүүнер боло берди.

Ол өбөгөнн ле уулдары керегинде ас сананар боло бергенин билип турган, керек үрелген учуралда олорго улу жаан жеткер болоры жарт. Же ол жангыс ла Ленин керегинде ле ого жеткер болбозы оной, Надежда Кондратьевнадан, ла онын жууктарынан камаанду болгонын билип турган.

Бу сүрекей жарт эмес, же тын шүүлтелер онын жүрегине терен томулып турган. Ол бойынын учурын сөслө чокум айдып болбос эди, же кандый улу керекке учураганын, Ленин не киж болгонын онын, эне үй кижинин, жүреги өбөгөннинен артык сезип турган. Николай Александрович партияда Лениннин учурын жарт билер. Же ол оны партийный киж башчызындый, сол-

дат командириндий ле көрүп туратан. Ол көбизи кижиге керегинде эмес, а керектер керегинде сананатан.

Ленинди билбес тужунда Надежда Кондратьевна база андый болгон. Партиянын башчызын жажырагы керегинде партиянын жакылтазын ол тегин неме деп бодогон эмес, онын каруулузын жарт билип, оны кайда жажырагы, неле азыраары, нени төжөөри керегинде сананган, торт ло чеденнинг жанындагы, оромго жуук таскактын једикпестери, айылдаштарынын политический күүндери ле өскө дө сурактар аайынча көп чын шүүлтелер айткан, жартап айтса, ол, большевик кижинин үйи, мындый ишке темилип калган, онын учун керекти алдындагы аайынча бүдүрип турган. Ол 1905 жылда мылтык ла өскө дө жажытту немелерди жажырып туратан, онын айылын жагыс катап тинтиген эмес, өбөгөнни жагыс катап арестовать эткен эмес, ол кандый да күч учуралдарда јеткерлү керектерге белен болгон.

Олордын таскагына Ленин келип кирген кийининде, јаан удабай, мында айалга торт кубула берди. Ол кижини андый деп ол качан да бодобогон. Лениннинг чүм јогы ла коркушту јалакайы, омок-седени ле куучынчызы оны торт ло кайкаткан. Улу кижиге мындый, тегин ле улус ошкош болор деп ол, байла, саначбаган болор. Ленин ого, онын өбөгөнине,

балдарына, онын түштеги шакпырт ижине сүрекей жаан аяру эдип турганы оны кайкаткан. Бу аяру бир жанынан торт ло тегин улустын жадын-жүрүмиле колбулу, ол ок өйдө тон тегин эмес, жагыс ла улустын жадын-жүрүмиле колбулу эмес болгон. Ол аяру шак ла ого, онын уулчактарына — Коляга, Сашага, Кондратийге, Сережага, Гошага, Левага, Толяга, олордын кичинек керектерине ле жүрүмдеги некелтелерине учурлалган, ол ок өйдө бу аяру оног чик жок жаан керектин жылбүзинин бөлүги — бастыра ишкүчиле жаткан улуска, олордын сурактарына ла некелтелерине, олордын жүрүмунин ченемелине эдилген аяру болгон. Ого кандый бир солун керегинде куучындаганда, ол көп учуралдарда сананып, мынайда айдатан:

- Бу солун неме эмтир...
- Бу жаан учурлу...
- Мыны аяруга алар керек...

Ол улустын жадын-жүрүми ле олордын сурактары керегинде кандый да жетируни, сырагай кичинек те жетиру болзо, тургуза ла аңылу бескеге салып, оны билгенинен, укканынан чик жок элбеде көрөри керегинде сананатаны көрүнүп туратан. Ол бастыра бойы олорло, улусла, көп тоолу өскө, ого таныш эмес улусла кожо болотон. Анайда художник жерди, улусты, кандый ла кижичилеп, жылбир-

кеп көрөтөн, ол ок өйдө ичинде сананатан: «мен мыны жураарым», «оны жураарга жарагадый эмтир», «бу меге керектү болор».

Бу үй кижиси сол колында сүрө ле Гошаны тудунып, он колыла десе айылдын ончо ижин бүдүрүп жүргенин көрүп, ол бажын жайкап, тегин ле эрмек эткендий, айдатан:

— Үй улусты айылдын ижинен эмеш те болзо жайымдагадый эдип, балдардын учреждениелерин төзөп аларына жединер керек.

Надежда Кондратьевна күнине бир канча катап аяк-казан жунатан, бу үренип калган ишти ол көп сананбай, темиккен аайынча эдетен. Бир катап кенетийин Ленин мындай эрмек айтканын ол сүрекей кайкаган:

— Бис жеңил баалу курсак азатан, калык-жон курсактанатан столовыйлар ачарыс, ол тушта үй улус жагыс ла оок-теек иш бүдүрер эмес, жаан да иштерде туружар аргалу болор.

Онын бүдүрүп турган айыл ижине мындай жаан ажару, бу ажару жагыс та ого эдилген эмезин билип те турза, оны сүрекей оморкодотон.

Бир катап Ленин мындай солун сөстөр айткан:

— Үй улус жөмөгөн лө үй улус турушкан революция качан да жеңдиртпес.

Эгирде, түштеги иштер божогон кийининде, ол таскактан тепкиштерди төмөн түжетен. Онын тепкишке басканын угуп ийеле, айыл-

да отурган ончо улус сүүне бергилейтен, балдар катап ла солун, јилбүлү куучындар угарга белен болгылайтан.

Надежда Кондратьевна чулук јамап отурып, тура јалмап эмезе чай уруп јадып, онын балдарла куучындажып турганын угуп, онын эне јүреги сүүнип туратан, ненин учун дезе андый кижиле эрмектешкен балдар сагышту ла үредүлү болор деп бодойтон. Олорго ол Сибирьдин ссылказы керегинде, күнбадыштын төс городторы керегинде, Швейцариянын мөңкү тошторы ла көлдөри керегинде, башка-башка ороондордо улустын јадын-јүрүми керегинде куучындап туратан.

Уулчактар кыймык јоктон отургылайтан, а Надежда Кондратьевна дезе табыш јогынан базарга албаданып, оло каткырышканда, билдирбезинен күлүмзиренип јүретен.

Бир катап ол бойынын бала тужы ла одус јыл мынан озо Шлиссельбургский крепостыто буудып өлтүрткен бойынын јаан карындажы керегинде куучындаган. Ончолорынын бүдүштери соок болгон, Надежда Кондратьевна дезе толукта чулук түүп отурып, билдирбезинен ыйлап турган.

База бир катап дезе, Ленин уулчактардын келер өйдөги јүрүми керегинде кокурлап куучындаарын баштаган. Бу јууктарда анархизмге јилбиркеген ле анархисттердин клубына јү-

рўп турган Кондратийди ол келер ۆйдөги пролетарский черўнинг генералы болор деп, ажындыра айткан. Эмезе «революционный флоттын адмиралы болзон, оног артык, талай јанында, адаг арай ла талайчы эмес, ол Финский заливти сўрекей јакшы билер. Эйе, адмирал болорын!» Александрды, сагышту ла шырагкай уулды, энезинин эн артык болушчызын, ол инженер эткен, ол эмезе (ненин учун јарабас? Ишмекчилер башкарар ине!) јер ижинин машиназын эдетен јаан заводтын башкараачызы болор, «оны бис кыйалтазы јоктон тудуп аларыс. Темир салдалар ла тракторлор эдип чыгарарын. Ол кандый неме, билерин бе? Ол јерди тўрген ле јенил иштейтен американский машиналар. Ол бистин јеристи ончозын сўрўп койор». Керсў ле јарык кۆстөрлў Коля дезе ученый болор, ол Айга јетире учарга аэроплан эдер, анаар озо ло баштап учуп барар. Бу сۆстөрдди айдала, Ленин Надежда Кондратьевна јаар бурылып, пролетарийлердин балдары төлўзи јок ўренер деп оны бўдўмјилейт, «онын учун слер коркыбагар, Надежда Кондратьевна, кандый да чыгым болбос» — деп, ол каткырып айткан.

— А мен? — деп, он јашту Толя кемзинип сурады.

— А мен? — деп, алты јашту Лева коштонышты.

— Билбей турум, ончогорго кандый иш берерин сананып таппай да турум — деп, Ленин колын јайып, каткырып айдат. — Кем болорго күүнзейдеер — ол ло болороор!

Ол кокурлап айткан, андый да болзо, ол куру ла кокур эмес болгон. Бу балдардын энези ол јаар ла уулчактарына јалакай көрүп, бойы кудайга бүтпейтен де болзо, бу кижинин, айтпаза да, оны эбире отурган балдардын су-кадыгы ла јүрүми учун мүргүүрге белен болгон.

Кезикте дезе Ленин терен сананып, унчукпай баратан, бу тушта онын бүдүжи кижитаныбагадый болуп кубула беретен. Мындый учуралда ончозы унчукпай баргылайтан, эрмектежип алгандый, кажызы ла бойынын керегин бүдүретен: книжке, газет кычыргылайтан эмезе сарайдан тышкары чыгатандар.

Зиновьев база бичикчи, јалакай ла куучынчы кижитан болгон. Је ол эмеш ундынкай ла ајару јок кижитан. Балдарга ајару этпейтен. Кезикте ончо улус көзинче Ленинле французтап эмезе немецтеп куучындажа беретен, байла, өскө улус билбезин дейтен ошкош. А Ленин дезе ого сүрекей чугулданып, карууны кыйалтазы јоктон орустап јандыратан.

Надежда Кондратьевна Ленинди тооп (ол сүрекей јалакай, куучынчы, керсү), онын учун оны истегилеп, мундар тоолу улус онын изин

табарга тимиренгилеп, бедрегилеп турганына, оны јартап айтса, олордон јүк ле сарайдын јука стенези бөктөп турганына ол јүк ле арайдаг бүдүп туратан. Је газеттерде оны коптоп бичигенин көрүп, эмезе лавкада болгондо ол керегинде куучындарды угуп, ол бойынын неме керексизинен сүрекей коркыйтан. Ол тушта ол тышкары јүрген балдарын тудуп алып, олорго јүс катап јакыйтан: унчукпас, айылда өскө кижн бары керегинде өскө улуска сөслө дө, көслө дө билдиртпес, таскакта кижн барын ундып койор. Качан олор ончозы јуулып келгенде, кажызын ла өткүре көрүп ийерге ченежетен. Анчадала Кондратийди сүрекей албаданып, торт өштү чилеп шиндейтен. Онын анархист болгонына энези эмди сырагај јөпсинбей турган. Ол бу керекке алдында кандый да ајару этпейтен эди. Энезинин кезе көрүжинен онызы кылбыгып, кемзингендү күлүмзиренетен. Ол тушта энези уулынын буру јогын јарт билип, бойынын серенгенинен уйалып, онын јаагын түрген таптап ийетен. Ол улу кижинин јүрүми учун бойынын чочып турганын ла каруулу болгонын балдарына канайда јартаарын билбейтен, онын учун бадыжатаң болзо, олорды ончозын бойына сугуп та аларга белен болгон.

Эртен тура, алдындагы аайынча, Надежда Кондратьевна јаан балдарын Ленинге газеттер экелзин деп ийген. Билдиртпеске болуп, озор газеттерди башка-башка жерлерден: Сестрорецк станциядан, курорттон, Тарховкадан ла Раздельныйдан алып тургулайтан. Уулчактардын кажызында ла башка список болотон. Саша эсерлердин ле меньшевиктердин «Рабочая газета», «Известия Петроградского Совета», «Новая жизнь», «Воля народа», «Единство», «Земля и воля», «Известия Всероссийского Совета крестьянских депутатов» ло «Дело народа» деп газеттерин садып алатан. Кондратий дезе большевиктердин «Пролетарское дело», Московский «Социал-демократ», «Работница» ла жаңы чыккан өскө дө газеттерди ле журналдарды садып алар учурлу. Черносотенный ла бульварный газеттерди: «Живое слово», «Новое время», «Новая Русь», Пуришкевичтин «Народный трибуны» ла өскөзин де Сережа алатан. Питерский «Речь», «День», «Русская воля» ла «Биржевые ведомости» ле московский «Утро России», «Русские ведомости» ле «Русское слово» деп буржуазный газеттерди база Кондратий алар учурлу болгон. Кезикте озорды Разлив станциядан Надежда Кондратьевна бойы экелетен.

Бүгүн ол лавкага барарга белетейин алган, жолой газеттер садып аларга санаган.

Жаан деген уулчактар кере-жара жүргүлөй берерде, Надежда Кондратьевна энезинен энчиге арткан жабынчыны ла чоокыр шляпаны кийип алып, Гошаны ла Леваны алып отурзын деп он жашту Толяны артызып койоло, поселок жаар барды. Таныш приказчик садып алатан немелерин билдирбезинен очередь жогонан ого божодып ийди, ол десе станция жаар, газеттер садып турган киоскко барды. Надежда Кондратьевна сүрекей мендеп турды. Кемкем Питерден келип калардан маат жок, ого үзеери, түүнти суунун жанындагы каруулын артызарынан коркушту коркып турган. Же станциядан чыккан ла тарыйын ого бойынун төрөөни, Сестрорецкте галантерейный лавканын ээзи Фаддей Кузьмич чат-мат учурашты. Онызы сүрекей эзирик болгон. Онын картузы торт ло төбөзінде барган, жеерен сагалын чычайта толгон алган эмтир. Ол политика керегинде куучындажарын сүрекей сүүйттен. 1905 жылдын 9 январине жетире ол жарлу монархист болгон, же качан Петроградта ишмекчилерди аткылаган кийининде каанды көрбөс лө андый ок жарлу республиканец боло берген, эмди ол Керенскийди ончо жанынан мактап, ого арай ла болзо бажырбай турды

— О-о, Кондратьевна, канча жыл, канча кыш

көрүшпегенис! — деп, ол картузын уштып айтты. — Слерге бис эзен-амырды јетирип турубыс! Көрүшпегенистен бери удап калды! — Онын сумказынаг газеттерди көрүп ийеле, ол өчөлгөндү каткырып айтты. — Николай Александрович кычырып турган ба? — Сумкадагы газеттерди чыгарып көрөлө, ол кайкап айтты. — Э-э-э, көрзөм, сениг өбөгөниге сагыш кожулган ошкош... Бу нени кычырар болуп калган! Чын. Большевиктер божогон... Олорды бистин улу башчыбыс Керенский төбөлөп койгон!

Надежда Кондратьевна бир де сөс айтпай, айылы јаар уулу базып ийди. Ол дезе оног артпай, кийининен ээчий базып, үзүк јоктон калырап клеетти. Кандый бир эки ле неде ле мынаг озо бу кижини ол сагышту, јакшы кижиде деп бодогонун, эмди көрөр болзо, торт ло пөтүк ошкош тенексү, јескинчилү болгонун кайкап клеетти. Чынын айтса, онын калырууш куучынын ол керексип укпай да, ичинде јангыс ла каруулда турганы керегинде сананып клееткен. Ол јангыс ла Фаддей Кузьмичтен јылгыр айрыларга, анда јапашта улустын салымы јангыс оног камаанду чылап, түрген айылына једерге мендеп турды. Улус көзинче ол Ленинниг адын ичинде де адабайтан: «јапаштагы улус» дейтен. Бу кижиниг адын ичинде де сананып адаганын өскө улус онын јүзинен

билип ийгедий бодолотон. Је качан Фаддей Кузьмич Лениннинг адын адаарда, онын куучынын ол тындай берди.

— А Ленин керегинде уккан бедин? Ленин кайда јажынып турганы јарталып калган! Күлүкти таап алгандар!

Надежда Кондратьевна туктурылып, токтой берерде, Фаддей Кузьмич ого једижип келди.

— Швецияда! — деп айда салала, тилин шолт этирип ийди.

Надежда Кондратьевна оног ары көндүре базып ийди, Фаддей Кузьмич дезе онын кийининенг келип јатты.

Эжикке једип келеле, Надежда Кондратьевна туктурылып, токтой түшкен, Фаддей Кузьмич айрылып барар болор бо деп бодогон, је онын айрылар кирези јок. Ол, байла, бир рюмка аракы једижерине иженген эмезе база калыраар күүни бар болгон ошкош. Олор кирип келдилер. Бу өйдө Надежда Кондратьевна коркыганынан ондолып, керек дезе јабыс үниле оног сурады:

— Швецияда ба? Слер оны кайдан билеригер?

— Ончо улус билер. Суу алдыла јүретен кемеле качкан. Эмди јаңыс ла ады-јолын эске алын.

Ол дачанын сенегининг тепкижине отурып алып, папирос салатан «Сэрь» деп јараш ко-

робко чыгарып, оноң сүрекей чичкечек, кыска папирос алды. «Алдындагы өйлөрдө болзо, бу оок-теек немелерди ончозын аяруга да албас эдим» — деп, Надежда Кондратьевна ичинде сананды.

Ол не де керегинде калырап отурганча, Надежда Кондратьевна сарайга кирип, анда шляпазын ла катанчызын уштып койоло, көнөктө картошко алып чыгып, тышкары оттын жанына отурып, онызын арчый берди. Оогош балдар кайдаар да жүре бергилеген, байла, айылдаштарга баргылаган болор. Ол картошканы арчып отурып, жаан уулдарды үйге кирбегер деп канайда темдек берерин чочып сананды. Көп тоолу, ого үзеери, башка-башка ууламжылу, газеттер Фаддей Кузьмичти серендирип ийерден маат жок. Ол билдирбезинен чеденнин эжигине базып барып, станция жаар уулу оромды аярып көрди. Ором ээн болды. Ол бойынын жерине ойто келди.

— Николай кайда? — деп, Фаддей Кузьмич сурады. — Заводто бо?

— Амыраар күндөр алган. Төлүгө жер алып, өлөн чаап барган.

— Чын эмеш пе?.. Удабас чындап та өлөн жиір болорыс, Россияны немецкий шпиондор жакшыга экелбес ле.

— Уй садып аларыс.

— Бот онызы жакшы... А слер ненин учун са-

райда жадып турганыгар, тураны десе туй ка-
дап койгоныгар? Дачниктер жок по?

— Јазап турганыс.

— Бойыгар ба эмесе ишмекчилер жалдап ал-
ганыгар ба?

— Бойыс. — Надежда Кондратьевна чеден-
нин эжигине келеле, ойто бурылды.

— Көлдиг ол жанына, Николайга барадыгар
эмеш пе? Кеме бар. — Фаддей Кузьмичтин
суудаг сагыш жок коркотонын, керек десе көл-
дө эжинбейтенин де ол билетен. — Кайыкта-
ры база анда.

— Жок, бойсын... Јоруктаарга бош жок.

Ол отурган јеринен туруп чыккан. Бу өйдө
түүнти суунунг жаныла барган чичке јолдо жүк-
тенчиктү Емельянов көрүнип келди. Айылчы-
ны көрүп ийеле, ол токтой түшкен, тескери
болгон, је орой: Фаддей Кузьмич оны көрүп
ийген.

— Канча жылга, канча кышка көрүшпеге-
нис! — деп, бойынын темиккен утка сөстөрүн
айдып, Фаддей Кузьмич ичкери басты. —
Өлөг чаап турган дешкен, чын ба?

— Э-э, андый аайлу.

— Јакшы. А Ленин табылган.

Емельянов бир кезек өйгө манзаарый бер-
ди. Сумалын јерге салып сурады:

— Кандый Ленин?

— Кандый? Сенин. Швециядан табылган.

— Надя, жуунарга суу берзег.

— Анда ресторандар сайын жүрүп, ончозын күндүлөп турган дежет. Акчазы сүрекей көп.

— Коларткыш экел, Надя. Айдарда, ол бай эмтир, а?

— А сен не деп сананган эдинг? Питерде де онын жүрүмү андый болгон.

— Надя, анда жаанап калган огурчындар бар эмтир. Жуунадып алза, жакшы болор эди. Айдарда, Швецияда ба? Мен десе ол аэропланга Швейцария жаар учкан деп уккам.

— Төгүн. Суу алдыла жүрөп кемеле Швецияга барган. Онызы чын. Стокгольмнын оромдорула мөнгүн тайакту жүрүп жат, а тайактын ичинде десе бычак. Жагыс ла «Мартель» деп французский коньяк ичип жат, өскө кандый да арака ичпес.

— Көрзөң кандый! Надя, солып кийер чамча береринг бе?

— А папиростын десе жагыс ла бийик сортузын, баалузын, агылу жакылта аайынча белегеген, богдановский дейтенин тартып жат.

— Жагыс ла богдановскийди бе?

— Андый. Сен оныйы эмезинг бе? Эмезе санаа алынган ба?

— Кайдан... Мен бойымнын ла жолымла.

— Токто! Билерим.

— Менин ижим башка. Уй садып аларга шүүндим.

— Уккам. Чын! Акыр, алатан јерин бар ба? Тарховкада таныштарым бар — олордо кунајын... Јараш. Барак па? Баалу эмес. Комиссия эткеним учун меге бир болуштоп спирт... Је, кем јок, јарым болуштоп.

— Куучындажып койгон јерим бар. Эмди анаар барарга белетенип турум. Тарынба...

— Сениле кожо барайын ба? Мен сүрекей садыжып јадым, сен анайып болбозың. Мен садучы инем, сендий эмес. «Бастыра ороондордын пролетарийлери, бириккилегер!» Јарым баазына түжүртип аларым, чып-чын айдадым! Уй саткан кижидезе биске бозоның аракызын тургузар. Мен шымыранып ийерим.

— Јок. Је тарынба. Баралык, Надя.

— Снызы бойыгарда...

Фаддей Кузьмич тартып отурган папирозын чугулду таштап ийеле, туруп јүре берди.

Өткүүлдин јанында уулдарын сакып турган Надежда Кондратьевна јенил тынып ийди. Ол јерде јаткан папиростың учын, ол Фаддей Кузьмич бойы кеберлү, уур көдүрип, јаман көнөк јаар таштап ийди. Емельянов каткырып ийди, оның кийининде үйин түрген, эрке кучактай алып, сурады:

— Газеттерди садып алдыгар ба?

— Мен алгам. Уулчактар эмди келгилеер. Анда кандый?

— Ончо ло јакшы. Ого јараган.

Надежда Кондратьевна күлүмзиренип
ийди.

— Ого нени-нени јунар эмезе јамаар керек болзо, бери экел.

— Је.

— Коленька кандый?

— Молодец! Кайучыл!

— Бу, селедка алгам. Апарып береринг.

— Је «Мартель» маркалу французский коньяк таппадың ба?

Экилези каткырыжат. Онон ары сурайт:

— Анда тўнде кандый? Соок эмес пе?

— Кем јок. Айтпаза да, чыкту. Бөкөнөктөр көп. Је кем јок. Комудабайт.

— Сен кўнге кўйўп калтырынг, Николай.

— Эмештен өлөн чаап турум.

— Арыган ошкожынг.

— Неден улам арып турганымды билбей јадым.

— Санаагда амыр јок.

— Чын, андый.

— Кандый уйуктадыгар?

— Кем јок. Ол узак уйуктап болбой јаткан.

— Тымырчыланып јатты ба?

— Јок, тым јаткан. Је уйуктабаган, оны мен билгем.

— Коркып турган ба?

— Јок. Сананган. Таг эртен катап ла бичип баштаган. База ла газет сақып јат.

Жаан удабай газеттү уулчактар келди. Картошко белен болгон, ончолоры ажанарга отурдылар. Ончолоры ажанып тойгон соңында, столго Надежда Кондратьевна отурды. Ол жаантайын улустыг учында ажанатан, балдарга жетпей калбазын деп коркотон ошкош. Калганчы өйлөрдө, ол ажанып отуруп, балдардын экелген газеттерин көрөтөн боло берген.

Емельянов немелерди ле газеттерди жуунадып, сумалга салып турды.

— Жыдулар, жыду ийттер! — деп, Надежда Кондратьевнанын арбанганы ого угулып турды.

— Анда не?

Ол үйинен мындый сөстөрлү арбаныш угарына темикпеген.

— Нени бичигилеп жат! Жыдымарлар, торт ло жыдымарлар!—Ол өбөгөнине газетти берди.

Онызы үйининг ачурканганына каткырып, газетти алып, каткырып туруп кычырат.

Газетте бичилген «Ленин ле шведский шансонетка» деп заметкада Ленин шведский шансонетка-кожончы Эрна Эймустиле «жуук колбулу» деп айдылган эмтир. «Шыралаган» Лениннинг «Буффа» деп Шил Театрда канайда аракыдап турганын кем де билбес. Же качан Ленин бир болуштоп шампанский учун 110

салковойдон төлөп, чайга «четвертнойдон» берип туратан күндерди жалчылар ундыбас. Ленин бойынын «пролетарский» бүдүмин көргүскөн база бир учуралды олор эске алынгылайт. Бир катап, бойынын Эрна Эймусти деп таныш кызыла экү, төрт номерлү башка кабинет жалдап алала, ол курсак жакыдарга жалчыны алдырткан. Күзүңинин табыжыла, старший официант, семис «Казбек» кабинетке кирип барган. Оны көрүп ийеле, алдында ла тым отурган Ленин атыланып чыккан, тамандарыла полго тееп, кыйгырып айткан: «Мынаг ары жүр, буржуй! Өскө жалчы ийигер». Жоон ло узун, жетире жаан карынду «Казбек» жүгүрип чыккан, ого үзеери, ол Лениннин колында бомба болгонын көрүп ийген».

— Төгүнчилери кандый, торт ло санаага кирбес неме бичигилеер! — деп, Емельянов акту жүрегинен кайкап, онын кийининде Надежда Кондратьевна жаар көрүп, жымжак айтты:

— Сен не өкпөөринигип турун?! Оны мынаг да артык коптогылаган..

Же онызы токунап болбой турды. Ол ачурканганына торт ло тыркыража берди. Ого, үй кижиге, Ленинди балыр жүрүмдү кижиге эдип көргүскөн бу коп өскө кандый да коптордон жаман деп билдирген. Ол араай айтты:

— Сен ого бу газетти көргүспе. Тегин жерге өкпөөринигер. Оны мында артызып кой.

— Бу сен канайып турун!..

— Оны мында артызып кой — деп, Надежда Кондратьевна катап айтты.

Емельянов керекти јетире ондобой, Ленин мынан да болгой копторды көргөн деп айдып турды, је газетти апарбады. Ол ло бойыла Ленин шансонетка Эрна Эймустиле «Јуук колбулу» болгонын билбеген.

10

Јолугарга улус ас келет, байла, иске јытчылар учурабазын деп, Питерде коркыгылап турган болгодый. Уч-төрт күннинг туркунына јангыс ла «Берг» деп чололу Александр Васильевич Шотман келип јүрген. Ол күргүл сагалду, очкалу ла ак панамалу јүретен, онынг учун чын ла баринге түнгей болгон, бу айалга јажытту керекке сүрекеј келишкен учун, ол Надежда Кондратьевнага да јараган. Зоф онондо ас келетен. Кезикте өткүүлден кара платту, унчукпас үй кижии араайынанг кирип келетен, ол кезикте калаш, кезикте солып кийер кийим экелетен.

Олор ончозы јангыс ла карануй киргенде келип, ойто јүргүлей бергилейтен.

Бир катап Шотман станциядан эртен тура келерде, Надежда Кондратьевна сүрекеј кай-

каган. Шотман мендеп турган. Дачанын жанында кандый бир серемжилү неме көрүнди эмеш пе деп сурап угала, андый неме жок болгон дежерде, токунай берген. Энгирде эки нөкөр тартып экелерим деп озолодо айткан. «Төс Комитеттин члендери» — деп, ол Надежда Кондратьевнанын кулагына шымыранып ийген. Онын кийининде ол ойто станция жаар мендеп жүре берген.

Чындап та, алты час энгирде Надежда Кондратьевна бойынын өткүүлинин жанында эки кижини көрүп ийди. Олор жарым минут кирези нени де санангандый турала, өткүүлди ачып кирип келдилер. Емельянова улуска удур басты. Олордын бирүзи очкалу, сырsak бүдүмдү, күргүл сагалду, сүрекей кара, кунукчыл көстү, экинчизи арык, жука чырайлу, сүүри сагалду кижилер болды.

— Карпович кандый жүрү? — деп, очкалу кижилер, чындап та кандый бир сүрекей жуук кижинин сукадыгын сурагандый, жоон ло кунукчыл үниле сурады.

— Врачтар сукадык дежет — деп, Надежда Кондратьевна түргөн каруузын берди, онын кийининде бойынын үниле айтты: — Эмди ле слерди кечирип койорым.

— Андрей — деп, очкалу кижилер унчукты.

— Юзеф — деп, экинчи курч сагалду кижилер бойынын ады-жолун айтты.

Јаңы келген улус экилези тактага јайым-жып отура бердилер, экилези сүрекей арыган ошкош, чеденнин јанында өскөн жасминди лаптап ајыктагылайт.

— А? — деп, «Андрей» жасмин јаар бажын кекип, эрке күлүмзиренип унчукты.

— Эйе — деп, «Юзеф» андый ок күлүмзиренишле каруу берди.

— Ак-јарыкта мындый неме барын ундып та койгоныс ине — деп, «Андрей» айтты.

— Эйе — деп, «Юзеф» јөпсинди.

Надежда Кондратьевна унчукпастан жасминди сындырала, «Андрейге» берди. Андрей оны јүзине јаба тудуп, колынан божотпой сурады:

— Эңир кирерин сақып аларыс па?

— Јок — деп, Надежда Кондратьевна унчукты. — Тургуза ла кечеригер. Балыкчылар болуп, кармактар алыгар.

Надежда Кондратьевна уулчактардын бир-бирүзин таап аларга барды. Кондратий садта книга кычырып отурган. Ол книгазын энезине береле, бойы суунын јаказындагы мылчадан кайыктар ла кармактар аларга барды. Айылчылар экилези үн јоктон онын кийининен ары бастылар. Айылдын ары јанында јалбак эмес көл јатты. Столмого буулап койгон кеме эңчейген агаштын бүрлери өткүре көрүнбей турган эмтир.

Кондратий рульды тутты. «Андрей» — кайыкты алды. Кеме көличекле жылып браатты. Удабай жараттары көрүнбес жаан көлгө кире берди. Суунун толкузы мында талайдын толкузуна түнгей эмтир. «Юзеф» тууразынан көрүнип турзын деп, кармактарды тургуза тудунып алды. «Андрей» кайыккла тын ла билгир эжип турды.

Олорго дачада жаткандар отурган кеме тушташты. Жараш үй кижиге кемеде кыйын жадып алала, толононын жалбырактарын үзүп, көл жаар таштап, кунукчыл көрүп браатты. «Андрей» кайыктарын бош салып ийеле, бир кезек ойгө кеменин кийининен ары, көлдөгиге кайкалап жүрген жалбырактарды көрүп отурды. Ол күлүмзиренип, кайыктарын ойто колго алала, айтты:

— Бу улустун жүргенин көрзөн, телекейде кандый да керектер болбой турган ошкош. Бир, эки, он жыл мынын алдындагы өйлөрдөгизине түнгей. Толстой оны кайда да сүрекей чике темдектеген.

— Айса болзо, кубулталарды эске алынбаска албадангылайт — деп, «Юзеф» эрмекке киришти.

Бир кезек ойгө унчугушпай барып жаттылар. — Кандый тым! — деп, «Андрей» айдат. — Темикпеген учун, кандый да сан башка эмтир. «Юзеф» жарадып айтты:

— Слер јакшы эжип јадыгар.

— Ссылкада јүрердеги ченемел. Уч жыл мынаг кайра, туруханский ссылкада, мен кичинек кеме јалдап алгам. Оныла, мененг өскө, кем де Енисейле јоруктаарга тидинип болбойтон. Балыктар сени јиирге сакый бергенинен бери удады деп белгелеп айткан нөкөрлөрдин эрмегине јангыс ла каткыратам. Је ологро курсак болбозымды мен билген инем: мен энг өткүре арык ла амтан јок. Онынг учун јоруктагам. Меге јакшы болгон, мен сууны өрө ыраак барып алала, ойто түжерде кемени суунын агынына божодо салып ийетем, бойым дезе көп, көп керектер сананатам. Улгерлер кычырып туратам. Ол тушта үлгерлерди сүрекей сүүйетем.

«Юзеф» жука, сүрекей ак чырайыла күлүм-зиренеле, је нени де айтпады.

«Андрей» база унчукпай барды. Көлдин јаказына јууктаган сайын ол там ла тынг өкпөөринигип турды. Бу өкпөөриниш Ленинге јолугатанына үзеери, база бир айалгала колбулу болгон. «Андрей» јалмаш карманында бойынынг ссылкада бичиген «Очерки по истории международного рабочего движения» деп ижин апарып јаткан. Оны Ленинге көргүзер деген амаду ондо бир канча ай мынаг озо болгон, је кажы ла учуралда ол тидинип болбойтон. Бүгүн ол бичиген ижин алып алган: айса

болзо, ол жалтанбай оны Ленинге артызып койор болор бо? Ленин десе бош өйлөрдө кычырып койор ине. «Андрей» таң алдынан бойы үренген кижн. Ссылкада ол бойы немецкий ле французский тилдерге үренген, анда сүрекей көп книгалар кычырган, ол сүрекей бичиир күүндү болгон, же бир жанынан бош жок, экинчи жанынан бойынын аргазына бүдүнбейтен. Ол бойынын бичип алган «литературный ижин» Ленинге көргүзөргө сүрекей күүнзеп те турза, ол ок өйдө корккытан.

Кондратий кемени суунын жаказы жаар ууландырды. Ол камыштардын ортозына бычак чылап кире берди. Куйынында, камыштардын ортозында, база бир кеме жайканып турды.

— Мында ба? — деп, «Андрей» сурады.

Олор кемеден кургак жерге секирип ийдилер, эбире кайкаганду ажыктай бердилер. Бу өйдө жыраалардын ортозынан бир он үч жашту уулчак чыгып келди. Келген улусты ажыктап турала, ол кенетийин агаш аразы жаар түргөн жүгүрө берди.

— Бу не? — деп, «Юзеф» чочып сурады.

— Менин карындажым — деп, Кондратий күлүмзиренип жартады. — Тил жетирерге барган. Кайучыл.

Олор чичке жолло барып, жаан удабай тегерик агычакка чыгып келдилер, бу өйдө бүрүн-

кий кире берген. Агычактын ортозы кирезинде бийик обоо турды. Янында өчөмик от көрүнөт. Бир де кижн көрүнбейт. Кенетийин койу жыраалардын ортозынан он янында сүүнчилү ле жаркырууш үн угулды:

— Нөкөр Свердлов!.. Нөкөр Дзержинский. Слер бе?.. Э-э, жажынып билбейтен эмтиреер.

Свердлов колын жайат:

— Канайдар оны база, Владимир Ильич! Керек болгондо!

Ленин койу жыраалардын ортозында буттары алчайта базып алган турды, ол бу ээн ле састу јерге торт ло јаба өзүп калгандый. Бүрүңкий энгерде, тагдакка кандый ла неме агыланып көрүнер өйдө, ол кандый да кара темирден бүткен немедий билдирет.

Оны айландыра көп тоолу газеттер јатты, оморды салкын апарбазын деп, ташла, будакла јаба базып койгон эмтир.

— Је канайдар! Бистинг јапашка киригер деп сурап турум — деп, Ленин айтты. — Бу сөстөр мында сүрекеј јарап јат.

Ол кокурлаган ајас айдып турган, је онын көзинег сүрекеј сүүнчи ле өкпөөринигип турганы көрүнөт. Ол бойынын ајалгазын ла санаашүүлтезин сүрекеј ачык көргүспеске сананган, нениг учун дезе Свердлов ло Дзержинский мынанг уккан-көргөндөрин Крупскаяга ла өскө дө нөкөрлөргө айдып барар, омор дезе мында,

бу ээн жерде, күч ле кунукчыл деп бодоордонг маат жок.

— Же, келген болзогор, куучындагар, куучындагар, ончозын куучындагар — деп, Ленин айтты.

— Акырыгар, Владимир Ильич—деп, Свердлов күлүмзиренет. — Слер жаантайын андый — сүрекей менгедип жадыгар.

— Же, канайдар, отурып амырап алыгар. Григорий, слер кайда? Биске келигер. Бис солундардын бойын бу улустаң угарыс.

Зиновьев жапаштан уйкузырап калган чыкты, же айылчыларды көрүп ийеле, уйкудан серип, чөйгөн жаар жүгүрди.

— Эмди ле слерди чайла күнүдлеерис — деп, ол шакпырай берди. — Изү суула күндүлеерис, чай жок, бороноттын жалбырагын салып турганыс.

Ленин төгөшкө отура берди, онын жүзи соок ло чылаазынду билдирет.

— Куучындагар.

От жаркындалып, күйүп чыкты, онын жанында Коля, Кондратий, Емельянов бойы курсак азып турдылар.

Свердлов айтты:

— Съездке ончо белен. Заседание Выборгский жанында аракы ичпестердин Сампсониевский обществозынын тузазында өдөр. Канайып-канайып истеш болзо, база бир жер бар.

Ончо делегаттарга слердин «К лозунгам» деп брошюрагарды үлеп берерис. Оны Кронштадта бүгүн кепке базып божоткылаар. Көрөтөн экземплярды слерге Шотман экелип берер.

Окпöбригенине Лениннинг чырайы карагуйлай берди.

— Брошюраны слер кычырдыгар ба? — деп, ол сурады.

— Кычыргам. ЦК-нын ла ПК-нын ончо члендери кычырган.

— Слердин шүүлтегер?

Свердлов айтты:

— Эмдиги өйдөгү айалганы темдектегенигерле жөп. Амыр-энчү тартыжунын өйи божогон.

— Жаңды колго аларына белетенер керек — деп, Дзержинский айтты.

Ленин көстин кырыла Зиновьев жаар көрди, онын кийининде ойто ло Питердег келген айылчылар жаар бурылып, олордон сурады:

— «Бастыра жаңды Советтерге!» деген лозунгты жоголтканын слер канайда көрүп туругар? — Ол каруу сакып тым отура берди.

— Июль айда болгон керектердин кийининде ол сүрекей чын, түп шүүлте — деп, Свердлов унчукты.

— Көп улуска жарабаган да болзо — деп, Дзержинский күлүмзиренди.

— Оны сүрекей ачурканып, өткүре курч бичиген деп слерге билдиртпейт пе?

Свердловтын үни чугулду угулды:

— Өткүрө курч? А бис јаар уулаган жыдалар курч эмес пе?

— Андый, андый... — Ленин бу сөстөрдү жарадып, алакадарын уужап турды. — Оны ончозы ондоор деп туругар ба?

— Жок, анайда сананбай турум.

— Бот јакшы! Сананбай туругар. Чын. — Ленин сүмелү көрүп ийди. — Григорий база ончо улус ондобос деп шүүп туру.

— Докладчиктер јанынан бисте керек күч— деп, Свердлов оноң ары көндүктирди — Слер јажынып јүрүгөр, көп нөкөрлөрдү арестовать эткендер. Је эп-арганы канайып-канайып табар болбойыс.

— Айтпаза да, табараар. Кудайга баш, бисте јеткил ийде-күчтү, билер нөкөрлөр көп.

— Төс Комитеттин политический докладдын Джугашвили эдер. Эмдиги айалга аайынча ол слердин шүүлтегерди бүткүлинче јарадып јат, ол съездте оны турумкай корулаар.

— Кем јок, јакшы. Сталин керекти билер ле кату киж.

— Организационный отчетты меге бергендер. Оның кийининде јербойлорының докладтары барар: Питер, Москва...

— Кронштадт, кыйалтазы јоктоң!

— Эйе. Бар!.. — Оноң ары — Финляндия, Төс промышленный область, Түндүк — Во-

логда, Новгород, Псков, — Поволжье, Донецкий бассейн, Түштүк — Одесса ла Киев, — Урал, Кавказ, Прибалтика — Ревель, Рига, — Литва, Польша, Минск Түндүк-Күнбадышла...

— Тын билдирет. Ийде-күчтинг көрүзи ошкош. Якшы! Арестовать этирткен ончо нөкөр-лөргө съездтинг адынанг уткуул ийерин ундыбагар.

— Арестовать этирткендерге ле жажынып жүргендерге. Ол бичилип калган. — Свердлов оноң ары куучындайт: — Слерге айдатан база бир солун бар. Ол солун бу, акту бойы.— Ол карманынан жаан эмес газет чыгарып келди. — Питерде большевистский газет катап чыгып туру. «Рабочий и солдат». Бу онын баштапкы номери. Редакциянын адынанг онын ижинде турушсын деп, Слерди сурап турум.

— Сүрекей якшы! — деп, Ленин сүүнип чыкты. — Оны канайып төзөп алдыгар?

— Бистинг «военка» — Миша Кедров ло Подвойский ончозын баштагандар. Олордын ижи. Кедров озо баштап «Новая жизнь» ажыра эдерге сананган, же Ладыжников ого калып келген: «Слердинг организациягарга шпигандор, провокаторлор, жүзүн-жүүр немелер киргилеп калган. Бис билерис, Подвойский де провокатор». Онын кийининде Кедров Подвойскийле Гороховойдо кичинек типография барын көргилеп ийген, «Народ и труд» деп атту.

Администраторды жөпкө кийдирип алгандар, газет амыр, тал-табыш жок, жымжак болор деп сөзүн бергендер. Баштапкы номердин тиражы — бирме мунг. Ол бир канча ла частын туркунына садылып калган.

— Күлүктөр! — Ленин ого стол болуп турган төгөш жар бөкөйип, онын үстүндө жаткан, бичип койгон чаазындарды алды. — Бу Петроградтагы жаргынын палатазынын бурулажына каруу. Менин колымды салала, кепке базып чыгарыгар. А бу «Конституционный кей төгүндер керегинде» статья болор. Эртең божодо бичийле, берип ийерим. Мен бодозом, сүрекей жаан учурлу статья. Мен оны, өскө шылтактарга үзеери, бойымды токунадарга бичигем. Эйе, кайкабагар. Бу статьяны бичип отуруп, чындык шүүлтеге келгем. Мен бойыма, анайда ок партия аайынча ончо нөкөрлөргө, жаргыга барбас деген шүүлте сок жангыс чын шүүлте болгонын көргүзип жадым. Мындый шүүлтеге келерге меге кандый күч болгонын слер билетен болзогор. Кезикте санангамда, жаргыга барып, мындый учуралда революционер кандый эди, шак анайда ончозын айдып бергени чын ла сүрекей революционный ошкош билдиретен... Эки ай кирези мынан озо болгон болзо, мен кыйалтазы жоктон барар эдим. Эмди барбазым, ончозын билип алгам. Революцияда улус түрген таскап жат... Газет чыгара-

рын тӱзӱп алганыгарга сӱрекей сӱӱнип турум. Бу кӱндерде база статья берер аргам бар. «Уроки революции» эмезе ого угаш. — Ол Свердлов ло Дзержинский јаар чике кӱрди, онын кӱзи јылый берди. — Слерге атааркап турум, ненин учун дезе слер Питерге ойто барар, ончо керекке кире берер, нӱкӱрлӱригердин ортозында јӱрер аргалу. Бистин съездти мен, јангыс та кӱслӱ болзо, кӱрӱтӱн болзом. — Онын кӱстӱринин алдына сӱмелӱ чырыштар јуулып келди. — А, слер не деп бодоп туругар? Мени таныгылабас ине. Менин париктӱ јӱргенимди слер кӱрбӱгӱнӱӱр. Мен парик кийип алайын — талдап алзын деп меге бир канчазын экелгендер, слер бойыгар кӱригер... Чынчын, коркор неме јок.

Дзержинский араайынан айтты:

— Владимир Ильич, слер бойыгарды јеткерге сугар учурыгар јок. Айалга сӱрекей кату. Слер мында јадып, эн ӱткӱре токунап калганыгар. Аресттер болуп јат. Слерди тутканы учун кайрал берери јарлалган. Јангыс та милиция ла контрразведка эмес, је мундар тоолу немелер слерди бойынын кӱӱниле бедрегилеп јат. Бу кӱндерде ударный батальоннын бежен офицери эмезе слерди табарыс эмезе ӱлӱрис деп акту сӱзин берип чертенгендер. Башкӱн Кронштадта порттын коменданты Тырнов, слерди «Заря свободы» деп линейный керепте

јажынып турган деп, контрразведкадан шифровка алала, керепке келип тинтирге ченешкен. Же команда керепти тинтитпеген, слерди анда жок деп акту сөзүн берген. Кайда ла станцияларда слердин фотографиягарды тудунган жытчылар жүргүлөйт. Фотографияларды стационардык жандармаларга база бергилеген. Слердин изигерге атту-чуулу жытчы-ийтти Трефти божоткону керегинде газетте бичигенин слер та кычырдыгар, та жок... Слер каткырбагар, Владимир Ильич, каткы эмес деп, мен слерге акту жүректен айдып жадым. Андый да болзо, ажындыра айдып жадым, бис слерди корулап албазабыс, мен адынып ийерим.

Калганчы сөстөрдүн кийининде Ленин күлүмзиренбей барды, Дзержинскийдин чокту көстөри жаар ченелтелү көрүп, ичинде сананды: «А не? Ол — адынып та ийер... Ол немеде эмес». Же бойы арбанып чыкты:

— Нөкөр Дзержинский! Адынатам! Кандый да анархисттердин маалкадыжы... Жаман, жаман! Орус революция жагыс кижиден камаанду болор бо?! Же, кем жок, кими ректенбегер, барбазым.

Ол балдар чылап кунугып, туура көрүп, отура берди. Онын кийининде, улу тынып айтты:

— Же көргүзигер, анда слерде не бар: тезистер, резолюциялар, шүүжетен сурактар, докладчиктер... Көргүзигер.

Торт карануй кире берген. Ишти оттыг жарыгына божоткондор. Онын кийининде балык жип, ажанып алгандар. Оны бу жапашта жаткандар өткөн түнде туткандар.

Ленин ажанып та отуруп, питерский завод-тордогы, Москвадагы, Гельсингфорстогы ла Кронштадтагы, Түндүк-Күнбадыштагы фронттогы, Сибирьдеги ле түштүк губерниялардагы айалгалар керегинде үзүк жоктог сурап турды. Сурактардын көп сабазына карууны Свердлов берет. Ол карууларды кыскарта, же жарт ла чокум берип, көп тоолор айдып, күчсинбей көп фамилиялар, улустыг адын, партийный чололорын адап турды. Ленин онын куучынын сүрекей ажарулу угуп, жагыс ла салкын аайынча келген ыштаг тууралаганда эмезе түрген ажанзын деген Емельяновтыг табыжы угулганда ла үзүктелип, бу өйдө ол бойы кайда отурганы керегинде эске алынган; ол тушта күлүмзиренип, билдирбезинен ичинде сүүнип, сананатан. Онын одожында жобош, эмеш кемзинчек улус отуруп жадылар, бастыра большевистский организациялардын учук-тамырлары олардын колында. Буржуйлар мыны көрзө, «большевиктердин заговори» дежер эди...

Онын кийининде ончозы Свердловты ла

Дзержинскийди кемеге јетире үйдежип бардылар. Көлдиг јаказында эмеш турдылар. Турман өткүре ай чыкты. Айрылыжар күүндери јок болды.

Свердлов айтты:

— Мында, байла, андаарга јакшы болор. Ээн јерлер. Тайга ошкош.

— Эйе — деп, Емельянов јөпсинди. — Чайлар ла күртүктер көп. Суугуштар бар...

— Ангчылар, байла, бого келгилеп туратан болор, а?

— Андаар өйдө болуп јат.

Свердлов бажын јайкады.

— Андаар өй башталгалакта квартира солыырын сананар керек.

Ленин унчукпай турды. Јаңыс ла үйдежип тура, ол айтты:

— Көк тетрадьты тапсын деп, мен јакылта берген эдим. Надежда Константиновна билер. Ого айдыгар. Түрген керек.

Ленин кандый да көк тетрадь керегинде айдарда, Свердловтын бойынын јалмаш карманындагы бичиги санаазына кирди, је бу да учуралда оны Ленинге тидинип берип болбоды. «Эмди ондо бош јок, — деп, ол сананды. — Кийининде. Революциянын кийининде. Эмезе социализм тужунда, эмезе бош өй көп болгон тушта. Бичиш те сүрекей эмес, оныла незин түргендеер».

Ол кунугып, Ленинге фуражказыла жагыды.
— Беригер, мен эжип көрөйин — деп, Дзержинский сурады.

Олор көндүгип ийдилер. Бир кезек өйгө ончозы унчугушпай отурдылар. Кондратий рулда отурды. Свердлов кемеде артып калган жасминди жыткарып отурды. Ол чалдыгып калган, онын учун жараш жыдына эмеш үлүштин ле жыдып жаткан өлөнниг жыды кожулыжып калтыр.

Ол сүре ле Ленин керегинде сананып, оны эске алынып, онын жүзинен жымжак, сүүнчилү күлүмзирениш узак чыкпай турды.

Дзержинский, байла, база Ленин керегинде сананып отурган ошкош. Ол кенетийин карангуйдаг бойына айткан чылап, унчукты:

— Оны сындырып болбозың.

Свердлов эрмекке түрген киришти.

— Онызы жарт! Луначарский шак ла мындый карууны французский писательге, Ромен Ролланга, бергем деп меге куучындаган: «Ленинди мокодып болбозың, оны жаңыс ла өлтүрөрдөг башка...» — Бир минутка кем де эрмек айтпады, онын кийининде Свердлов бир эмеш кубулып калган үниле айтты: — Бот, шак оноң мен коркып жадым. Агын-чегин айдып турум, оңыла колбой мен жүзүн-жүүр коркушту түштер де көрүп жадым.

Олор ончозы Ленин керегинде оноң ары куу-

чиндажып, кажызы ла онын кандый кылык-
жанын бийик темдектеп турганын айдат.

— Ол керсү, жобош, бойы керегинде ас сана-
нат. Башчыларда андый улус ас учурап жат—
деп, Свердлов темдектеди.

— Ол жарыткыш чылап күйүп, ару жарыдат—
деп, Дзержинский айтты.

— Ол керсү ле жалакай — деп, Свердлов
айтты.

— Ол өштүлерге кату, жаныс ла өштүлерге—
деп, Дзержинский айдат.

Катап ла унчугушпай бардылар. Кеме саа-
дактын согооны чылап түргөн барып жатты.

— Слер сүрекей жакшы эжип жадыгар — деп,
Свердлов темдектеди.

— Ол ло ссылканын үредүзи ине — деп,
Дзержинский күлүмзиренет. — Оноң үч катап
качарга келишкен, ол тоодо эки катап кеме-
ле... Тогузон тогузынчы жылда — Кайгородск-
тон, тогус жүс эки жылда — Верхоленсктен...
Ол коркушту эжиштен улам менин колдорым-
нын суулантыган балулары жоголбой узак
жүргөн.

— Эрик жокто спортсмен болгон эмтиригер
— деп, Свердлов каткырат.

Кондратий рульда унчукпай отурды, бу
улустан кайкамчылу жүрүмин сананып, оло-
рды учы-куйузы жок сүйүп турганына онын чач-
тарынын төзи соой берген немедий болды.

Кемени үйдежип ийеле, Ленин айтты:

— Кандый улус! Олорды мокодуп болбозың.

Ол сууның жаказына отура берди, арткандары база отурдылар. Тымык болды. Жеңил туман, күстинг белгези, көлдинг үсгүне төжөлип турды. Камыштардын ортозында шылыраган табыштар угулат. Ыраак эместе, канаттары шуулап, суугуш учты. Карангуйдан түштүк жаар учуп барарга белетенип турган кандый да куштын өткүн үни угулат.

Нөкөрлөрининг айткан куучындарын Ленин база катап, эмеш атааркаган аайлуу, эске алынды. Ого мындый ээн жерде мынаг ары жадар арга жок деп билдирди. Онын санаазы ыраак Питерде, Москвада ла өскө дө жерлерде болгон, ол жерлерден съездке делегаттар жуулар. Ол Россияла база да ас жоруктаарга келишкени керегинде ачурканып сананат. Ол Украинада, Туркестанда бир де катап болбогон, Кавказты ла Крымды көрбөгөн, элбек Сибирьде дезе жайым эмес, ссылкада, жаңыс жерде жүрген. Онын улустын ортозында жүрер, олорто эрмектежип, олоорды көрүп, бойын дезе олоордын магынын бөлүги деп бодоп жүрер күүни келген.

Ол араайынан улу тынып, Коля жаар бурылды:

— Сууга эжинели бе, Коля?

— Бот јакшы — деп, Коля сүүне берди. Ол арык кардын чичкерте тартынып ийерде, онын штаны бойы түже берди, Коля десе суу јаар секирип ийди.

— Ол слерди коркушту сүүп јат — деп, Зиновьев јарым үнденип айтты.

— Сүүгенине сүүшле каруу беретен — деп, Ленин итальян тилле түрген айтты.

Ончозы чечинип, сууга кирдилер.

— Ыраак барбагар — деп, Ленин карануйда көрүнбей каларда, Зиновьев унчукты.

— Кем јок, Треф суудагы исти таппас — деп, ыраактан каруу угулды.

Онын кийининде тым боло берди. Зиновьев карануйды үзүк јоктон ајыктап турды.

— Јилбиркеп јат — деп, ол кими ректенди.

Јаан удабай Емельянов база токунап болбой барды.

— Кийининен ары эжинип баратан ба, а? — деп айдала, ол сууга кирип, эжинип, карануйда јылыйып калды.

Коля суунун јаказына чыгып келди. Ол түрген тынып турды. Је бойы десе сүрекей сүүнип, үзүк јоктон кайкап турды:

— Ох, кандый эжинип јат! Чөнгөлө, уза-ак чыкпай турат!

Карануйдан суунун чачылган табыжы угулды. Ол Емельянов эмтир.

— Јүзүп жүре берген... Карагуйда таппазың. Олор үчүлөзи бир минут кирези сууда туруп, тындадылар. Учунда Ленин колдорыла кулаштап, карагуйдан көрүнүп келди.

— Владимир Ильич, анайдарга жараар ба? — деп, Емельянов чугулду айтты.

— А не болды? Мен сууга эжинери жанынаг ады чыккан кижинем, оны Григорий сүрекей жакшы билер.

Олор жаратка чыгала, өлөңгө отура бердилер. Ончозына жакшы болды. Сүрекей жылу. Жердин үстүнче бөкөнөктөрдүн кыгылууш үни жылыжат.

Зиновьев жуунун баштапкы күндери керегинде, (ол тушта Ленин Краковтын жанында, Поронинде болгон), австрийский жаңдар Ленинди шпион деп бурулап арестовать эткени керегинде куучындап отурды. Зиновьев ол тушта ыраак эмес, Закопанда жаткан. Ленинди арестовать эткени керегинде угала, ол велосипедке минип алып, ургун жаңмырда он километр жерде жаткан польский революционерден, доктор Длусскийден, болуш сурап барган.

— Ол тушта коомой болгон, эмди оноң коомой — деп, Зиновьев шүүлте этти.

Ленин тунгак үниле айтты:

— Каанның Россиязының шпионы деп буруладатаны — ол орус революционерге кор-

кушту јескинчилү де, уур да... Кайзеровский Германиянын шпионы деп буруладатаны база андый ок јескинчилү ле јаман неме, ол јанынан бу эки бурулаш түнгей деп айдып турум.

Бу сөстөр бойлоры ла төгүле берген. Куучында Ленин бу суракты качан да көдүрбейтен, «Германский шпионаж» керегинде тал-табышты Ленин јенил өткүрип болбой турганын Емельянов јаңы ла билип алды. Је Ленин куучынды тургуза ла өскөртип ийди, оноң ол ок тарыйына унчукпай барды: кайда да көлдө кожон ло гитараның үни угулат. Јылдыстарлу карануй, суунын араай толхузында кемеден угулып турган кожон ло гитараның табыжы кижиге амыр санаа ла кунукчыл шүүлте экелет.

— Э-э, мындый тымык јерде отурып, ар-бүткеннин јаражын көрөргө кандый јакшы — деп, Ленин унчукты. — Поэтке эмезе художникке мынан артык не керек? Қанайда айдылган эди?.. «Тымык ла казыр барып јат, ээн јараттарга толкулар табарат, элбек табышту теректер шуулажат...» А мен дезе Питерге барар, јаан керектерге, калык-јоннын ортозына кирер күүндү... Бу јорукта мен, керек дезе Питерди јазап көрбөгөм дө ине. Керек дезе Медный всадникти де көрбөгөм! А бу јерге Горькийди экелзе... Мында отурып сананзын. Ару политика јаар ол тегин ле јайылган. Политикада ол керектерди булгаштырып јат. Ол кижиге

ни ле кижинин кылык-жанын ла колбуларын —
класстардын тартыжузына ла классовый кол-
буларга көрө — чик жок артык ондоп ло көр-
гүзип жат... Горький бойынын газединде «Ле-
нинге тийбегер» деп ле өскө дө статьяларында
мен де учун турушкан. Же ол мени аңылу
класстын чыгартулу кижизи ле онын жылбүзин
корулап турганым учун эмес, мен Ульянов-
Ленин, онын таныш ла күндүлү кижизи учун
корулап турган. Политика — ол кижиликтин
колбулары, анда тоолу улус эмес, а миллион-
дор... Бис онын творчествозына киришсебис,
оны жылдысту тунди эмеже көлдин быыраш
толкуларын канайда бичириче үретсебис,
байла, ол чугулдаар болор... Темдектезе, бу,
бүгүңги тунди... Эйе, көп учуралдарда, худож-
никке жангыскан болоры керектү. Биске, поли-
тиктерге, жердин улузына, жангыскан болорго
жарабас. Бистин жерис—калык-жоннын орто-
зында. Поэттер база олардын ижи көдүриниде
де болзо, олар калык-жонго бичип турганда-
рын, байла, билгилеп турган болор. Андый да
болзо, олар башка керек. Айса болзо, олар эг
артык произведениелерин оны кезек өйгө ун-
дып ийгенде бичийтен болор. А биске ундыыр-
га жарабас — онызы өлүм... Коля, сен соокко
тонбодын ба?

— Жок.

Ленин каткырып ийди:

— Эмди бистин жүрүмбис база тыг ла прозаический эмес ине. Жапаш, аңыланыш, жажыныш, кубулта кийинери, жытчы Треф... «Капиталды» узада ла туура туктурулбай билетен чындык марксисттерге ойын эмес. Эсерлер бойлорын жаантайын романтиктер деп бодогылайтан, а бисти, социал-демократтарды, сугайрылар дежетен... Байла, Бакуини Марксты база анайда көргөн болор. А эсерлерди көригер! Олордын романтиказы салкынга уча берген, онуп калган. Оног не де артпаган. Лобоштор, жаан карындулар... Крестьянский партия, а крестьянга јер бербей јат, а бис, сугайрылар, берерис! Јаң алар күүндүлөр, а коркыгылап јат. А бис, сугайрылар, коркыбай јадыс. «Крестьяндардын министрин» Черновты, мени ээчиде, шпион деп бурулагандар, а ол амырынча министерстводон жүре берген, көрзөгөр, керекти закон аайынча көрөрин сакып јат! Онын жүзине түкүрип ийгендер, а ол арчынала, айткан: «Кудайдын чалыны». А бис јажына бергенис. Јажынган јерден бөкөнөктөр тиштеп јат. Коля, база катап эжинелик пе?

— Јаңыс ла ыраак эжинип барбастан болзын — деп, Емельянов айтты.

Ленин ле Коля сууга катап киреле, анда шалыражып, табыштанып тургулайла, јаратка чыгып, кийингилей бердилер.

— Сен удабас школго барарын. Ойто айыл-

га көчөр керек, энен айткан — деп, Емельянов уулына айтты.

Коля күүнзебей айтты:

— Мен барбазым. Мен мында болорым!

Емельянов арбанбай, катап айтты:

— Мында дегени не? Уренер керек.

Карангуйдан Лениннин үни угулды:

— Коля жогынан биске кунукчыл болор ине...

Бойсын, артысн. Учебниктер, тетрадьтар таал беригер, оны мен үредерим. Коля, жөп пө?

— Эйе — деп, Коля өкпөөригенин билдиртпеске, араай айтты.

— Ш-ш-ш — деп, Емельянов шымыранып ийди. Жарат жаар дачниктерлү эки кеме келип жатты. Гитаранын табыжы ла улустын үндери торт жуукта угулды.

— Жаратка чыккылайт эмеш пе? — деп, Зиновьев шымыранып айтты.

Кемелердин бирүзінде эр кижиге кожондойт:

Көөркийим, жаскыда роза чечек үспе.

Розаны жайгыда да үзерин.

Эрте жаста фиалка жууйтан,

Ундыба, жайгыда фиалка болбойтон.

Жайгыда фиалка үзер күүнин келер,

Фиалка десе жок болор.

Жасты өткүрзөг, ачу ыйларын.

Же көстин жажыла жандырып болбозын..

Экинчи эзирик үн өскө кемеден жастырамыстыра чөйөт:

Эмди сениң эриндеринг, јиленеттиң суузындый.
Јаактарың «Глуар де Дижоннын» розазы ошкош...

— Је, болор!.. — деп, үй кижининг сертешкен
үни угулат.

— Унчукпа, тоқпок баш! — деп, үй кижини
эр кижининг үни јөмөди.

Баштапкы кемеде эрикчилдү үнденгилейт:

Озо баштап Пакәннең модель,
Оноң элбек јикпелердинг толкузы.
Оноң кружева, торт көбүк ошкош,
Оноң, оноң.. ол бойы!

Экинчи кемедең:

Мадам Клоц! Боряны алыгар,
Балада бир де сүүнчи јок,
Јалаңда ол талай бүдүрди.. —

каткырыжала, оноң ары:

Германщиктер-щиктер,
Шпионщиктер-щиктер,
Вильгельмнинг јалчылары!

— Онызы бис керегинде — деп, Ленин шы-
мыранала, араай-араай каткырды.

Кемелер ырап брааттылар.

«Апагаш өңдү, аромат-јытту, тўннинг чечеги
јайылат» — деген кожон ыраактан угулып,
оноң јылыыйп калды. Тым боло берди.

— Олор слердинг мындагарды билген бол-
зо! — деп, Емельянов эмди сүүнчилү айтты.

— Ах, кей-кебизин, ах, кей-кебизин немелер!
— деп Зиновьев, ачынганына бастыра бойы
жайкана берди.

— Эие — деп, Ленин күлүмзиренип айтты.—
Жаактары «Глуар де Дижоннын» розазы ош-
кош... »

Көлдөг жапаш жаар үн жогынанг бастылар. Бу
кей-кебизин ле эш кереги жок жүрүм, аракынын
жаары ла јескинчилү сөстөр бу тымык толукта
јаткан улуска, ол тоодо Коляга, кандый да уур
санаа артыскан. Олордын кажызы ла бойы-
нын санаазын сананат. Зиновьев сананган: эс-
ки Россия туру, ол кожондоп, үнденип јат, бо-
зонунг аракызын ла кабак ичип, јыргап, сады-
жып, јескинчилү кылыктар эдип јат, истедип,
јажынып жүрген революционерлерге түкүрип
јат, а төп шүүлтелү пролетарийлер ас, олор
мещандардын элбек сазына јылыыйп калар.

Емельянов дезе дачниктердин јаратка чык-
паганы јакшы болды деп сананган, је качан
андаар өй башталза, мында сүрекеј јайым
болбос ошкош, Свердлов чын айткан.

Коля Лениннинг эжинижин эмдиге кайкаган-
ча болгон, оног улам дачниктердин «Шпион-
щиктер-щиктер» керегинде утка кожонгына
сүрекеј ачынып отурган, онын шүүлтезиле
болзо, бу утка Ленинге учурлалган ошкош, ол
Ленинди карамдап турган, онын учун ол кара-
нуйда ыйлап та ийерге белен болгон.

Ленин десе торт өскө неме керегинде сананган. Кандый да болзо, революция эдеринде ле социализмди тözöörинде бу кемелерде кожондошкон ло чагырышкан кичинек улус база туржар учурлузы керегинде, социализмге аңылу улусты эдип болбозы керегинде, ол улусты кубулар, ололо иштеер керек, ненин учун десе чөрчөктин жери жок, Россия деп ороон бары керегинде Ленин сананган. Онызы жеңил эмес, күч, сүрекей күч, революция да эткенине күч болор, же өскө жол жок. Онын кийининде мындый, Колядый, улус өзүп чыгар, ололо бойынын күчтери болор, же андый да болзо, ололо жеңил болор. Ол колын Колянын ийинине салып ийген, Коляга десе Ленин онын санаазын билип ийгендий билдирген, оной улам Колянын жүреги учы-куйузы жок сүүне берген.

13

Бу эжиниш калганчы болгон. Түндер там ла сооп турды. Надежда Кондратьевна жылу немелерди ийген де болзо, же түнгей ле эртен тура жапаштан чыгары коркушту болды. Эрте күстин салкыны агаштардын ла жыраалардын ортозында сыгырып, эмди тургуза саргаргалак жалбырактарды учурып, айландырып турат. Же Ленин, алдында изүни билбеген чилеп, соокты

да керектебей тургандый болды. Ол эмди бойынын база бир «Уроки революции» деп атту статьясын бичип, партиянын Питерде өдүп жаткан съездинин президиумыла бичижип турган.

Бир катап, күн ажар алдында, Сережа жапашка кыска сынду, арык бүдүмдү, тууралгыш, быыраш кара чачту ла кара ару сагалду, жаан тумчукту кижиге экелди. Обоо ло агаштардын баштары ажып брааткан күннинг кызыл жаркыныла бүркөлгөн турды. Соок ло салкынду энгир болгон.

Азу сагалду кижиге, кийинине узун көлөткө артызып, јалангы кечире базып келеле, агаштын јаказына токтой түжүп, айландыра ајыктана берди. Обоонын јанында турган Ленин ого јууктай базып келеле, эрмектенди:

— Эзендер.

Ол кижиге Ленин јаар бурылып, оны кара көстөриле көрүп турды.

— Не, таныбай тураар ба, нөкөр Серго? — деп, Ленин оны улус таныбай турганына сүүнип, күлүмзиренип айтты.

Кенетийин Сергонын јүзине күлүмји јайыла берди. Ол Ленинге једе базып, оны кучактай алды, онын кийининде бир алтап тескери базала, катап кучактай алып, эрмектенип турды:

— Владимир Ильич!.. Ай, кару дачник!.. Ай, кару кижиге!..

Ол айландыра ајыктанды. Айландыра ээн болды, салкын согот. Бу күннинг жаркынына бӯркеткен јаланда Ленин сок јангыскаан болды, Серго Ленинди јангыскандыра, нөкөрлөри јокко качан да көрбөгөн, онын учун ого бу айалга сӯрекей эп јок көрүнген, ол айдар сөс тө таппай турды.

Ол Ленинди айландыра бӯдүмчилү ишмекчилер турган, айса болзо, пулеметторду каруулду, башка јаан дачада јаткан болор деп бодогон. Анайда сананганы тенексү болгонын эмди ол бойы да билип турды, ол ок өйдө, партиянын башчызы, ол учун јүстер тоолу улус тынын да кыскаанбас эди, чынын айтса, кандый да каруул јок болгоны ого сӯрекей ачынчылу болды.

Кызыл тандак көдүринги күүн-санаага ла токуналу куучынга јарамыкту болды. А Сергого, тӯштүкте јаткан кижиге, мындый айалга јарабай турган. Лениннинг обоодо јадып турганын угала, ол колдоры чобынып, айтты:

— Коомой! Мен слерди көлдин ол јанында дачада јаткан деп бодогом! Слер мында канайып иштеп турганыгар?.. Слерде стол до јок!

Ленин сурады:

— Съездте не болды?

— Эмди ле айдып берерим.

Анайтканча, јапаштан Коля ла Зиновьев чыгып келдилер. Бу өйдө Емельянов Разливте

болгон. Сережа Коляга картошколу таарды ла койдын эски терезин береле, бойы от одурарга барды.

—Коныгар—деп, Ленин айтты. — Эртен тура жүре беререер, заседание башталар алдында Питерде болорыгар. Жөп пө? Онызы жакшы! Сережа, сен жан. Эртелеп нөкөрди кечирерге келеринг.

Сережа кеме жаар жүре берди.

Калашты селедкага кожуп жип алала, жапашка кирдилер. Коля уйуктай берериненг коркып, олордын куучынын узак угуп жатты. Же угарга солун эмес болгон. Ленин, кезикте Зиновьев сурак берип турган, Серго каруузын берип, көбизи улустын өбөкөлөрүн ле тоолор адайт: «Мынча кижиле кол көдүрген, мынча кижиле жаратпаган... Мындый кижиле жөмөгөн, мындый кижиле жаратпаган...»

Ленин сүрекей ажарулу ла жилбүлү угуп, улам сайын катап сурап, каткырып, бүркүлип отурган, бу көп тоолу өбөкөлөрдиле ле тоолорды угуп, Колянын тын уйкузы келген. Же ол Сергонун мынайда айтканын угуп жатты:

— Мен Чхеидзеге ол керегинде нени сананып турганымды ончозын айткам. Ол жакшы билзин деп грузиндеп айткам: «Сен түрменин ишчизиле, бот сен кем!».

Онын кийининде Коля уйуктап калган, а жер жарыырда ойгонып келеле, ол ло куучынды ук-

ты. Ленин сурактар берет, Серго десе каруу-зын јандырып турат.

— Слер меге делегаттар керегинде, јербойлорынан келген делегаттар керегинде айдып береригер. Олордын күүн-табы кандый? Чөкөгилеп тургандары бар ба? Аланзыган улус көп пө?

— Ай, Владимир Ильич, аланзыш кайдан келетен! Улус омок, јенү аларына иженип јадылар. Ончолоры өзүп, тыгып калгандар... Башчылар! Акту сөзим, башчылар! Харьковский организациядан Артем, Лугансктан Ворошилов, Сибирьдег Шумяцкий, Иваново-Вознесенсктен Бубнов, Челябинсктен Цвиллинг, Минсктен Мясников!.. Күүн-таптары пролетарский — баштары министрлердий...

— Јииттер көп пө?

— Делегаттардын орто јажы — јирме тогус јаш.

— А Минин ол ло бойыла келбеди бе?

— Питер јаар келип јадарда, арестовать эткилеген.

— Саратовтон Антонов база келбеди бе?

— База арестовать этирткен. Минин ле оны пароходтон апаргандар.

— Съездте ишмекчилердег канча делегат болгон дедигер?

— Јетен.

— Талортозынан көп! Јарым јыл мынан озо

болзо, бис ол керегинде амадаар бедис! — Ленин сурады: — Мартов кандый письмо ийген?

Серго ачынчылу күрт этти:

— Жаман письмо! Эренгис письмо!

Коля катап уйуктайла, ойгонып келерде, тым болды. Ончолоры уйуктап жатты. Боро тегериде күн өксөп келтир. Коля жапаштан чыгып, јунунарга көл јаар јүгүрди. Онын кийининде ол бойынын күнүн сайын бүдүрүп турган ижине, кайуга барды.

Ол озо ло баштап, Рассоловдордын өлөн иштеп турган јеринде не солундар барын көрөргө барды. Ол өлөн иштеп турган јерге једип барала, јыраалардын ортозынан ајыктап турды. Жапаштан өдүк јок кижинин буттары көрүнүп жатты. Андагы кижинин буттарын бойбойына јыжыштырып жатты, байла, соокко тонгон ошкош. Онын кийининде бир бут жапаш јаар кире берди, оны ээчиде — экинчизи. Коля арай ла каткырбады: бу соокко тонгон буттар сүрекей каткымчылу болгон. Бир минуттын бажында жапаштан Рассолов чыгып келди. Ол туруп-туруп, эстеп керилеле, агаш јаар јүре берди. Коля оног ары барарга сананды, је кенетийин жапаштан алдындагызынан кичинек база эки бут чыгып келди. Олорды ээчиде уйкузырап калган Витя, Рассоловтын уулы, Колянын најызы ла таныжы, чыгып кел-

ди. Онын таакырап калган чачын ла уйкузырап калган жүзин көрөлө, Коля араайынанг каткырып ийди. Ол кожо кайучылдар эмезе индеецтер болуп ойнойтон кижиге бар болгонына сүүнип, команчи укту албатынын ачу-корон кыйгызыла Витянын кулагын тундуруп ийерге белетенип алды, же бу ла тушта бойынын молжусун эске алынып, токтой берди. Витя Колянын мындагызын билип алза, улам сайын айылдаар деп табардан маат жок. Жеткерлү керек кылынып койорго жастаганын сананып, Коля сүрекей коркыды. Ол чындап ташпик көрүп ийгендий, агаш аразы жаар сурт ла эдип калды.

Чымалынын таныш уйазына једип келеле, Коля өлөнгө отуруп, санана берди. Андый да болзо, Витяга онын көрүнөр ле оныла ойноор аргазы жок болгоны коронду! Э-эх, мында, көлдин жаказында агашту саста, сыранай ла Рассоловдордын тумчугынын алдында, не болуп турганын ол куучындаза, Витянын төрт ло оозы ачылала, отуруп калар эди! Витянын кунукчыл, уйкузырап калган бүдүжин сананала, ол оны карамдай берди. «Ого кунукчыл» — деп, Коля бойын бийик көдүрүп, Витяга килеп, көдүринилү сананды.

— Ай, ого кандый кунукчыл! — деп, Коля Ленинге келген эрин сагалду кижини өткөнип үнденип ийди.

Ол айландыра базып жүреле, жапашка ойто келип, жыраа ажыра тыс этпей, ајыктап тура берди. Адазы једип келтир. Сашка кожо. Олор Ленинле кожо, јаан күйүп јаткан оттыг јанында, нени де куучындажып отурдылар. Оног жапаштан Серго чыкты.

— Өткүре уйуктап калганыс — деп, Ленин айтты. — Эртен турадагы заседаниеге оройтыраар. А резолюцияны мен кычырып көрдим. Мен анда бир кезек түзедүлөр эткем. Нөкөрлөргө көргүзигер.

Серго, күйгө макалузынып, көзин сыкыйтын турды. Жапаштан Зиновьев чыкты. Ол омок ло сергелен көрүнөт, Сергоны көлгө барып јунуарга кычырды. Олор жүре бердилер. «Улус келгенде Зиновьев омок ло сергелек боло берип јат, тегин анайда ол куучындабас, кандый да јалку» — деп, Коля ичинде сананды. Коля мында кичинек меке бар деп билип турган. Онын санаазыла болзо, Зиновьев улуска Ленин ошкош көрүнерге, ол Лениндий сананып турган, Ленин ошкош омок-седен, бүдүмчилү, најылык болуп көрүнерге албаданып јат. Коля бойынын көргөн-укканынан төс шүүлте эдип билбейтен, ол керегинде сүрекей сананбайтан да, је ол билер. Серго эмес болзо, мындый соок эртен турада, Зиновьев качан да јунуарга көлгө барбас эди, мынайып јаан ал-

тап, полотенцени ары-бери элбиредип баспас, мынайып тың куучындабас эди.

Көлдөн келеле, Серго чай ичеринен мойноп ийди, Сашкала кожо кеме жаар барды. Барар алдында ол Зиновьевтин колынан тың тудуп эзендешкен, Ленинниң колын узак силкип турган, онон барып, агаштардын жаказына токтой түжүп, жапашты, обооны, јаланды ајыктап көрөлө, колын јайып, каткырала, агаштар аразында көрүнбей калган.

Зиновьев тургуза ла кунукчыл боло берди, отурала, өдүгин уштыды: коомой орогон оромыш бутты ойноп турган.

Коля оттын јанына базып келеле, адазынан сурады:

— Книжкалар экелдин бе?

Ол оны Ленин угар эдип, бойынын молјузын база катап айтсын деп тың сураган. Је Ленин нени де терең сананып отурган ошкош, ол јангыс ла от жаар көрөт. А Емельянов дезе Ленинниң айтканын ундып койгон, ненин учуи Коля учебниктер керегинде божотпой турганын, неден улам мындыј кичеенкеј боло бергенин кайкап турды.

— Чаптык этпе — деп, Емельянов Ленин жаар уулап айтты. — Бир канча күннен Сашала эмезе Кондратийле кожо Питерден барып бойың садып аларың. Анда Марфа эмеген сеге костюм көктөп берер.

Алтын пенселүү ле кара шляпалу, колында чичке тайакту Шотман келди. Оны тыштынан көрзөн, амырап жүрген кижиге сүрекей түңей. Ол калганчы солундардан улам сүрекей өкпөөринигип турды. Ленин оттың жанында отурды. Жалбыштын жаркыны онын жүзиле чочыгандый секирижип турды. Эртең турада алган газеттер, кызыл ла көк карандаштарла чийе тарткылап койгон, онын жанында чачылып калган жатты. Бу чачылган газеттер жок болзо, күйүп жаткан от то, анда кайнап турган чөйгөн дө, оны айландыра отурган үч эр кижиле бир уулчак та амыр-энчү көрүнер эди.

Шотман үн жогынап газеттерди жууп, жаңыс жерге салып койды. Онын кийининде оттың жанына отурала, куучындап баштады. Токуналу ла төп кылык-жанду Шотман бүгүн манзаарып калган эмтир. Газеттерде большевиктердин съезди өдүп турганы керегинде ле анда Ленинниң туружар аргазы жок то болзо, же ол бу жуугында съездтин ижин тыштынан башкарып туру деп Свердловтын айтканы керегинде жетирулер салынган. Оноң улам прокуратура ла контрразведка көдүрилип чыккан. Питерде жүрүп турган куучындар аайынча болзо, олар съездтен Ленинниң жажынып турган жерин айтсын деп некеерге турулар, оны айдарынан

мойногон учуралда съездте турушкандарды уголовный каруузына тургузар. А энгирдеги газеттерде дезе «Ленинниг бурузы керегинде жаңы јетирүлер» деп статья јарлалган. Шотман олорды экелген. Кандый да Семен Кушнир деп кижини «Киевте милиция учурал болуп туткан», ол «Россияда иштеп турган немецкий оок шпиондордын бирүзи болгон». «Бойынын шпионский ижи аайынча ол Гинденбургтын акту бойыла куучындашкан. Онын башкараачызы австриец Фридерис. Фридерис Ленин керегинде куучындап, Ленинге Германиянын кассазы јаантайын ачык, ол акчаны канча ла кирези алар аргалу» деп айткан.

Бу солундар керегинде Шотман Ленинге ле Зиновьевке өкпөөринигип айдып турды. Ленин энгирдеги газеттерди јылгыр көрөлө, колын жаңып айтты:

— Јүс процент јүүлгектерге иженип јадылар! «Немецкий оок шпиондордын бирүзи» германский черүнин главнокомандующийиле, фон Гинденбургтын акту бойыла, куучындашкан... сүрекей бүдүмјилү эмтир! Ончозы төгүн. Ајарулу керек, политический өйдин төзөлгөзи, буржуазия революционный пролетариатка удурлажа тартыжузында биригерге, тыңыдынарга сананганы. «Государственный јуун» өткүрер деп шүүшкендер. Айтпаза да, Москвада, эски төс городто... Төртөн шагдар күүзи алдын-

да... Ого эн жаан фабриканттар, биржалардын ла банктардын бийлери, помещиктер, кааннын генералдары, православный церквенин үредүчилери жуулар, а бистин эсерлерис ле меньшевиктерис олордын кийининен, јада калган Петр Иванович Бобчинский чилеп, кокпон, кокпон эдип баргылаар! Контрреволюция калганчы тартыжуга белетенип јат. Олордын арсеналында не-не бар. Рябушинский дезе саду-промышленный съездте уур айалгадан чыгарга «ачананын соок колдоры керек, ол албатынын төгүнчик најыларын, демократический советтерди ле комитеттерди, тамагынан кезе тудар эди» — деп куучындаган. Олордын баштапкы союзниги — ачана. Экинчизи — бонапартистский диктатура. Тон болбой келзе, оло революционный Питерге немецтерди божодып ийер. Бис мыны качан да ундыбас учурлу! Мен бодозом, орус буржуазия господин Тьерди ундыбаган... Керек карманына согулып келген учуралда, буржуазиянын патриотизминен эш неме артпас... Көрзөгөр, Александр Васильевич, кандый керектер.

— Эйе, керектер коомой — деп, Шотман јөпсинди.

— Төс Комитетке айдып барыгар. Эмди московский нөкөрлөрдөн көп керектер камаанду. Бастыра пролетарский Москваны «государственный жуунга» удурлаштыра көдүрер

керек... Бастыра-текши забастовка да көдүрерге жараар.

— Айдып барарым, кыйалтазы жоктон.

Анайтканча, чөйгөн кайнап чыкты, Емельянов кайнаган сууны беленир кружкаларга уруп, кажы ла кижиге жетирип, кажызына ла бир кичинектен конфет берди. Ленин от жаар узак көрүп отурала, кружканы алып жүреле, ойто тургузып койды.

— Андый да болзо, «жайым сөслө» башкарынган буржуазный пресса кандый жескинчилү, кандый төгүнчи! — деп, ол айтты. — Газеттердин очередной жетирулеринде айдылат: Удурумга турган башкару Николай Романовты Царский Селодон Тобольск жаар көчүрип жат. «Антарылган каанды көчүрериле колбулу иштерди ончозын министр-президент Керенский бойына алынган...» Каанды төрт повар ла он беш жалчы үйдежип жат... Антарылган кааннын ширеезине отуратан Алексейле кожо онын таайы флоттын кондукторы Дервянко, матрос Нагорный ла француз Жильяр барып жат. Кааннын поездинде албатылар ортодогы обществонун үч вагоны, вагон-ресторан ла артыктап алган вагон. Кадеттердин «Речь» деп газеди каан керегинде, алдындагы да каан болзо, кандый жылбындап, чилекейи шуурап туруп бичип жат! «Моторго озо ло баштап отурган кижиле...», «Императордын үйи

статс-дамага, Нарышкинага, үйдештирип чыкты...», «Николай Романов унчукпайт, уур санаалар сананат... Ого көрө, каанның билези көчүшти сүүнчилү ле јилбүлү уткыган...» Он чозы каанның јалканчыктары ла дворниктери ого килезин, көстин јажын төксин деп келиштире бичиген... Профессор Милюков бойы да, байла, улус көрбөс аразында көзинин јажын арчып, «Телекейдин магы анайда өдүп јат» деп латынь тилле јескинчилү сөстөр айткан болор. Андый уйатту ла јескинчилү эрмектер газеттерде толо. А чындап та јаан учурлу керектерди эн кичинек букваларла бичигилейт. Свияжский уездте, Казанский губернияда, крестьяндар помещик Обухованың теерменин блаап алгандар. Василькодо граф Браницкийдин теерменин база блаап алгандар. Переицкий комитет Александро-Невский лавраның өлөң өзөр јалан јерлерин крестьяндарга үлеп берери керегинде јөп јараткан. Рославльский уездте крестьяндар бойлоры помещик Прозаркевичтин аш салар јерлерин блаап алгандар, агажынын кезигин кезип, өлөң чабар јерлерин үлешкендер. Курский уездте бир помещиктин јеринен крестьяндар одус мунг пуд өлөң белетеп, бойлорына тартып алгандар... Кандый да помещиктин пары ла одор јерлерин блаап алгандар... оноң до ары. Бастыра ороондо аграрный революция өдүп

јат, а олор керегинде јетирүни кичинек буква-
ларла бичип јадылар. Ишмекчилер бир кезек
аланзыгандарынын кийининде, большевист-
ский лозунгтарга бүдүп тургандарын катап
керелдилер. Кабельный, Путиловский, Фран-
ко-Русский, Пороховой заводтордын, Монет-
ный двордын, Путиловский верфьтин, «Новый
Лесснердин» ишмекчилеринин јуундары, олор
тоозы јок көп, большевистский эмезе больше-
вистский јуук јөптөр јараткылайт. Балтий-
ский флоттыг керептери большевиктерди јай-
ымга божотсын деп некеп турулар. А олор
керегинде буржуазный газеттер бичибей јат!
Ол ок өйдө господин Милюковтыг сөстөрин
эн јаан шрифтле бичигилейт: «Большевиктер-
дин түймеени Россияны кара бодолго јолдон
терен шүүлтөлү өзүмнин јолына экелди. Боль-
шевизм эмди јеткерлү эмес». Јеткерлү эмес?
Је, бис оны көргөйис ле. — Ленин кенетийин
каткырып ийди. — Бу неме кандый газетте
болгон эди, санаарга кирбейт пе, Григорий?—
Ол чогуп койгон газеттерди казып, бирүзин
алала, каткырып кычырды. — «Быйанду нө-
көр, слер ле слерге башкартып турган иерей-
лер церквениг кирелтезин катап јангыдан
үлежерине јөпсинбес болзогор, ончогорды та-
бынча өлтүрип саларыс деп слерге угузып ту-
рубус. Городской ло јурт јерлердин псалом-
щиктеринин јуучыл организациязы...» Рево-

люция, бойынын ағылу жолыла, церквеге де жеткен!

Ленин кружканы алып, изү сууны шөлиреде иче берди.

Шотман бойынын экелген чаазындарын коскорып, айтты:

— Бу слерге Надежда Константиновнанын ийген тетрадин алыгар.

Ленин бир кезекке манзаарый берди, онын кийининде кружказын мендеш жоктон јерге тургузала, тетрадьты алды. Эйе, бу ол ло көк тетрадь болгон! Ол оны колына алып, листтерин ачып көрөлө, јанына салып койды, је узакка эмес. Бир минут өткөн киреде, ол оны катап алды. Ол оны кычырат, онон көрзөн, јаап ийет, онон оны сыймап, нени де сананат, онон ойто кычырат. Бир катап мынайып ок кандый да өскө тетрадьты сыймап, ачып ла јаап отурганы, ол тушта бүгүнгидий ок ого сүүнчилү ле ырысту болгоны онын сагыжына эс-бус кирет. Эйе, ол јирме јыл мынан кайра болгон. Јангыс ла ол тушта көк эмес, сары тетрадь болгон. Ол «Что такое «друзья народа» и как они воюют против социал-демократов?» деп брошюранын гектографированный изданиези болгон. Онын «кепке базып чыгарган» баштапкы јаан ижи.

Ол керек дезе Шотманнын экелген јаны газеттерин де јилбиркеп көрбөй, тетрадьты улам сайын колго алып, листтерин ачып, сүүнип, ке-

зикте Питердеги айалгалар керегинде куучын-
дажып отурган Зиновьев ле Шотман јаар сү-
мелү көрүп салат.

Шотман каткырып айтты:

— Кече ПК-да Лашевич айткан: «Бот көрө-
ригер, Ленин сентябрьда премьер-министр бо-
лор».

Ленин көк тетрадьты ачып, изү сууны ичип,
араай айтты:

— Анда кайкамчылу неме јок.

Шотман эмеш манзаарып, күлүмзиренип ий-
ди. Ленин ол јаар лаптап көрөлө, кружказын
јерге тургузып койоло, айтты:

— Бистин токтом јоктон экинчи револю-
цияга барып јатканысты, ишмекчи класстын
ла деремненин јарымпролетариадынын јангы
государствозын төзөөристи слер билбей туру-
гар ба?

Ол Шотманнын каруу берерин сақыбай да,
бойынын тетрадин кычыра берди.

Ленинге јарык болзын деп, Емельянов отко-
тал одыннан салып ийди.

15

Маркстын ла Энгельстин бичигенинен
бойынын алып бичиген јерлерин кычырып, Ле-
нин сүрекей оморкой берген, шак мындый

оморкоду ондо жагыс ла 3 апрельде Финляндский вокзалдын јанында площадьта мылтык-јепселдү ле кызыл мааныларлу питерский пролетариатты көрөр тушта болгон болор. Ол эмди кайда отурганы керегинде, Сестрорецкий Разлив те, јанында отурган нөкөрлөри де, бойынын јажынып та жүргени керегинде ундып салды. Ол катап ла броневикте тургандый ла онын алдында миллиондор тоолу улус тургандый, је олордын көстөри ол јаар эмди кандый да некелтелү, суракту көрөт, олор мынайда сурап тургандый билдирет: «Сен биске нени айдарын? Сен биске нени берер аргалу? Сен бисти түрениден ле карануйдан айрып аларын ба? Бис кайдөөн баралык? Билер болзон, айт».

Качан ол «Музейный общественонинг» библиотеказына ла Цюрихте, Зайлерграбен 31-де, бичик кычырар залда Маркстын ла Энгельстинг сочинениелеринег государството ло пролетариаттын диктатуразына учурлалган јерлерден бойына көчүрип бичип турарда, ол олордын учурын јакшы билип турган; ол керегинде бичиирге, оны јартаарга, бу сурактарды мешанский социалисттердин тобрагынан, кабыгынан арутаарга болуп, «Социал-демократтын сборнигининг» 4-чи номерине бу темага статья саларга сананган. Бу шүүлте 1916 јылда болгон, је акча јок бололо, онон неме болбой кал-

ган. Је ол тушта бу шүүлте швейцарский амыр
городтын тымык библиотекасында болгон, ол
јүк ле јүстер тоолу улустарга, көбизи, онын
көрүш-таныштарына эмезе ады-јолы ла пар-
тийный чолозы аайынча ого таныш улуска
учурлалар учурлу болгон, андый да болзо,
олордын јуук ла дегендери Россияда јажынып
јүргендердин группалары, Туруханский ле На-
рымский крайларда ссылкадагы нөкөрлөр, Па-
рижтеги, Берндеги, Женевадагы, Нью-Йорк-
тогы, Лондондогы, Венадагы эмигранттар бол-
гон. Чынын айтса, бу иш Бухариннин ле орус
марксисттердин бирүзинин јастыра шүүлтеле-
рине каруу болор. Каутскийдин ле өткүре се-
мире берген немецкий социал-демократтардын
база кемизинин де куурмакту ла мещанский
төгүндерин коскорор учурлу болгон. Эмди ол
амадулар сүрекей кичинек, торт ло каткымчы-
лу болды. Эмди ол бичиктер ле олордон эткен
төс шүүлтелер миллиондор тоолу улуска ка-
лаш та, тус та, серенке де, ситец те кандый
учурлу эди, шак андый учурлу болуп јат.

Бу сурактын учуры ла онын кеми јаананы
оны сүрекей өкпөөридик турды. Јүрүминде
баштапкы колесо эткен, онын малтазынын бо-
лужыла эдилген неме кандый өзүмдү болорын
көргөн кижии канайда сүүнетен эди, онын сүүн-
чизии шак андый болгон.

Айтпаза да, Ленин мындый түнгейлешти туу-

ра таштап ийди, ол бүүдүжин соодып ийеле, нөкөрлөри жаар көстин кырыла көрди. Онын «тенгериге чыгып калганын» нөкөрлөри билип ийген болбозын, практик-революционерге анайдарга жарабас. Же озор алдындагы ла аайынча, не де болбогондый, оттын жанында отурдылар. Андый да болзо, Ленин нөкөрлөрине, тегин ле куучын эдип, айтты:

— Тузалу, сүреен тузалу тетрадь.

Ол көөрөөрин сүүбейтен, онын учун эмди де андый санаа-күүнди туура таштап ийерге кичеенет. Ол Маркс ла Энгельс керегинде, жуук таныштары эмезе төрөөндөри керегинде чилеп сананат. Эки карган коштой отурып алган, оныла ойгор куучын куучындажып, онын жүрегин түби жок терең шүүлтөлү сөстөрлө, Прометейдин жалтанбазыла, жииттердин сүүнчизиле толтырып тургандый бодолот.

— Ах, слер кандый күлүктер — деп, ол озорго айдат. — Бис слерле кожо телекейдин кижичи кулданаачыларын ла озордын колтукчыларын үредерис! Бистин шыралу планетада бис слерге ажырып болбос каша кайнадып берерис. Бис озорго «Глуар де Дижоннын кызыл марал жаагын» көргүзерис!

Эки карган ого портреттегидий эмес, а Доренин журуктарынан түжүп келген, сагалду улу-жаан эки кижидий көрүнөт, озор ончозын билер, ончозын өткүрө көрүп жадылар, же са-

галду да болзо, коркушту оогош мешандарды электеп, жаркырада каткырыжат, мешандар бийик тактага чыгып, кол-колдорынан тудужып алган, оморды, бу жаан улусты, калык-жонго көргүспей бөктөөргө ченежет.

Танды жүк ле арайдан сакып алала, ол брошюраның планын тургузарын баштады. Бу тужунда анда јарт эмес, је таныш, торт ло колло тудуп тургандый шүүлте бар болды. Ол он коллының эки сабарыла, жаан ла ус сабарларыла, кол-колдорынан тудужып алган оогош мешандарды ээчий-деечий үзе тарткылап, көрбөй дө, оморды јыраа јаар таштагылап тургандый болды.

16

Калганчы күндерде Ленин бойының «брошюразын» бичип турды. Ол оны эбиреде улус барын ундып койгондый жүрди. Алдындагызынан ас ажанар болды, эртен тура газет сакып сүрекей мендейтени јоголды. Онызыла сууның бу јанындагы Емельяновты ла сууның ол јанындагы Надежда Кондратьевнаны санааркадып турды.

Брошюраның планын бичийле, Ленин бойының јаны ижинде не керегинде бичилерин Зиновьевке куучындап берди. Јапашта омор экү

болгондор, Емельянов көлдүн ол жаны жаар кандый да керекке барган, а Коля десе, байла, агаш аразында, энирде жийтен мешке жууп барган ошкош.

— Бу тузалу неме болор — деп, Ленин ары-бери басып турды. — Жангы колго алган кийининде жуук өйлөрдө бүдүретен иштердин чокум программазы жагыс та жуук өйлөрдүн эмес. Мында куучын пролетарский государствонун, коммуна бүдүмдү государствонун бүдүми, онын жүрүми керегинде болор. Ол чөрчөк эмес, же эмдиги кижилекте бар материалла социалистический обществону төзөйтөни күч ле чүмдү болоры биске јарт... Ол пролетариаттын диктатуразынын государствозы болор, онын, кыскарта айтса, эки јаан учурлу задачы: албатынын көп сабазын демократияла јеткилдеери ле албаты кулданаачыларды ла олорло кожо билбес јанынан капитализмди турумкай «сүйүп» тургандарды, тунеядецтерди, астамчыларды, куурмакчыларды, шокчылдарды, черносотенецтерди.. јаба базары болуп јат. Андый государство качан да болбогон, ол бойынын јоголор јошыла барар. Качан улус общежитинин төс ээжилерин бүдүрерине сүрекеј темиккен ле олордын ижинин арбыны көп катап көдүрилген учуралда, олор бойлорынын күүниле, күчи јеткенче иштегилеер, ол тушта государство јоголып калар. Ол бийик

Јалду чиновниктери јок, ончо чиновниктерди кол көдүргени ажыра тудатан ла оморды кажы ла өйдө солып салатан јанду, учетты ла шинжүни көп саба калык-јон бүдүрип турган госу-дарство болор; јуу-јепселдү ишмекчилер эн өткүре јалакай ла јымжак интеллигентиктер эмес учун, омор көп соотобос, оног улам бастыра албатынын учедынан ла шинжүзинен туура баратаны сүрекей ас учурал болор, кижиликтин общежитиезинин ээжизин бүдүрени темиккен керек боло берер... Бу брошюрада политический сокордын түней јеткерлү эки бүдүмине согулта берилер: чын керекти көрбөй турган ла көрөр күүни јок, је анаар ла албаданып турган анархисттерге, коркынчаак оппортунисттердин ыраак көрбөзине, амадуны, өзүмди ле келер өйди көрүп билбозине, көрөр күүни јок болгонына эдилер. Эйе, Энгельс чын бичиген. Государство јенү алган пролетариатка энчи аайлу берилип јат. Јенү алган пролетариат онын јаман јанын кезип таштап ийер, је оны јангы үйе, јайым общественный айалгада өскөн улус, государственностьын бастыра бу сүрее-чөбин чыгара таштап ийгедий өйгө јетире артызарга келижер!.. Менин брошюрамда, ого коштой, эски схема: французтар баштаар, немецтер тыгыдар дейтени кыйалтазы јоктон керектү эмези көргүзилер... Россия баштаар! Ол кандый да өлүм-

нен айрылатан учурал эмес, а исторический учурлу керек болуп јат... Брошюраны мен «Государство ло революция» деп адаарым.

Зиновьев угуп, кезикте изип, кезикте соогы јайылып отурды. Ол тазаланып отурып алган, бажы салактап калган, кандый да булгалыжып калган үлүш өлөңди сабарларыла ылгаштырат. Бу Ленин болбос неме керегинде сананып, јуук өйлөрдө јанды колго алары керегинде бүдүп, чын ла бүдүп, оныла коштой јанды алган кийининде Россияда кандый бүдүмдү государство болотоны керегинде чын ла бүдүмјилү куучындап, чын айалганы ундып койгон болбой деп, ол сананат. Онызы партиянын бойынын јүрүмине, революциянын салымына јеткерлү боло бергедий билдирет. Је бойсын, јанды колго алар арга бары керегинде, Керенскийдин башкарузы удурлажып болбозы керегинде Лениннин айтканы чын болзын. Је јенү партияны өлүмнин јолына там јуук тургузар эди. Јанды алала, озор нени эдетен? Алдындагы турган јанга удурлажатаны үренип, темигип калган керек болгон ине. Је бойы јан болотоны? Митингтейтен эмес, а јан башкаратаны? Критикалайтан эмес, а јакылталар беретени? Эмди јакылталарды кем бүдүретен? Јайрадылып калган черү Россияны немецтерге эмезе Антантага табыштырып берер. Крестьяндар аш бербес, заводтор сырье

албас. Ачана улусты бис неле азыраарыс? Иш-мекчилер экономика, рынок, валюта ла өскө чө немелерди јетире ондобос. Је Ленин бу керектерди сүрекей јакшы билер ине. Мындый улу-јаан јеткерди көрө-тура ол канайып турган, јуук өйлөрдинг задачазы — јангы колго алары деп ол канайып иженчилү айдып јат?

Ленинле ак-чек куучындажып, оны јастыра, јаан јеткерлү алтам эдеринен токтодор өй келди деп, Зиновьев ичинде сананды. Оны канча ла кирези өкпөөриникпей, араайынанг эдер керек, бойынын бүдүмјизин јылыйтканын билдиртпес керек.

Ол бут бажына туруп чыгала, күлүмзиренип айтты:

— Јуук өйлөрдөги премьерство керегинде Лашевичле слер чындап ла јөп пө?

— Кандый премьерство? — деп, Ленин кайкап сурады, оног сагыжына кирип келерде, каткырды.—А...Айтпаза да, јөп! Бүдүп јадым.

— Ох-ох-ох... Слер келер өйдөги пролетарский государство керегинде бойыгардын ижигерле тереңжип, керек дезе чын российский государстводо не болуп турганын билбей турганыгардан коркып турум.

— Слер анайда сананып туругар ба? — Ленинниг көзи карауулай берди.

— Мен ол керегинде айдарга сананбагам...

— Ненинг учун? Айдыгар... Онын да учун

калганчы күндерде слер унчукпай барганыгар.

— Слер бойыгардыг брошюрагарла божобой турганыгар. Слер мениле куучындашпай да барганыгар. Жагыс ла Питердег кем-кем келгенде куучындап турганыгар... Айса болзо, бу ээн ортолыкта мен слердин күүнигерге тийип калдым эмеш пе? Байла, Пятница да кезикте Робинзоннын күүнине тийетен болор...

— Акырзагар... Слер меге кандый да жаан учурлу эрмек айдарга санаганыгар ине!

— Мен бодозом, слер ле слерди ээчиде Төс Комитет бир канча тактический јастыралар эдип јадыгар. Слер лозунгтарла ойноп јадыгар!

— Мен лозунгтарла ойнобой јадым, а революциянын кажы ла јаны бурулчыгында, ол кандый да кату болзо, калык-јонго керектин чынын айдып јадым. А слер, мен көрүп турзам, калык-јонго чынды айдарынан коркып јадыгар. Слер пролетарский политиканы буржуазный эп-сүмеле өткүрерге јадыгар. Чынды «бойынын ичинде», бойлары ортодо тудуп, ол чынды калык-јонго айтпай, оморды карангуй ла неме ондобос улус деп бодоп турган башчылар — омор башчылар эмес. Неменин чынын айт. Јендирткен болзон, јенип турум деп көргүзерге албаданба, јөптөжүге барган болзон, бу јөптөжү деп айт; өштүни јенил јенип ийген болзон, күч јенү келишти деп айт-

па, күч болгон болзо, сеге јенил болгон деп мактанба: сен јастырган болзон — јастырдым деп, бойыннын авторитедин үрелеринег коркыбай айт, ненин учун дезе сенин авторитедин јангыс ла јастыра керекти јажырганыннан улам үрелер аргалу; айалгадан улам политика кыбылтанганга келишкен болзо, политика алдындагы бойы арткан деп көргүзөргө албаданба; ишмекчи класска, онын революционный шүүлтезине ле аргазына бүдүп турган болзон, оны төгүндөбө, а ого бүтпейтени марксистке уят ла өлүм. Онон болгой, керек дезе өштүлөрдү де төгүндөйтени — сүрекей күч, курч керек, ол јангыс ла чокум учуралда, јуучыл тактикада болор аргалу, ненин учун дезе, бистин өштүлөрис бистин најыларыстан темир стенеле бөлінген эмес, олар ишкүчиле јаткандар ортодо база камаанду ла калык-јонды төгүндөерине үренип калгандары оны јенүлү тузаланарга күјүрөнер. Бистин шыраңкайланып эткен меневристи калык-јонды төгүндөгөн деп көргүзөргө. «Өштүлөрдү төгүндөер» амадуга болуп, калык-јонго чын сөзин айтпайтаны — ол тузазы јок ло тенек политика. Пролетариатка керектин чыны керек, онын керегине төгүн сүрекей јаан шогын јетирер аргалу.

Зиновьев ачурканып, каткырды.

— Чынды чыннан база ағылап билер керек

— деп, ол айтты. — Ойинен өткүрө бүдүнкей болорго жарабас. Апрель айда, келгенигер ле тарый, слер Таврический дворецте айткан куучыныгарда айалгалар керегинде жетире билбей турум, ненин учун дезе, сок жагыс ишмекчиле эрмектешкем деп айтканыгар менин санаама кирет. Ол куучыннан улам меньшевиктердин ортозында элек каткы болгон, бистин де нөкөрлөрүстин ортодо ол уйатту болгон.

— Чын. Мен өнөтийин айткам. Чын андый болгон учун айткам. Экинчи катап куучындаарымда мен Путиловский, Трубочный ла өскө дө заводтордын көп тоолу ишмекчилериле тушташкам ла олардын күүн-табын жакшы билерим деп айдарымда, меге ончозы бүткен... Кудайга баш, бистин партия политиказын жажытту, кайда да үстүнде өткүрер жүрүмге, бис сагышту, бис чынды ончозын билерис, а калык-жонго жарым чынды, чыннын төрттинчи, сегизинчи бөлүгин айдарыс дейтен жүрүмге, жетпегенис жакшы...

— Онызы ончозы жакшы, же слер эмди, оодылган, жайрадылган айалгада, жуу-жепселдү восстаниге кычырарын, ороондо ийде-күчтер кем учун болгонын аяруга албай, жанды пролетариаттын колына берери керегинде куучынды үзүк жоктон өткүрүп жадыгар... Онызы—тенериге чыкканы!

— Ах, андый эмтир ине! Слер каруулу керектен коркып жадыгар!

— Мен керекти каруулу сананбастардан коркып жадым.

— Слер бис экүниг бастыра жүрүмисте кү-
жүренген керегистен, бистин не керегинде би-
чигенистен, бистин амадубыстан, пролетар-
ский революциядан коркып жадыгар.

— Мен жуу-жепселдү восстание биске жара-
мыкту эмес айалгада башталарынан, жеңү
албас революциядан коркып жадым. Бис он-
чозын жылыитарыстан маат жок.

— Ончозы жылыибас. Ончозын жагыс ла
ангылу улус — Ульянов, Зиновьев, Крупская,
Лилина жылыитар аргалу. Пролетариат ончо-
зын жылыитпас. Слердин билетен бир сочине-
ниде пролетариаттын бойынын кынжызынан
өскө жылыитар немези жок деп айдылган. А ре-
волюцияга ончо жанынан жарамыкту, аланзу
жок айалга болбой жат... Слердин сөстөрөөрди
угуп, карган Тацитанын бир римский заговор-
щик керегинде, Пизон керегинде ошкош эди,
айтканы санаама кирди: «Оны бурузы жок ар-
тарга күүнзегени тудуп туратан, онызы жаан
учурлу предприятиеге жаантайын буудак боло-
тон». Слер, Григорий, мен бодозом, ол коркун-
чак римляниге түнгей эмтиригер. Жаан учур-
лу керекти буру жок артарына иженип өткү-
рерге жарабас.

— Слер мени, мен чын ондогон болзом, коркунчак деп бурулап туругар ба? Мен бодозом, слер мени јакшы билер учурлу...

— Мында јангыс ла кижининг бойынын коркунчагы керегинде эмес...

— Көригер, черүде не болуп туру! Неме билбес солдаттар митингтерде «ленинецтерге-провокакторлорго» удурлажа колдорын көдүрүп турулар...

— Бот-бот! Олор «ленинецтерге-провокакторлорго» удурлаштыра колдорын көдүргилеп турулар. Мында ок амыр-энчү ле јер керек дејип, «ленинецтердин-провокакторлордын» некелтелерин јарадып јадылар. Мында чүмдү неме јок. Бис калык-јоннын төс јилбүлери учун туружып јадыс, оныла Милуков ло Керенский нени де эдип болбой јадылар.

— Калык-јоннын төс јилбүлери учун көп партиялар турушкан, је андый да болзо, олор јендирткен. Слердин айдып турганыгар политика эмес, а философия.

Лениннин көзи күйүп чыкты, је ол тудунып, араайынан, керек дезе озо баштап кокурлап, айтты:

— Платоннын айтканыла болзо, государстволордо философтор болбозо, государственный јаннын башчыларында философский шүүлте јок болзо, государственный јан ла философия бирлик болуп бирикпезе, ол тушта

государството до, кижиликке де эдиллип турган јаман керектер тўгенбес. Качан бис јанды бойыстын колыска алзабыс, — а ол удабас болор... Слер тегине ле јардыгарды јайкап туругар, Григорий... Качан бис јанды бойыстын колыска алзас, бистин јангыс марксистский философияга тўзўлгўлўнўр, бис онон сўстў эмес, а керекте тудунзабыс, строительството калык-јонды тартып алзабыс, олардын творчествозына, санаа-шўўлтезине тайанзабыс, ол тушта јангы обществоны јаан јастыралар јогынан тўзўп аларыс.

— Је мен коркып јадым, ненин учун дезешак ла слер калык-јоннон бўлинип јадыгар, слер ичкери мендеп туругар, слер чыдажып сақыбай јадыгар, слерди эдегеерден токтодып тудар керек... Биске эмди кўрўр, сақыр керек.

Бу ўйдў Ленин ары-бери базап турган, је Зиновьевтин калганчы сўстўринин кийининде ол тура тўжўп, ол јаар бурылып, айтты:

— Сақыр? А база кем, бис чилеп, орус марксисттер чилеп, сақып билер? Бис ас сақыганыс па? Айса, научный социализмди биллип алып, ишмекчи класска ла онын јенўзине бўделе, ончозынан артык сақырына бис ўренбедис пе? Ыштўлердин јаман, јескинчилў кылыктарын кўрўп, бис ачурканганысты, тургуза ла терроризмге, тартыжуга кычырган ўндерди јаба баспаганыс па? Басканыс, ненин

учун дезе иштеп туруп, ийде-күчтерди бириктирип, бүдүмжилеп, бүдүп туруп сакып билетени кандый жаан учурлузын бис билгенис. Апрельский тезистерде де мен иштингууламызын көргүзүп, «жартаарын», сакымын тос учурлу задача деп көргүскөм бе? Оны озо баштап бистингуу партияда көп нөкөрлөр бунт көдүрерине ачык кычыру, тонокко кычыру, анархизм, бланкизм дешкен. Ол тушта Камнев керек дезе мени «сол» жанынан критикалаганын слер ундыбаган болороор, ол «жартайтаны» политика эмес деген; политика өткүрөтени, онынгуу шүүлтөзиле болзо, политический комбинациялар чарымы, өскө партияларла тартыжары, парламентский трибунадан жараш куучындар айдары! Учунда, июльский керектердингуу күндеринде ле олоордын кийининде, калык-жоннынгуу революционный күүн-табын жетире билбеген де болзом, тартыжуны тургуза ла токтодоры, оны амыр демонстрацияга көчүрери керегинде мен турушпагам ба? Онызы сакып билбейтени бе? Же кезик учуралдарда сакыганы — каршулу. Андый өй удабас келер, ол кыйалтазы жоктон, удабас келер, бис ол тушта тартыжуны баштаарынынгуу тууразында артсабыс, бис оокбуржуазный социалисттер, калырууштар болуп каларыс, ол тушта ишмекчи класс бисле барбас. Бис ол до тушта сакызабыс, бир тушта Фауст чылап

«чыдажатанын» каргап салбазабыс, бис кор-
кунчак ла эш немеге јарабас улус болорыс,
бистинг бурубысты история качан да актабас.

Зиновьев Лениннинг мындый кӧдүригилү
куучынын угуп, тымый берди. Онын кийинин-
де ол кыйгырып айтты:

— Је эмди, бу айалгада, бүгүңги Россияда
јанды алганынан не болорын слер билип ја-
дыгар ба?

— Билип јадым ба? — деп, Ленин катап су-
райла, бойын тудунып, Зиновьевтин јүзи јаар
узак кӧрүп отурды. — Јакшы билип јадым.
Мен ол керегинде түни-түжиле сананып јадым,
оног улам бажым да тижип калган немедий.
«Бүгүңги Россия» — деп, слер айдадыгар. Ке-
лер ойдинг Россиязын тӧзӧӧргӧ, бүгүңги Рос-
сияда революция ӧткүрер керек, ӧскӧ јол јок.
Эйе, карануйда. Эйе, тал терези ӧдүктү. Эйе,
кийик! Је не, јанды алала, бис Россияны ка-
рануйдан јарыкка чыгаратан керекти эки ка-
тап, он катап, јүс катап түргендедип ийерис.
Эйе, бистинг ишмекчилердин культуразы, үре-
дүзи, күнбадыштын ишмекчилерине кӧрӧ, ја-
быс... Онызы бистинг керектеристи там күч
эдет. Је онын јакшы келтегейи база бар: орус
ишмекчилерге күнбадышта чылап, ган алды-
нан мензинери, байыыры керегинде күүн-са-
наа југушпаган, јаныс бойы керегинде сана-
натан мешчанствонун јан-кылыгына озор үрен-

беген, ол керегинде буржуазный пропаганда-нын короныла корондолбогон. Бистин ишмекчилеристин жүреги кулданаачыларды көрөр күүни жок болгоныла күйүп жат. А андый күүн-тап дезе «кандый ла ойгор керектин башталганы» болуп жат, кандый ла революционный керектин төзөлгөзи... — Бир кезекке унчукпай отурала, Ленин кожуп айтты:

— Же бисте партия бар, Төс Комитет бар, керек тушта олар жөпти жарадып алар ине.

— Онызы ончозы куру сөстөр! — деп, Зиновьев кунукчыл унчукты. — Сөстөр! Төс Комитет слердин шүүлтегердег туура барбазын слер жакшы билер инегер.

— Андый болзо, мен нөкөрлөрди бүдүмжилеп билетен эмтирим, онын учун оморкоп турум. Жайым ла ачык-жарык шүүжер тушта бүдүмжилеп билер кижиге — ол башкараачы. Же жөп чыккан кийининде жайым шүүлтенин болор учуры жок. Слердин санаагарга кирет пе, кандый да римский полководец, жуулажып турган өйдө, онын жакылтазын уулы жастыра ондогону учун, оны өлтүрүп койгон. Жебренде римляндар дисциплинанын учурын сүрекей жакшы билетен. Онын учун латыньдардын демнези Рим боло берген.

Зиновьев база нени де айдып турды. Же Ленин, куучын күүнинне тийе бергендий, унчукпай барды.

Анайып турганча жаашту ла бүүнгий энир кирди. Бөлүк жанмыр келип, көлдөн соок жыбар согуп турды.

Унчукпай отурары эрикчил боло берди. Жанмырдын тамчыларынын токулдаганы туманнан бүткен частын табыжынды, Зиновьевке эрикчил өйди чотоп тургандый болды. Ол төмөн, жер жаар көрүп, сакып отурды.

Ленин жалаңла базып жүреле, ойто келди, жапаштын жанына турала, катап агаш жаар барды. Зиновьевке ол ойто качан да ойто бурылбаска баргандый болды.

Зиновьев бажын өрө көдүрди. Ленин агаштын жаказында бойынын аңылу туружыла турды. Буттарын эмеш алчайта базып алган, торт жер төмөн өзүп калгандый, бажын эмеш келтейтип, жаан сабарын жилеттин кыбына сугуп алган турды. Ол нени де тындап тургандый болды. Онын кийининде ол ойто келди. Ол Зиновьевтин бажына тоозы жок жаңы керелү шүүлтелерди түжүргедий болды. Же ол нени де айтпады, агаштын жаказы жаар ойто жүре береле, анда ары-бери, озо баштап араайынан, онын кийининде там түргөн базып турды. Жапаштан агаш жаар, агаштан жапаш жаар базып турды.

Зиновьев туруп, туруп жапашка түргөн кире берди.

Бу бйдө кйиөгинде толо мешкелерлү Коля агаш аразынан чыгып келди. Ленинниң Коляла жардак куучындажа бергенин Зиновьев ыраактан угуп турган. Байла, озор мешкелер талдап тургулаган ошкош, Ленин тың унчугып, мактап турды:

— Ох, жараштарын! А эртен, жаңмырдын кийининде, озор оноң көп болор.

Коля чала кунукчыл айтты:

— Эртен мен город жаар барып жадым.

— Чын эмеш пе?.. Сеге жақшы эмтир.

— Мен анан книжкалар ла тетрадьтар садып аларым.

— А, ойто качан келеринг?

— Уч коноктон. Марфа эжебис меге костюм көктөөр.

— Сүрекей жақшы. Сеге атааркап турум... А көрзөн дө, бу мешкени! Бу подосиновик ине! Жарым мынтадан ас тартпас... А бу кандый мешке?

Жаңмыр тыңгып келген. Ленин Коляла кожо жапаш жаар жүгүрип ийдилер. Озор жапашка кирип келеле, коштой жагылап алала, база ла мешке керегинде куучындажып жагылар. Ленин мешке керегинде ого өчөжип куучындап турган болор деп, Зиновьев ичинде сананат. Же жаан удабай тым боло берди. Коля

уйуктап калды. Ленин кыймык жоктон жаткан, эмезе база үргүлөй берген болор.

Же Ленин ойгу жатты. Онын санаазы уур ла карыкчыл болды. Зиновьевле куучын оны торт ло кайкаткан. Ол Зиновьевти политиканын жаан учурлу ончо сурактары аайынча оны жөмөп турган партийный нөкөри деп бодойтон болгон. Зиновьев жакшы үредүлү, сүрекей иштенкей, марксистский литератураны жакшы билетен. Жүрүмнинг кажы ла учуралына ол жарагадый цитатаны эске алынган. Литературный ишке онызы эптү, же политический тартыжуга, анда түрген, бойынын шүүлтези керек, бу тужунда цитировать эдип турган кижини ойдин кубулчаанын, кандый бир «цитата» ак-жарыкка качан чыкканын ажаруга алып билбес болзо, оного жаман не де жок. Темдектезе, ичкери табару эдип турган ойдө аайлубашту тескерлеери керегинде, а тартыжу жабызай берген учуралда ичкери үкүстеп, оны көргүзөргө болуп, сүрекей жакшы цитаттар табатаны күч эмес. Цитата! Догматический сагыштын жепсели болгон учуралда сен кандый жастыраларга экелер аргалу!

Өткөн куучынды ончозын эске алынып, Ленин там тын чугулдап, бойына да ачынып жатты. Нөкөринин булгалып ла аланзып турганын көрбөй калганы, бойынын ойинде ого салтарын жетирбегени ле ого эн өткүрө бүткө-

ни, Зиновьевке унчукпай жүргени, төгүнденип жүргени, өдүп жаткан айалганы терең билбегени оны ачындырат.

Бу өткөн жирме жылга болгон жылыйтулар кандый! Эски «Искрада» кожо иштегендер — жакшынак Плеханов, талантту Мартов, иштегенкей Аксельрод, көөркий, жакшы Вера Засулич — олор эмди күүн-кайралы жок, качан да жөптөшпөс өштүлөр. Же олор оок буржуазиянын жарымдай идеологиясын корулап тургандары учун өштүлөр болгон деп, бойын токунадарга жакшы, онызы чын. Жаңыс ла оноң эмеш те жеңил эмес, наҗылык ла колбулар бузулып жат. Кезик улусты, акту бойынын эдин чилеп, бойынан кезип айрыырга келижет. Оок буржуазиянын жарымдай идеологиясы керегинде учуный куучындар болуп та турза, Плехановло, Мартовло жууктажары темдектелил турарда, санаазы кандый жарык болотон эди! Эмдиги революция, байла, олорды үргүлжиге ыраткан болор.

Ленин Зиновьевтин тыныжын тыгдап жадала, ичинде ачу сананды: «База андый болот эмеш пе? Акыр, не деп айдылган эди? «Пөтүк үчинчи катап эткелекте...»

Онын жүреги сыстай берди. Ол жанмырга бажын сергидип аларга, жапаштан араай чыкты.

Күкүрттү жанмыр урулып турды. Жалкын-

нын сынык чийүлери килин кара тегериге улам сайын кадалып, оны канду одыла соорып тургандый болды. Ол тойып алгандый, кенетийин өчүп, бир минуттын бажында тегеринин база бир талазына кадаларга белен турат. Тыркыражып турган агаштар ла жыраалар кезикте жаркынга жалтыражып, кезикте ай-карануйга көмүлип турды. Коргол-жынды уур ургун жагмыр жерге үзүк жоктон түжүп, онон миллиондор тоолу оок тамчыларын чачылтып, жалкыннын жарыгына көк-жакыл ыш ошкош көрүнүп, салкын аайынча жылыжат.

Ленин обоого жөлөнүп алган турды. Соок тамчылар ого тийип те турза, ол оны керектебейт. Ол партиянын жылытуулары керегинде сананып турды. Ол эмди өлгөн нөкөрлөрүн эске алынат. Ол Николай Евграфович Федосеевти, ойгор бүткен жиитти, эске алынат. Жиит тужунда ол оны бойынын үредүчизи ле орус революциянын иженчизи деп бодогон. Федосеев сүрекей ачурканган тужунда Верхоленский ссылкада адынып койгон. Ол тушта Федосеев 27 жашту болгон. Ленин Петербургтын эн ле сагышту ишмекчизин-слесарин, чындык революционерди, Иван Бабушкинди (оны 1905 жылда карательный экспедиция адып койгон); терең шүүлтөлү ле жалакай бүдүмдү кижини, Иосиф Дубровинскийди (ол калган-

чы ӱйдӱ Туруханский ссылкада бойын бойы ӱлтӱринген); терен шӱӱлтелӱ чындык революционный башчыны, Николай Бауманды (оны черносотенецтер ӱлтӱрген), Виргилия Шанцерди (ол полициянын јӱӱлгек улустар тудатан јеринде ӱлгӱн), Сурен Спандарянды (онын агару, кӱп шыралу јӱрӱми Красноярскта тӱрменин больницазында ӱзӱлген); Екатеринославсктын ишмекчизин Вилоновты (ол эмиграцияда туберкулезтон ӱлгӱн), ишмекчи-большевик Якутовты (оны Уфанын тӱрмезинде адып койгондор), олардон до ӱскӱ кӱп нӱкӱрлӱрин эске алынган.

Ленин бу улусты эске алынып, мындый каруулу ӱйдӱ олардын јок болгонына ачынып, карыкчалду сагыш сананган кыска ӱйдӱ, олар эмди јӱрген болзо, тирӱ арткан нӱкӱрлӱринен тын ла сагышту болор эди деп сананган. Ол эмдиги нӱкӱрлӱринин једикпестери керегинде чугулду ла некелтелӱ сананат: бирӱзи бийиркек, экинчизиле эрмек-јӱп угужарга кӱч, ӱчинчизи коркунчак, тӱртинчизи ајарынкай эмес. Јанды колго алган кийининде олардын бу једикпестери там теренжиир аргалу. «Эн ле кӱч ле коркушту керек — ол ӱштӱлерле кӱӱн-кайралы јоктон тартыжатаны эмес, а јуук улусла, бирлик шӱӱлтелӱ улусла тартыжатаны — деп, ол ичинде сананат. — Тартышпаска болбос... Је јаныс ла нӱкӱринди ӱредип айтканыннан,

оны чын јолго тургусканынан артык не де јок болгону качан да ундыба. Јок, јок, јан оны неге алганын ундыбаган, ичкери баратан улу ла јарык јолды чын билип турган улусты үребес учурлу. Јок, јок, большевиктер, Герценниң сөстөрүн тузаланып айтса, «јаңы бүдүмдү улус». Олор улу керек учун, ишмекчи класстың күүнине ле амадузына болуп, бойлорының тынын да кысканбас улус. Оок-теек керектерле, жаңыс бойын карайтаныла ончозы өмөлөжип тартыжар, бистин кажыбыс ла бу керектерге удурлаштыра бойыла бойы тартыжар учурлу».

Јалкынның оды јарый түжерде, Ленин јапаштың јуртыгының јанында Коляны көрүп ийди. Уйкузырап калган уулчак, оны кем ойгосконын ла айландыра не болуп турганын јетире ондобой, байла, түш көрүп турум деп бодогон ошкош, ол көзин ныкып турды. Качан бу ончозы оның түжи эмес, а чын керек болгону билип аларда, ол каткымчылу коркып, оозы ачылала, көстөри јыпылдажа берди. Бу түннен коркыганынан ла кайкаганынан ол узак ондонып болбой турды. Јалкынның јарыгына Ленин оны бирде көрүп, бирде көрбөй турган, је уулчактын коркып ла кайкап калган бүдүжин ол санаазында чокум көрүп турды. Уулчактын мындый каткымчылу бүдүжи Ленинди кунукчыл санаадан айрып, токунадып ийди.

Ургуи јааш серип браатты. Ленин көзин јумуп алала, бир минут кирези турала, тереи тынып, үлүш жүзин колыла арчып ийди. Онын уур сагыжы суула кожо түже бергендий болды, ол сүүнчилү шымыранып айтты:

— Коля.

Уулчак чочый берди.

— Анда кем?

— Треф.

— Анда кем?

— Ийт, Треф.

Коля сүүнчилү каткырып ийеле, карануйда Ленинди көрөргө албаданып, бажын жаңмырга чыгарып келди, оноң жапаштаң чыгып келди.

— Сен неге чыгып келдинг? Жаашка өдөринг...

Олор колдорынан тудуныжып алала, жарым минут кирези унчугушпай турдылар. Мындый жалкын-жаашта Ленин нениң учун тышкары турганы Коляга јарт эмес болгон. Байла, революциянын башчызына жалкыннын ортозында жаңыскан турганы јакшы болор, тегин кижиге көрө, кайнап јаткан ар-бүткенниң ортозында турганы ого јарамыкту болор деп, ол ичинде сананган. Је Ленин, Колянын мындый көдүринилү шүүлтезин өнөтийин јаратпай турган чылап, айтты:

— У-у, кандый соок, торт ло тиштерим тарсылдажа берди! Јылгыр јапашка, таскактын алдына, јуурканның алдына кирек!..

Зиновьев ургун жанмырдын, күкүрттин табыжын, Лениннин Коляла куучындашканын угуп жаткан. Политканын жаан учурлу сурактары аайынча жарашпаган улустаң Ленин тургуза ла айрылыжып туратанын ол жакшы билетен, онын учун бойынын жангыскан артарын сананып, онын эди-каны жымыраган.

Ленин коштой жаткан, оноң жанмырдын, үлүш өлөгннин жыды жытанат. Зиновьев куучын баштаарга күүнзеп те жатса, же тидинип болбоды. Ол бойынын шүүлтезине Ленинди канайып та бүдүндирип болбозын жарт билип, онызына ачурканып жатты. Ол керек дезе Лениннин токуналу тыныжына да кыйгастанып жатты. «Менин шүүлтем чын болгонын ол билип алар, же ол тушта өткүрө орой болуп калар»— деп, ол эрдин тиштенип, ачурканып, каранга ичинде сананды.

Жаан удабай Зиновьев терең уйкуда жатты. Ол орой ойгонгон, же кенетийин алдында болгон эрмек-куучынды эске алынып, көзин ойто шык жумуп ийди, бойынын өскүзиреп калганын көрөринен жалтанып турган чылап, бу бойынча ол узак жатты. Учунда ол көзин араайынан ачып ийди. Ленин эжик жаар баштанып алала, нени де бичип жатты. Жапаштын жыртыгынан жанмырдын оок тамчылары жерге түжүп тур-

ганы көрүнөт, онын учы-куйузы билдирбейт. Олөңлө, жаашла жытанат.

Коля мында жок эмтир, ол, байла, Питер жаар барарга көлди кече берген болор. Эбире сүрекей тымык.

Ленин темиккени аайынча, ижинен көс албай, сурады:

— Ойгонып келдигер бе? Айландыра — чайык...

Ол өскө нени де айтпады, жагыс ла онын перозы там тыгыда чыкырай берди, же бу чыкырт кандый да тынду, тилдү немедий билдирет. Катап ла тым боло берди.

Качан Емельянов келерде, Ленин чочып, ого удура басты. Емельянов амыр, омок эмтир, ол күлүмзиренип каткырып, ээзи кижидий, сууга бүркедип койгон тегерик акты, карарып барган обооны ла бүрүнкий тегерини айкап турды. Ол Ленинди төрт ло санап калган, сооктор ло жүт күндөр башталганынан улам, онын су-кадыгына санааркай берген.

— Жапаштан суу өтпөй туру ба? — деп, ол озо ло баштап сурады.

Ол малтаны алган бойынча будактар томырып, жапашты база бир кат жабынчыла жаба берди. Онын токуналу, эрчимдү ижин көрөрдө, Ленинге жакшы ла сүүнчилү боло берди. Ол мынан айрылар күүни жок болгондый, айтты:

— Бу квартирадан көчөргө келижетен эм-

тир. Кижиде не болзын, је чаазын дезе... Ленин тетрадьтарым ончозы чыктып калды...

Емельянов ол ло јеринде малтазын тудунганча туруп калды.

— Эйе. Чын андый эмтир... — деп, ол айтты.

Ол ок күн энгирде Сережа Шотманды экелди. Улүшке ле соокко калтырап, очказын улам сайын арчып, Шотман айтты:

— Божогон. Мынан ары слерге мында јардарга јарабас.

Бир недеде мынан озо Емельянов бойынын заводуна, заводской ишчилердин удостоверениезинин бир канча бланкаларын тапкан. Ленин ишмекчи Константин Ивановко бичилген удостоверениени талдап алган. Эмди Ленинди фотографировать эдери, чын Ивановтын фотокарточказын кодорып чачала, онын ордына Ленинин карточказын јапшырып, ого печатын кырын базары арткан. Бу керектерди ончозын башкаратан кижиде Шотман болгон.

— Слерди Финляндия јаар аткарары јанынан проект бар — деп, ол айтты. — Нөкөр Зиновьев эмезе слерле кожо, эмезе Леснойго барзын. Анда эптү, јажытту квартира бар.

Зиновьев јапаштан чыгып келеле, бойынын чичке үниле унчукты:

— Мен Леснойго барарым... Питерге јуук болгоным тузалу болор деп бодоп турум. Удурумга турган башкаруны да мен, Владимир

Ильич чилеп, јилбиркетпей јадым. Айдарда, јөптөлгөн. — Ол Ленин нени айдарын сакый берди. Је Ленин нөкөрлөрине ийетен јакылталардын списогын тургузып јаткан. Ол мында эмес, кайда да јангы, финляндский, ол бойы да билбес јажытту јерде отургандый болгон. Зиновьев оног ары көндүктирди:—Мен бүгүн ле барзам кайдар, Александр Васильевич? — Ол Шотманнаг сураган, је бойы Ленин јаар көрүп турган.

Ленин нени де айтпай, бичип отурды:

«...аш

Гельсингфорстын планы

Јелим: кичинек трубочка

ийне ле кара учук

тегин конверттер

«С—Дт» № 47

кызыл ла көк крдш.

томыр. бычак

химич. крдш.

ручка

полит. айалгалар керегинде (съездке) менин

тезистерим

шведский ле финский полиглот...»

Зиновьевтин немелерин јуунадып турдылар. Ленин сүүнчилү кокурлап турды.

— Бис ончо немелерди булгаштырып койты-

рыс — деп, ол айдат. — Слердийи кайда, менийи кайда, билбей турум. Слерге Злата Ионовнадан једижер...

— А слерге Надежда Константиовнадаг.

— Меге неме болбос, ол андый кижии эмезин слер билер инегер... Ого үзеери, слердин немелеригер эмеш онду болгодый. Јок по? Оскө кижининг немези јаантайын јакшы көрүнетен эмей...

Зиновьев бүркүлип турды, Лениннинг јаан куучын айдар күүни јок болгоны ого јарт болды.

Емельянов ло Сережа немелерди кемеге апарып салдылар. Качан карануй кире берерде, Зиновьев ле Шотман јолго барарына шыйдына бердилер. Ленин Зиновьевтинг колынан тудуп айтты:

— Чеберленип јүрүгер, Григорий... Качан көрүжеристи кем билер. Удабас деп иженип турум. Эптү-јөптү.

Зиновьев үни тыркырап, јылгыр айтты:

— Эйе, чын, чын...

Ленин ол јаар сүүнчилү көрди. Зиновьев јөпсинип айтканына ачурканып, ичинде сананды: «Мен ого база ла јөпсиндим бе? Онын партияга өлүмдү политиказыла турумкай тартыжардын ордына, мен база ла Лениннинг күүн-табына багынып турум ба? Јок, менин анайдар учурым јок».

Ол соок бүдүмдү кожуп айтты:

— Иженерис.

Ленин нени де айтпады, жагыс ла онын чырайы бүркүлө берди. Андый да болзо, ол атанып жаткандарды үйдежип барды. Качан кеме жараткан ырай берерде, онын кийининен узак көрүп, кезикте бажын жайкап турды. Күн аяс эмес болгон, кезек салкын согуп турган, кеме суунын толкузуна кезикте бийик көдүрилип, кезикте көскө көрүнбей жылыйып калат. Жаан удабай ол карануйда көрүнбей калды.

— Же, канайдар — деп, Ленин онын жанында турган Емельянов жаар бурылып айтты. — Кемелер кайкалап барат, жүрүмнун бойынын жолы бар. Барып от салалык.

— Барак — деп, Емельянов жөпсинип айтты. Ол Ленин бойынын терең шүүлтезин жапашка, отко көчүрүп жулкас айтканын билбеечи болды. Емельянов калганчы күндердеги болуп турган керектерди эмеш ондоп, ичинде Ленинди жөмөп, ачурканып жүрген, же ол бойы жобош, көп эрмек айтпас кижин учун, ол керегинде чыгара айтпайтан.

Эртенгизинде орой энирде фотоаппаратту Дмитрий Ильич Лещенко келди. Ол алдынан бейин партийный нөкөр, бир өйдө «Звезданын» ла «Правданын» ишчизи болгон. Эмди ол Надежда Константиновна Крупскаяла кожо Выборгский районный управада культур-

но-просветительный комиссияда иштеп турган. Таг атканча Питерде керектер керегинде, Надежда Константиновна керегинде, Луначарский керегинде (оны калганчы өйлөрдө жаткан квартиранан, Лещенконын туразынан, арестовать эткендер) куучын болгон.

Јер жарып келерде, Ленин жаңы ла уйуктай берген Лещенконы ойгозып, мендештү айдып турды:

— Је, согыгар, мени карточкого согыгар!

Ол паригин ле бөрүгин кийип алган турды.

Лещенко туманду тегери өрө көрүп, бажын жайкады. Бүрүңкий болгон. Андый да болзо, ол карточкага согорын баштады. Анда штатив јок болгон, аппаратты колго тудуп тура, Лениннин бүдүжин объективтен тудуп болбой турган.

— Айса мен отурып алайын ба? — деп, Ленин сурады.

— Сүрекей јакшы болор эди!

Ленин отурып алала, оны Лещенко карточкага соккончо чыдамыр сакый берди. Онын кийининде ол Лещенконы кемеге јетире үйдежип барала, эмеш кемзинип айтты:

— Калак, слер мындагы јадын керегинде Надежда Константиновнага айтпагар... Чык, үлүш обоо ло өскөзин де. Јөп пө? Ончозы јакшы, эптү, кургак... деп айдыгар. Ундыбазыгар ба? Андый болзын!

Эки күннинг бажында удостоверение белен болгон. Ленин оны ажарулу көрүп, ичинде жараткан: кандый да аланзулу неме жок ошкош.

Атанатан күн једип келди. Ленин ле Емельянов Шотманды сакып тургандар. Ол ненинг де учун оройтып турды. Кенетийин агаш аразында Сержанынг сыгырганы угулды, ол эмди Колянын ордына «кайучыл» болуп турган. Шотман келип јаткан болор деп, Ленин ого удур барган. Је Шотманнынг ордына агаштын јаказынан таныш эмес уулчак чыгып келди, онын кийининен ишмекчи кижининг киймин кийген эр кизи көрүнди. Ленин токтой түжүп, онын кийининде тескерлеп, јапаш јаар басты. Емельянов торт ло кугара берди, је оног Рассоловты ла онын уулын Витяны танып ийеле, јенгил тынып ийди.

— Јакшылар, Николай Александрович, — деп айдала, Рассолов обоо јаар, онын кийининде јапаштын јанында төгөштө такталанып отурган Ленин јаар кылчас эдип көрди. — Јакшы обоо, эйе... Өлөнг чабарын сен божоткон ошкожыг?

— Эйе, андый аайлу — деп, Емельянов каруузын берди.

— Сенинг ишчинг меге иштеерге барар болор бо? Бир күнге эмезе јарым да болзо... Јагыскан болуп албай јадым. Оорып јадым, Витянын күчи јетпес.

Емельянов каткызын жүк ле арайдаг токто-
дып, каруузын берди:

— Ол барбас.

— Барар болор бо?

— Барбас деп, сеге айдып турум ине.

— Ол бистинг тилди билер бе?

Емельянов Ленин јаар көстинг кырыла көр-
ди. Ленин кыгыс та этпей отурды. Онын бү-
дүжи де, көзи де бир де кубулбайт.

— Жок — деп, Емельянов айтты. — Ол жа-
ныс ла бойынынг тилин билер. Мен финский
тилди эмеш билерим, онынг учун жүк арайдаг
ла ондожып турганыс. — Барбас, ченешпе
де. Суунынг жаказынанг өлөнг чаап бер деп
бойым да сурагам. Жок, болбойт. Жанарга мен-
деп јат, анда та не де болгон ошкош.

Рассолов улу тынып, онтоп отурала, Витяла
экү жүре берди.

Олордын басканынынг табыжы торт јылай-
ган да кийининде, Ленин бир кезек өйгө ол ло
бойы отурды. Онынг кийининде ол түрген тура
јүгүреле, каткыра берди, онынг көстөринде че-
дирген чачылып турды. Ленин айтты:

— Мени јалчы эдип бербегенигер учун бый-
ан болзын, Николай Александрович!

— Астам јок — деп, Емельянов каткырды.
Олор мында болгон керектег улам узак
каткырыжып тургандар, јаныс ла Шотманнынг
келгени олордын каткызын токтотты. Шот-

ман, ого сүрекей каруулу иш келишкенине өк-
пөөрүп, мындый жеткерлү жорук алдында Ле-
ниннин тыг каткырыжын кайкап укты.

Шотман жагыска келген эмес, оныла кожо
узун эмес, же тууралгыш, чыйрак бүдүмдү финн
болды. Оныла жакшылажала, Ленин өбөкөзүн
адады:

— Иванов.

— Рахья — деп, финн бир де турктурулбай
айтты.

Емельянов ло Сережа Лениннин немелерин
кемеге апардылар. Онон Емельянов жагыска
келди. Сережа десе немелерди ол жарат жаар
тарта берген болгодый.

Емельянов Шотманла Финляндский темир
жолго жедетен жолды шүүжип турганча, торт
карануу кире берди.

— Же, жол-жоругыгар жакшы болзын — деп,
Емельянов айтты. Онын сөстөри көдүринилү
угулды. — Барак, Владимир Ильич.

Ол озо басты, онын кийининен Рахья, а Ле-
нин ле Шотман кийининен.

Бу өйдө Коля Кондратийле кожо Питерден
жаны ла келген. Айылда оок балдардан өскө
кем де жок болордо, энези кайда да керегине
барган, Коля узак сананбады, Питерден са-
дып алган учебниктерин ле тетрадьтарын жууп
алала, кемеге отуруп, көлдин ол жаны жаар
ууланып ийди. Ол Сережадан карыжа берген.

Суунын жаказына чыгып келеле, ол кемедег тўже калып, жапаш жаар жүгүрүкле барды. Жүреги тын согулып турды. Таныш тегерик акта ын-шын ла ээн болды. Котелоктын темир аскыжы сооп калган күлде жатты. Жапашта жастыктар да, жууркандар да — не де жок болды. Коля озо баштап Ленинди арестовать эткендер болор деп сананала, коркыганына торт калтырай берди. Же онын кийининде ол жажытту жеринде, өлөгнин алдында газеттер жатканын көрүп ийген, ого үзеери, обоо до, жапашта бүдүн, ого кем де беришпеген эмтир. Ленин бойы барганын ол оноң билип алды.

Эбиреде ээн болгон. Откөи күндер тўш жеринде болгон немедий, сан башка ла кыска билдирген. Ленин де, оттын жанында сүүнчилү тўндер де, кучкаштардын сыгырыжы да, кайуулдар да, Коляны үредери керегинде куучындар да — былар качан да болбогон немедий болды. Эзендешпей де жүре берген, төгүндеген. Коля бойынын книжкалары ла тетрадьтары жаар көрүп, ачурканып ыйлаган. Онон ачынганы өдө берген, же Колянын кичинек жүрегинде тарынганынын изи артып калган. Очүп калган оттын жанында Коля узак отурган, учында туруп, көл жаар, бойынын эски жүрүми жаар базып ийген.

А Ленин ле онын нөкөрлөри бу өйдө ыраак болгондор.

Абраның јолына чыгып келеле, озор чичке јол јаар бурылғандар. Озордын јолында суу учураған. Емельянов оны эбире барарга сананған, је Ленин бир де туктурулбай кийимин уштыйла, сууны кечип чыккан, арткандары анайда ок эткендер. Бир канча ойдин бажында озорго элбек сас учурады, оны эбирип барала, торфтын өртине учурағандар. Айландыра јер, јыраалар бырыксып күйүп јаткан, ыш кижинин көзине кирип ачыдып турды. Буттын алдында торф күйүп јатты. Учында Емельянов чичке јол тапкан. Карануйда база јарым час кирези азып јүреле, озор ыраакта паровозтын табыжын уктылар.

— Чыгып алдыс ошкош — деп, Емельянов бурулу немедий айтты.

— Уян эмтиригер — деп, Ленин үч нөкөрин электеп айтты.— Уч беристеден тургускан карта слерде јок, јолды билбей јадыгар... Мынайда слерле јууны да алдыртып койор эмтир...

— Урене берерис, нөкөр Иванов, — деп, карануыдаг Рахья араайынан кокурлаган айас айтты.

Ленин акту јүректен айтты:

— Јылгыр үренигер, ой сакубас.

Онын кийининде Емельянов ло Рахья станция јаар кайууга барғандар, а Ленин ле Шотман агаштын төзинде отурып калдылар. Түн

айдын эмес, карануй болды, ой коркушту узак немедий чөйилип турды. Ленин жалмаш карманынан көк тетрадин сыймап таап алды.

«А-а — деп, ол ичинде сананды. — Көк тетрадь бу жүрү. Брошюраны жылгыр бичип, божодор керек. Божодып болгой нем? Көрөрис, бу станцияда ла амадуга једетен јолдо, токтойтон өскө јерлерде мени не сакуп јады болбогой... Андый токтойтон јерлер база канча кирези учуражар...»

Емельянов ло Рахья келеле, эн јуук станция Левашово эмес, а Дибуну эмтир деп айдарда, Шотманнын эди-каны соой берди: Дибуну финский границадаг јүк ле јети беристе ыраакта турган, мында пограничниктерге учураары сүрекей белен. Је өскө неме эдер арга јок. Станция јаар барар керек. Станциянын отторы ыраактан имдегилеп турды. Ленин ол боромтык отторды лаптап ајыктап турала, базыдын кенетийин түргендедип, Емельяновты јаба једип алала, онын колынан тартып ийди.

— Је, мындый, Николай Александрович, — деди. — Не болорын кайдан көрөр. Айдарда, мындый болзын. Надежда Кондратьевнага сүрекей јаан эзен айдып барыгар, уулдарыгарга эзен, а Коляга — аңылу.

— Айдарым. Быйан болзын.

— Бастыра эткен болужыгар учун слерге ле слердин үйигерге мен јаан быйанымды айдып

турум. Мен слерди көп катап чаксыраткам. Ачынбагар, жаман саанбагар.

— Бу нени айдадыгар, Владимир Ильич... Бис акту жүрегистен...

— Же, онызы жакшы... Менин бойымда акча сүрекей ас. Менин үйүм, Надежда Константиновна, билер... Ол слердин эткен чыгымыгарды келишкен ле тушта табыштырып берер.

— Же болор, Владимир Ильич. Чугулдай берерим, чын чугулдаарым.

— Же, же! «Чугулдаарым»! Качып жүрген революционерлерди азыраарга слер андый ла бай эмезигер... Акыр, ундыгалагымда. Алексей, ол бир «улаачы» болгон кижини, санаагарга кирет пе?.. Оныла беришпегер. Жастырганы учун бурулабас керек. Ол бойы керекти ондоп алар. Керектер, революционный ченемел оны үредип койор... Андый, ого тийбегер.

— Жакшы, Владимир Ильич.

— Мен бистин нөкөрлөрдүн кылыгын билерим. Кереги жок неме учун кижини кыстагылаар... Ундыбагар.

— Же, Владимир Ильич, ундыбазым.

— Же, ол ло... Быян болзын.

Бу куучын Емельяновты терен сүүндирип турды. Жаңыс ла ненин учун андый болгонун ол бойы да билбеген. Же мында керек жаңыс ла Ленинниң керсү болгонында эмезин, мындый килемји кандый айалгада да болгонында

эмезин ол жүк ле кийининде ондогон. Керек неде десе, айалганын канайда өзүп барарына, андый айалгада Алексей бойынын жастырганын билерине, онын билбес аргазы жок болгонына Ленин алаңзу жоктон бүдүп турганында болгон. Айса болзо, ишмекчилердин революциязы чындап та жуук келер өйдин кереги болгонын, ол Разливте кандый кижини жажырганын жаңыс ла бу тужунда Емельянов терен ле јарт билген болор.

Станциянын отторы анайтканча жууктап келди. Ленин токтой түжүп, Шотманды сакып алды, оноң ары олар алдындагы аайынча бастылар: Емельянов ло Рахья алдында, Шотман ла Ленин кийининде.

*Эммануил Генрихович
Казакевич*

СИНЯЯ ТЕТРАДЬ

На алтайском языке

Редактор перевода *В. О. Адаров*
Худ. редактор *И. И. Митрофанов*
Технич. редактор *М. И. Тхетииков*
Корректоры *А. М. Борбуев* и *М. Г. Каланакова*

Сдано в набор 22/IV 1965 г. Подписано к
печати 19/VI 1965 г. Бумага 60 × 92 ¹/₃₂.
Печ. л. 5,75. Уч-изд. л. 5,1. Тираж 1000 экз.
Заказ № 2315. Цена 26 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного
издательства, г. Горно-Алтайск,
пр. Коммунистический, 44. Горно-Алтайская
типография, пр. Коммунистический, 25.

71 046-

